

T.C.
ABANT İZZET BAYSAL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

XVIII. YÜZYIL OSMANLI-RUS İLİŞKİLERİ

HANİFE GÜNER

EYLÜL 2014

T.C.
ABANT İZZET BAYSAL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANABİLİM DALI

XVIII. YÜZYIL OSMANLI-RUS İLİŞKİLERİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Hazırlayan
Hanife GÜNER

DANIŞMAN
Yrd. Doç. Dr. Mehmet SÜME

BOLU 2014

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜ'NE,

Hanife GÜNER'e ait **XVIII. YÜZYIL OSMANLI-RUS İLİŞKİLERİ** adlı çalışma, jürimiz tarafından Tarih Anabilim Dalında YÜKSEK LİSANS TEZİ olarak kabul edilmiştir. **23.09.2014**

Akademik Unvan, Ad ve Soyad

İmza

Üye (Tez Danışmanı) : Yrd. Doç. Dr. Mehmet SÜME

Üye : Yrd. Doç. Dr. Fahri KILIÇ

Üye : Yrd. Doç. Dr. Nuray ÖZDEMİR

Sosyal Bilimler Enstitüsü Onayı

Doç. Dr. Erol ÖZTÜRK

Sosyal Bilimler Enstitü Müdürü

ETİK İLKELERE UYULDUĞUNA İLİŞKİN METİN

Yüksek lisans tezi olarak sunduğum, “**XVIII. YÜZYIL OSMANLI-RUSİLİŞKİLERİ**” başlıklı çalışmanın yazılmasında, bilimsel ve etik kurallara uyulduğunu, başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda atıfta bulunulduğunu, kullanılan verilerde herhangi bir tahrifat yapılmadığını, tezin tamamının ya da bir kısmının bu üniversite veya başka bir üniversitede bir tez çalışması olarak sunulmadığını beyan ederim. 23.09.2014

Hanife GÜNER

ABSTRACT

XVIII. CENTURY OTTOMAN-RUSSIAN RELATIONS

Hanife GÜNER

Master Thesis

Department of History

Thesis Advisor: Assist. Prof. Dr. Mehmet SÜME

September-2014, XVI+134 Pages

The relations between the Ottoman Empire and Russia XVIII. Since the beginning of the century has continued gaining more weight. The aim of our study, between Russia and the Ottoman Empire XVIII. Including particularly experienced during centuries of political, military, economic and cultural relations were discussed.

The study consists of an introduction and three sections. In the first chapter XVIII. Century Ottoman-Russian relations have been discussed before. Furthermore XVIII. In the early centuries of European states provided information about the general situation and the end of chapter XVIII. Century economic relations between Russia and the Ottoman Empire were also included. In addition, during this period the Ottoman-Russian relations, as well as winning the density of the Ottoman Empire and Russia as well as the social, financial, military and cultural areas of their innovations are evaluated.

In the second part, III. Mustafa throne dealt with the political events, which occurred in the later sultans who ascended the throne given to the Ottoman-Russian relations and the end of the century Sultan III. Selim's throne, explaining the events of

this chapter was terminated. In the third and final chapter XVIII. Century written information given Ambassador were evaluated. This is the most comprehensive information includes Şehdi Osman Efendi's Ambassador. This aspect of the Ambassador taken prominence has helped more than others.

Key Words: Russia, Prut War, Ambassador, Lehistan Issue, Crimea.

ÖZET

XVIII. YÜZYIL OSMANLI-RUS İLİŞKİLERİ

Hanife GÜNER

Master Tezi

Tarih Anabilim Dalı

Danışman: Yrd. Doç. Dr. Mehmet SÜME

Eylül 2014, XVI+134 Sayfa

Osmanlı Devleti ile Rusya arasındaki ilişkiler XVIII. Yüzyılın başından itibaren yoğunluk kazanarak devam etmiştir. Çalışmamızın amacı, Osmanlı Devleti ile Rusya arasında XVIII. Yüzyıl boyunca yaşanan başta siyasi olmak üzere askeri, ekonomik ve kültürel ilişkileri ele almaktır.

Çalışmamız giriş ve üç bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde XVIII. Yüzyıl öncesi, Osmanlı-Rus ilişkilerine değinilmiştir. Buna ilaveten XVIII. Yüzyıl başlarında Avrupa devletlerinin genel durumları hakkında bilgi verilmiştir. Bölümün sonunda ise XVIII. Yüzyılda Osmanlı Devleti ve Rusya arasındaki ekonomik ilişkilere değinilmiştir. Ayrıca, bu dönemde yoğunluk kazanan Osmanlı-Rus ilişkilerinin yanı sıra hem Osmanlı Devleti'nin hem de Rusya'nın toplumsal, mali, askeri ve kültürel alanlarda yaptıkları yenilikler de değerlendirilmiştir.

İkinci bölümde, III. Mustafa'nın tahta çıkmasıyla yaşanan siyasi olaylar ele alınmış, daha sonra tahta çıkan padişahlar döneminde yaşanan Osmanlı-Rus ilişkilerine yer verilmiştir. XVIII. Yüzyılda Osmanlı Devleti'nin Rusya ile olan diplomatik ilişkileri bu bölümde açıklanmaya çalışılmıştır.

Üçüncü ve son bölümde ise XVIII. Yüzyılda yazılmış Rusya Sefaretnamelerinde verilen bilgiler değerdendirilmiştir. Bu konudaki en kapsamlı bilgiyi şehdi Osman Efendi'nin Sefaretnamesi içermektedir. Sefaretnamenin bu yönü diğerdelerinden daha ön plana çıkmasını sağlamıştır.

Anahtar Kelimeler: Rusya, Prut Savaşı, Sefaretname, Lehistan Meselesi, Kırım.

ÖNSÖZ

Tarihi seyir içinde Osmanlı-Rus ilişkileri hep çekişmeli geçmiştir. Bunun en önemli nedeni ise Rusya'nın kendi çıkarları için Osmanlı topraklarına saldırması ve Ortodoksların haklarını savunarak Osmanlı Devleti'nin iç işlerine karışmak istemesidir. Çalışmamızın amacı, Osmanlı Devleti ile Rusya arasında XVIII. Yüzyıl boyunca yaşanan başta siyasi olmak üzere askeri, ekonomik ve kültürel ilişkileri ele almaktır. Bu amaca uygun olarak iki devlet arasındaki ilişkileri ele alırken hem Osmanlı Devleti'nin hem de Rusya'nın XVIII. Yüzyıldaki durumlarına değinilmiştir.

Rusya, Osmanlı Devleti üzerindeki emellerini XVIII. Yüzyılda gerçekleştirme fırsatı bulmuştur. Rusya'nın Osmanlı Devleti üzerindeki en büyük emeli Karadeniz üzerinden sıcak denizlere inmek ve böylece büyük bir Avrupa devleti haline gelmektir. Yüzyıl içerisinde Rusya'nın bu emeli Osmanlı Devleti ile olan diplomatik ilişkilerine de yansımıştır. Diplomatik ilişkiler sonucunda iki ülke arasında yapılan antlaşmalar ilişkilerin seyrini de değiştirmiştir.

Osmanlı-Rus ilişkileri XV. Yüzyılda başlamasına rağmen ilişkiler pek gelişmemiştir. İki devlet arasında ki ilişkilerin yoğun bir şekilde başladığı dönem Rusya'nın Osmanlı Devleti üzerinde ki emellerini gerçekleştirme fırsatı bulduğu XVIII. Yüzyıl olmuştur. XVIII. yüzyıl hem Osmanlı Devleti'nin hem de Rusya'nın siyasi tarih açısından önemli dönüm noktalarını teşkil etmektedir. Çünkü XVIII. Yüzyıl Osmanlı Devleti için gerileme, Rusya için ise ilerleme döneminin sembolü olmuştur. Osmanlı Devleti bu dönemde gerilemesini durdurmak amacıyla birçok yenilik çalışmaları yapmıştır. Bunu takiben Rusya'da XVIII. yüzyılda yaptığı yenilik çalışmalarıyla ilerleme fırsatı bulmuştur.

Bana daima destek olan sevgili aileme ithaf ediyorum.

TEŞEKKÜR

“XVIII. Yüzyıl Osmanlı-Rus İlişkileri” adlı çalışmamız esnasında tezin her aşamasında desteğini gördüğüm ve çalışmama ışık tutan tez danışmanım Sayın Hocam, Yrd. Doç. Dr. Mehmet SÜME’ye, bilgi ve görüşlerini esirgemeyerek çalışmama katkı sağlayan Sayın Hocam, Doç.Dr. Ayşe KAYAPINAR’a, kaynak bulmam konusunda ve tezin her aşamasında bana yardımcı olan Sayın Orçun ÇETİNKAYA’ya, görüşleriyle bana yol gösteren Sayın hocam Behçet Kemal YEŞİLBURSA’ya tezimin hazırlanması sırasında her türlü yardım ve fadakârlığı sağlayan, desteğini hiçbir zaman benden esirgemeyen sevgili aileme sonsuz şükranlarımı sunuyorum.

Hanife GÜNER

Bolu/2014

İÇİNDEKİLER

ABSTRACT.....	V
ÖZET.....	VII
ÖNSÖZ.....	IX
TEŞEKKÜR.....	IX
İÇİNDEKİLER.....	XII
HARİTALAR DİZİNİ.....	XVI
KISALTMALAR DİZİNİ.....	XVII

GİRİŞ.....	1
-------------------	----------

BÖLÜM I

1.OSMANLI-RUS İLİŞKİLERİ.....	3
1.1 XVIII. Yüzyıl Başlarında Avrupa’nın Genel Durumu.....	3
1.2. XVIII. Yüzyıldan Önce Osmanlı-Rus İlişkileri.....	4
1.3. Osmanlı-Rus İlişkilerinin Başlaması.....	4
1.4.XVIII. Yüzyılda Osmanlı Devleti İle Rusya Arasındaki Ekonomik İlişkiler.....	6
1.5. XVIII.YüzyıldaOsmanlı Devleti’ninToplumsal, Askeri Ve Kültürel Alanda Yapılan Yenilikler.....	7
1.6.XVIII. YüzyıldaRusya’nın Toplumsal, Askeri Ve Kültürel Alanda Yapılan Yenilikler.....	10

BÖLÜM II

2. XVIII. YÜZYILDA OSMANLI-RUS İLİŞKİLERİ.....	14
2. 1. II. MUSTAFA DÖNEMİ SİYASİ OLAYLARI.....	14
2.1.1. Azak Kalesi’nin Ruslar Tarafından İşgali.....	15

2.1.2. Azak Kalesi'nin Güvence Altına Alınması.....	16
2.1.3. Karlofça Antlaşmasının İmzalanması (1699).....	17
2.1.3.1. Devletlerin Karlofça Delegeleri.....	18
2.1.4. İstanbul Antlaşması (1700).....	19
2.2.III.AHMEDDÖNEMİ SİYASİ OLAYLARI.....	21
2.2.1. Poltova Kuşatması ve Osmanlı Rus İlişkileri (1708).....	21
2.2.2.Çar Petro'nun Balkanlardaki Tebaa Üzerindeki Etkisi.....	23
2.2.3. Prut Savaşı ve Barışı (1711).....	23
2.2.3.1. Prut Barışının Esasları.....	27
2.3. I. MAHMUD DÖNEMİ SİYASİ OLAYLARI.....	34
2.3.1. Osmanlı-Rus Savaşları ve Belgrad Barışı (1736-1739).....	36
2.3.1.1. Azak Kalesi'nin Rusların Eline Geçmesi.....	38
2.3.1.2. Rusların Kırım'ı İlhakı.....	40
2.3.1.3. Özi'nin (Oçokov'un zabtı).....	41
2.3.1.4. Özi'nin Geri Alınması	43
2.3.1.5. Bender Seferi (1738-1739).....	44
2.3.2. Belgrad Antlaşması (1739).....	45
2.5. III. MUSTAFA DÖNEMİ SİYASİ OLAYLARI (1757 – 1774).....	49
2.5.1. Yedi Sene Savaşları Ve Osmanlı Devleti (1756-1763).....	50
2.5.2. Lehistan Meselesi.....	52
2.5.3. Osmanlı-RusSavaşları (1768-1774).....	54
2.5.3.1. Savaşın Sebepleri.....	56
2.5.3.2. Osmanlı Devleti'nin Savaşa Karar Vermesi.....	57
2.5.3.3. Rusya'nın Savaşa Karar Vermesi.....	60
2.5.3.4. Hotin Seferi (1769).....	61
2.5.3.5. Kartal Bozgunu (1770).....	66
2.5.3.6. Mora Rumlarının İsyanı.....	67
2.5.3.7. Turla Dinyester Faciası.....	67
2.5.3.8. Akdeniz Mücadelesi (Çeşme Vakası).....	68
2.5.3.9. Savaşın Sonuçları.....	69

2.6. I. ABDÜLHAMİD DÖNEMİ SİYASİ OLAYLARI (1774 – 1789)	70
2.6.1. Küçük Kaynarca Antlaşması.....	70
2.6.2. Kırım Meselesi.....	75
2.6.3. Rusya'nın Avusturya ile İttifak yapması.....	77
2.6.4. Kırım'ın Ruslar Tarafından İşgal Edilmesi.....	78
2.6.5. Aynalıkavak Antlaşması (1779).....	79
2.7. III. SELİM DÖNEMİ SİYASİ OLAYLARI (1789 – 1807)	81
2.7.1. Osmanlı-Rusya ve Avusturya Savaşları.....	82
2.7.2. Fokşani Seferi (1789).....	83
2.7.3. Boze (Rimnik) Savaşı (1789).....	82
2.7.4. Kenç Ve Tendra Savaşı (1790).....	85
2.7.5. Petersburg Görüşmesi.....	85
2.7.6. Kafkaslarda Osmanlı -Rus İlişkisi.....	86
2.7.7. Gürcistan'ın Rusya'nın Himayesi Altına Girmesi.....	87
2.7.8. OSMANLI-RUS SAVAŞI (1787-1792).....	89
2.7.8.1. Rusya'ya Ültimatol Vermesi.....	90
2.7.8.2. Osmanlı'nın ve Rusya'nın Savaş Hazırlıkları.....	91
2.7.8.3. Oçakov'un (Özi) İşg.....	92
2.7.8.4. Kılburun Zaptı.....	93
2.7.8.5. Kerson Görüşmesi (1787).....	94
2.7.9. Zıştovi Antlaşması (1791).....	95
2.7.10. Yaş Antlaşması (1792).....	98
2.7.11. Napolyon Bonapart'ın Seferleri Sırasında Osmanlı-Rus ilişkileri.....	103

BÖLÜM III

3. XVIII. YÜZYILDA SEFARETNAMELERE GÖRE OSMANLI-RUS İLİŞKİLERİ.....	105
3.1 Sefirlerin Rusya'ya Bakışı.....	110
3.2.Sefirlerin Moskova ile İlgili Düşünceleri.....	112
3.3. Sefirlerin Petersburg İle İlgili Düşünceleri.....	112

3.4. Sefirlerin Osmanlı-Rus İlişkileri Hakkında Verdiği Bilgiler.....	114
3.5. Şehdi Osman Efendi'nin Rusya Sefaretnamesi.....	114
3.6. Nişli Mehmet Ağa'nın Rusya Sefaretnamesi	115
3.7. Mustafa Rasih Paşa'nınRusya Sefaretnamesi	116
3.8. Mehmer Emni Paşa'nın Rusya Sefaretnamesi	117
3.9. Derviş Mehmet Efendi'nin Rusya Sefaretnamesi	118
3.10. Sefaretname-i Necati.....	119
SONUÇ	120
KAYNAKÇA	122
 EKLER	128
EK 1: Nişli Mehmed Ağa' nın Rusya Sefareti ve Yol Haritası.	129
EK 2: Prut Seferi' nin Cepheleri.....	130
EK 3: Birinci Abdühamid'in Tersane'ye giderek Aynalıkavak'ta Kaptan Paşa ile görüştüğüne.....	131
EK 4: Özi Donanmasının Hareketine dair.....	132
EK 5: Baht Giray Sultan'a yazılan Hatt-ı Hümayuna dair.....	133
EK6: Serasker Vezir Hasan Paşa'nın resmi mektubuna dair.....	134

KISALTMALAR DİZİNİ

a.g.e.	:Adı geçen eser
a.g.m.	:Adı geçen makale
a.g.t.	:Adı geçen tez
AİBÜ	:Abant İzzet Baysal Üniversitesi
AÜ	:Ankara Üniversitesi
AÜ. DTCFD	:Ankara Üniversitesi Dil Tarih ve Coğrafya Fakültesi Dergisi
bkz.	:Bakınız
BOA	:Başbakanlık Osmanlı Arşivi
C.	:Cilt
çev.	:Çeviren
GÜ	:Gazi Üniversitesi
HÜ	:Hacettepe Üniversitesi
İA	:İslam Ansiklopedisi
İÜ	:İstanbul Üniversitesi
OTAM	:Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi
S.	:Sayı
s.	:Sayfa
ss.	:Sayfa Sayısı
TTKY.	:Türk Tarih Kurumu Yayınları
TTKB.	:Türk Tarih Kurumu Basımevi
TDAV.	:Türk Dünyası Araştırma Vakfı

TKAE. :Türk Kùltürünü Araştırma Enstitüsü

Yay. :Yayınları

GİRİŞ

Osmanlı İmparatorluğu'nun XVIII. Yüzyılda ki en önemli politikası 1699 Karlofça ve 1700 İstanbul Antlaşması'yla kaybettiği toprakları geri almak istemesidir. Bu yüzyılın başında Osmanlı Devleti'nde 1703 yılında III. Ahmet tahta çıkmış, yüzyılın sonunda ise Osmanlı tahtında III. Selim yer almıştır.

XVIII. yüzyıla gelinceye kadar Rusya'nın Karadeniz kıyılarında birkaç önemsiz limanı dışında ticaret amaçlı kullanabileceği büyük limanları yoktur. Rus Çarı I. Petro (1689-1725), tahta geçtikten sonra ticaret için büyük limanlara sahip olunması ve sıcak denizlere inilmesi gerektiğini fark eden ilk kişi olmuştur. Bunu gerçekleştirebilmek için de Karadeniz ve boğazların mutlak hâkimi olan Osmanlı Devleti'nin yıkılması ve onun sahibi olduğu coğrafi bölgelerin Rusya'nın eline geçmesi gerektiğine inanmıştır. Dolayısıyla I. Petro'dan sonra gelen halefleri de aynı politikayı benimseyerek Rusya'nın Karadeniz ve Boğazlar üzerinden sıcak denizlere inebilme politikasını devam ettirmişlerdir¹.

XVIII. yüzyılın başlarında Osmanlı Devleti'yle Rusya arasındaki savaşı başlatan olay İsveç Kralı XII. Şarl'ın, Rus Çarı I. Petro'dan kaçıp Osmanlı Devleti'ne sığınması olmuştur. Bu olay Osmanlı-Rus ilişkilerini olumsuz yönde etkiledi. Bunun sonucunda 1711'de Osmanlı Devleti ve Rusya arasında Prut Savaşı yapıldı. Savaşı kazanan Osmanlı Devleti olmuş, Rusya'nın Karadeniz üzerinden sıcak denizlere inmek istemesi engellenmiştir. Fakat Rusya bu isteğini gerçekleştirmek için ilerleyen zamanlarda Osmanlı Devleti üzerine pek çok sefer düzenlemiştir. Bu seferler bazen Osmanlı Devleti'nin bazen de Rusya'nın üstünlük sağlamasıyla sonuçlanmıştır.

Osmanlı Devleti XVII. Yüzyılın sonunda imzaladığı 1699 Karlofça Antlaşması'yla birlikte tarihinde ilk büyük toprak kaybına uğramıştır. XVIII. Yüzyılın başında Rusya

¹Erdoğan Keleş, "Rusya'nın Sıcak Denizlere İnme Politikası (Alman Deniz Yüzbaşı Stenzel'e Göre İstanbul'a En Kısa Yol) ", *Tarih Araştırmaları Dergisi*, Ankara, 2009, s. 90.

Osmanlı Devleti ile imzaladığı 1700 İstanbul Antlaşması'yla Azak Kalesini alarak Karadeniz kıyılarına ulaşmayı başarmıştır. Daha sonra iki ülke arasında yapılan Prut Savaşının ardından imzalanan Prut Antlaşması'yla Osmanlı Devleti'nin kaybettiği yerleri geri alma ümidi doğmuştur. Fakat daha sonra yaşanan olaylar Osmanlı Devleti'nin politikasını değiştirmesine sebep olacak ve sahip olduğu toprakları korumaya çalışacaktır. Osmanlı Devleti ile Rusya arasında İran topraklarının paylaşımı konusunda 1724 İstanbul Antlaşması imzalanmıştır. Bu antlaşmadan sonra 1736 yılın da Osmanlı Devleti hem Rusya ile hem de Avusturya ile savaşmak zorunda kalmıştır. Bu savaş sonucunda Fransa'nın arabuluculuk yapmasıyla her iki devletle ayrı ayrı Belgrad Antlaşması imzalanmıştır. Bu antlaşma ile birlikte Osmanlı Devleti, iki devletle aynı anda mücadele edebileceğini göstererek siyasi itibarını artırmıştır.

I. Abdülhamid tahta çıktığı sırada devam eden 1768-1774 Türk-Rus Savaşı, Avrupa'daki Osmanlı egemenliği, için büyük bir darbe olmuştur. Bu savaş sonucunda imzalanan Küçük Kaynarca Antlaşması'yla Rusya, Karadeniz'de serbestçe ticaret yapabilme hakkı elde etmiştir. Ayrıca bu antlaşmayla Rusya Ortodoksların haklarını koruma hakkı elde ederek Osmanlı Devletinin iç işlerine müdahale etmeye başlamıştır. Bu savaşın en önemli sonuçlarından biri de Kırım'ın Osmanlı Devleti'nin himayesinden çıkması olmuştur. Böylece Fatih Sultan Mehmet döneminde Osmanlı topraklarına katılan ve halkı Müslüman olan bir toprak parçası ilk kez Osmanlı Devleti'nden ayrılmıştır. Böylece Karadeniz Türk Gölü olma özelliğini de kaybetmiştir. Kırım Hanlığı, Osmanlı Devleti'ni kuzeyden gelecek tehlikelere karşı koruma vazifesi görürken antlaşmadan sonra bu durum ortadan kalkmış bulunmaktadır.

III. Selim döneminde yapılan 1787-1792 Osmanlı –Rus ve Avusturya savaşları sonucunda Zıştovi ve Yaş Antlaşmaları imzalanmıştır. Rusya ile imzalanan Yaş Antlaşması'yla Osmanlı Devleti Kırım'ın Ruslara ait olduğunu kabul etmiştir. Böylece, Osmanlı Devleti'nin en önemli toprak parçasıda tamamen elden çıkmıştır. Ayrıca Antlaşmayla birlikte büyük coğrafyalarda hüküm sürmüş olan Osmanlı Devleti, dağılma sürecine girmiştir.

BÖLÜM I

1.OSMANLI-RUS İLİŞKİLERİ

1. 1. XVIII. Yüzyıl Başlarında Avrupa'nın Genel Durumu

XVI. yüzyılın ikinci yarısıyla XVII. Yüzyılın ilk yarısı içinde Avrupa kıtası hem dini hem de siyasi yeniliklere sahne olmuştur. Bu dönemde Avrupa'da Almanya, Fransa, İngiltere, İspanya, İsveç, Lehistan, Rusya ve Venedik Cumhuriyeti vardır. Balkan yarımadasında ise Eflak, Boğdan, Erdel ve Transilvanya yer almaktadır. Ayrıca bir kısmı Osmanlı Devletinin egemenliğinde olan Macaristan ve Kırım Hanlığı hâkimiyetinde bulunmaktadır² . XVIII. yüzyıl başlarında Fransa, İspanya, Almanya ve İngiltere arasında veraset savaşı başlamıştır. Bu arada I. Petro döneminde Rusya ile İsveçre arasında Lehistan meselesi yüzünden savaş çıkmıştır. Avrupa'da bu siyasi ve askeri çatışmalar yaşanırken Kraliçe Anna döneminde 1702 tarihinde İngiltere Avrupa siyasetinde önemli rol oynamıştır.

Bu dönemde ise Osmanlı Devleti'nde tahta bulunan III. Ahmet (1703-1730) zamanında Avrupalı devletlerle bir denge politikası izlemeye çalışmıştır. Batılı devletlerde kendi çıkarları için Osmanlı Devleti'nin politikasını belirlemek istemiştir. Örneğin İngiltere, Rusya'ya karşı kısa bir zaman da olsa düşmanca bir tavır almış, Bab-ıali'yi Çar I. Petro'ya karşı savaşa teşvik etmiştir. İstanbul'daki İngiliz elçisi Abraham Stanyan (1717-1730), Rusların İran'a karşı elde ettikleri zaferler üzerinde durmuş ve Osmanlı Devleti'ni Rusya'ya karşı harekete geçmeye ikna etmeye çalışmıştır. Ancak bu

² İ. Hakkı Uzunçarşılı, *Büyük Osmanlı Tarihi*, Cilt I, TTK, Ankara, s. 116.

teşviklerden hiçbir sonuç elde edememiştir. Daha sonra İngiliz hükümeti bu siyaseti terk etmek zorunda kalmıştır³.

Osmanlı Devleti üzerine Rusya tarafından yönelen tehlike büyüdüğü ölçüde, İngiltere Türk taraftarı bir politika takip etmeye başlamıştır. Bu siyaset, ilk kez Kraliçenin Başvekili Pitt tarafından açık bir şekilde formüle edilmiştir. Osmanlı-Rus Savaşını (1768-1774) takiben, Rusların Karadeniz sahillerine inmeleri, İngiliz devlet adamları arasında endişe uyandırmıştır. Pitt, Rusların bir Türk kalesi olan Özi'nün Rusların elinde kalmasına razı olamayacağını bildirmiştir⁴.

Karlofça Antlaşmasıyla Avusturya'yı Fransa'ya karşı serbest bıraktırmaya mecbur eden İngiltere ve Felemenk devletleriyle⁵ Osmanlı ilişkileri samimi bir şekilde devam etmiştir. Bu yüzyılın başlarında önemsiz bir devlet olarak anılan Rusya büyümeye başlamış ve bu dönemde önemli bir devlet olarak adlandırılan Lehistan ise gücünü kaybetmeye başlamıştır. İsveç Krallığı Poltova Savaşı'na⁶ kadar hem siyaset ve hem askerlikte Avrupa'nın en kuvvetli devletlerinden biri iken bu savaştan sonra önemini kaybetmiştir. Finlandiya ile Baltık sahilindeki yerleri kısmen Rusya'ya ve Pomeranya eyaletini de Rusya'ya terk etmek zorunda kalmıştır⁷. İsveç Krallığı ise XVII. Yüzyılda Vasa Hanedanı zamanında Avrupa kıtasının önemli devletlerinden birisi haline gelmiştir⁸.

1.2. XVIII. Yüzyıldan Önce Osmanlı-Rus İlişkileri

1. 3. Osmanlı-Rus İlişkilerinin Başlaması

Rusya'nın Osmanlı Devleti ile diplomatik ilişkileri III. İvan zamanına Rus tüccarlarının, 1475'ten sonra Osmanlı Devleti'nin elinde bulunan Kırım'daki Ceneviz kolonilerinde ve Azak şehrinde yaptıkları ticari alışverişlerle başlamıştır. İki ülke

³Nahide Şimşir, *Osmanlı Araştırmaları*, IQ KültürSanat Yayıncılık, İstanbul, 2004, s.115.

⁴Şimşir, a. g. e, s. 116.

⁵ Avrupa'nın kuzey batısındaki bazı ülkelere eskiden verilen addır. Günümüzde bu topraklar başta Hollanda olmak üzere Belçika, Lüksemburg, Fransa ve Almanya'nın bir bölümüdür.

⁶ İsveç Kralı XII. Şarl, Rusya'ya sefer açmıştır. 1708 yılında XII. Şarl, Poltava'yı kuşatmıştır. Bu kuşatmada XII. Şarl büyük bir yenilgiye uğramıştır. Böylece Rusya, İsveç tehlikesinden kurtulmuştur. Poltava yenilgisi İsveç tarihindeki en büyük yenilgidir. Bu yenilgiden sonra İsveç bir daha eski gücünü kazanamamıştır. Abdes Nimet Kurat, *Başlangıçtan 1917'ye kadar Rusya Tarihi*, 5. Bakı, TTKB, Ankara, 2010, s. 258, 259.

⁷Uzunçarşılı, a. g. e, C. 5, s. 48.

⁸Uzunçarşılı, a. g. e, C. 5, s. 128.

arasındaki ilişkilerin gelişmesinde Rus Çarı III. İvan ile Osmanlı padişahı II. Bayezid ile olan dostluk ilişkilerini kullanan Kırım Hanı Mengli Giray Han etkili olmuştur⁹. Böylece XV. Yüzyılın ikinci yarısından sonra Osmanlı-Rus ilişkileri de başlamıştır. Rus Çarı İvan Kırım sahillerine ve Azak Denizi'ne yerleşen Osmanlılarla iyi dostluk ilişkileriyle ticaretini geliştirmek istemiştir. Bu amaçla II. Bayezid'e 1492 yılında İstanbul'a Mihail Pleşçeyev'in başkanlığında bir sefaret heyeti yollamıştır. Rus heyetinin Kuzey-Karadeniz'de Osmanlılara ait iskele ve limanlarda ticaret yapan Rus tüccarlarına karşı sancakbeyleri tarafından Osmanlı reayası gibi davranılmasından, zorla çalıştırılmasından ve mallarının kısmen ellerinden alınmasından dolayı şikâyet ediliyor ve Rus tüccarlarının serbest ticaret yapmaları isteniyordu¹⁰.

İki devlet arasında diplomatik ilişkiler kurulduktan sonra, 1501'de Kefe'den Alagöz adlı bir Türk elçisi ilk defa Moskova'ya gönderilmiştir. Rus knezleriyle ticari alanda olan ilişkiler, Kefe Valisi olan Şehzadeler ve Kırım Hanları aracılığıyla sağlanmıştır¹¹. Bu gelişmelerin ardından Moskova Knezi IV. Vasili (1505-1533) hem ticareti artırmak hem de Osmanlı Devleti'yle ittifak yapmak için Aleksiye'yi elçi olarak 1514'de İstanbul'a yollamıştır¹².

Bu gelişmelerin yanı sıra Rus devlet adamları, Altınordu Devleti'nin topraklarını ele geçirmek ve Karadeniz'e çıkmak için Kırım'ı ele geçirme planları yapmaktan uzak durmamışlardır¹³. Çarlık Rusya'sı, XVII. Yüzyılın ikinci yarısında 1654 yılında Ukrayna'yı ilhak ederek, Azak Denizi ve Karadeniz kıyılarına çıkmak için Osmanlı Devleti'ne karşı geniş çaplı bir savaş başlatmıştır¹⁴.

Bu saldırılar sonucunda Ruslar Kazan Hanlığını, Hacıtarhan Hanlığını, Kuzey Kafkasya'daki Çerkezlerin ve Tereklerin topraklarını ele geçirmiştir. Özellikle Rusların Hacıtarhan Hanlığının topraklarını ele geçirmesi Buhara ve Semerkant hacılarına hac yolunu kapatılması üzerine Hacılar Osmanlı padişahının bu duruma müdahale etmesini

⁹ Kurat, a. g. e, s.117.

¹⁰ Uzunçarşılı, a. g. e, C.2, s. 476.

¹¹ Ensar Köse, "XVIII. Yüzyıl Başlarına Kafkaslar'da Nüfuz Mücadelesi", İ. Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 1996, s. 100.

¹² Uzunçarşılı, a. g. e, C. 2, s. 477.

¹³ Halil İncelik, "Osmanlı-Rus Rekabetinin Menşei" Don-Volga Kanalı Teşebbüsü (1569)" *Belleten*, C. 12, S. 45, Ocak 1948, s. 163.

¹⁴ Şapı Kazıyev, "Ekonomik Çekişmenin Neticesi Olarak Türk-Rus Savaşları", C. 1, *Osmanlı*, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, 1999, s. 550.

ve İdil bölgesinin Rusya'nın egemenliğinden kurtarılmasını istemişlerdir. Astarhan'da İstanbul'a gelenler arasında bulunan Yarlıkaş Mirza Türk kuvvetlerini Ruslara karşı harekete geçirmeye çalışmıştır. Yarlıkaş Mirzan'ın Sadrazam Sokollu Mehmet Paşa¹⁵ ile temasa geçtiği ve Osmanlı sadrazamına görüşlerini de kabul ettirdiği görülmektedir¹⁶.

Bu gelişmeler üzerine Osmanlı Devleti Rus kuvvetlerine karşı bir sefer düzenlemeye karar vermiştir. Astarhan Seferi¹⁷ 1568 yılının başlarında Divanda görüşülmüştür. Bazı vezirler seferin hayali bir teşebbüs olduğunu, boş yere devleti sonuçsuz masraf ve zarara sokacağını ileri sürerek engel olmaya çalışmıştır. Fakat Sokollu Mehmet Paşa seferin düzenlenmesi konusunda ısrar etmiş ve padişahı da ikna etmiştir¹⁸. Bu karar üzerine Osmanlı Devleti 1569 yılında Astarhan'ı almak için bir harekete geçmiştir.¹⁹ Bu seferin bir diğer amacı da Don ile Volga nehirlerini birleştirmek üzere bir kanal açılmak istenmiştir. Fakat Osmanlı Devleti başarılı olamamış ve geri çekilmek zorunda kalmıştır²⁰.

1. 4. XVIII. Yüzyılda Osmanlı Devleti ve Rusya Arasındaki Ekonomik İlişkiler

Rus tüccarların daha XV. Yüzyıldan beri Anadolu'ya şahsi ve özel izinlerle gelip gittikleri bilinmektedir. Fakat bu izinlerin bütün Rus tüccarlarını kapsaması ancak 1739 Belgrad Antlaşması'yla sağlanmıştır. Ancak 1774 Küçük Kaynarca Antlaşmasına kadar Karadeniz'deki ticareti sadece Osmanlı gemileriyle yapabilmışlerdir. Diğer

¹⁵ Sokollu Mehmet Paşa Bosna'nın Vişegrad kazasının Rudo nahiyesine bağlı Sokolcviçi köyünden olup Boşnakça adı Bayo idi. Sokollu'nun İstanbul'da, Anadolu ve Rumeli'de cami, medrese, imaret, çeşme, han gibi birçok hayırlı eserleri Eyüp'te bulunmaktadır. Eyüp'te türbesinde yatmaktadır. Uzunçarşılı, a. g. e, C. 4, s.34.

¹⁶ Kurat, a. g. e, s. 160.

¹⁷ Osmanlı Padişahı Kanunî Sultan Süleyman'a Kazan, Astarhan, Kırım, Nogay ve Kafkasya Müslümanlarından şikâyetler gelmiş ve Astarhan'a bir sefer düzenlediği takdirde kendilerinin de Osmanlı ordusuna yardımcı olacakları konusunda ona iletmışlerdir. Bunun üzerine Padişah Avusturya ile barış yaptıktan sonra 1563 yılı Eylül ayında Kırım Hanı'na ilkbahar'da Astarhan'a sefer yapılması doğrultusunda hazırlıklara başlamasını bildirmiştir. Daha ayrıntılı bilgi için Bkz. Dinçer Koç, "Aşağı İdil Boyunda Hâkimiyet Mücadelesi ve Astarhan Hacı Tarhan Hanlığı", *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi*, C. XII 1 yaz 2012, s. 455,494.

¹⁸ İncalcık, a. g. m, s. 371.

¹⁹ Osmanlı ordusu 1569 ilkbaharında deniz yoluyla Kefe'ye geldi. Sultan, Kefe'deki Kasım Paşa'ya dönüp İdil'e bağlayan Perevolok kanalıyla ilerleyerek Astarhan'ı almasını emretmiştir. Devlet Giray'de 50 bin kişilik süvari ordusuyla Osmanlı kuvvetlerinin yanında yerini almıştır. Şirokorad, a. g. e, s. 43.

²⁰ Don-Volga arasında bir kanal açılması ve bu nehirler üzerinde kaleler yapılması fikri ilk defa 1563 yılında Semiz Ali Paşa'nın Sadrazamlığı sırasında ortaya atılmıştır. Bkz. İncalcık, a. g. m, s. 382,383.

Avrupalı devletlerinin de Osmanlı topraklarından kendi bayrakları ile ticaret yapabilme hakkını kazanmaları ise XVIII. Yüzyılda mümkün olabilmekmiştir²¹.

İstanbul Antlaşması'nda Rusya Azak Denizi'ne açılma imkânı elde etmişse de 1711 Prut Antlaşması'yla bu durum eski haline getirilmiştir. Belgrad Antlaşmasıyla(1739)Rusya'nın Karadeniz'e çıkma emelleri ertelenmiştir. Fakat 1774 Küçük Kaynarca Antlaşması'nın ağır maddeleri sonucunda Karadeniz'de ilk defa Rusların gemi bulundurulmalarına imkân tanınmış ve Karadeniz'in kullanımı Ruslara açılmıştır. Kırım'ı elegeçiren Ruslar buradan Karadeniz'e ve ötesine ulaşmak için önemli bir üst eldeetmişlerdir. Kırım'a yerleşen Ruslar, Tuna boylarına inerek Balkanlar veAvrupa'nın ticaretinde önemli noktaları kontrol altına almışlardır. Kafkasya üzerinden ilerleyerek, Bakü'nün zengin petrol yataklarını ele geçirmişlerdir²².

Bu dönemde Osmanlı Devleti ile Rusya arasındaki en önemli ticari ürün kürktür. Kürk ticareti, Çar Feodor'un Dönemi'nde azalmış, Çar Boris Godunov'un dönemindedurma noktasına gelmiştir. Bunun üzerine Rusya'da değerli Moskova kürklerini Safevilerepazarlamaya başlamıştır. Osmanlı-Rus kürk ticareti Romanov Hanedanının tahta çıkmasıyla yeniden canlanmıştır²³.

1. 5. XVIII. Yüzyılda Osmanlı Devleti'nde Toplumsal, Askeri ve Kültürel Alanda Yapılan Yenilikler

Osmanlı Devleti'nin, XVIII. Yüzyılda yaptığı ıslahatların en önemli özelliği Avrupa'nın kendisinden ileri bir durumda olduğunu kabul etmesi olmuştur. Bu yüzyılda Avrupa'nın mimarisi, tekniği ve bilimi örnek alınmıştır. Ayrıca savaşlarda daha başarılı olabilmek için askeri alanda da yenilikler yapılmaya başlanmıştır.

XVI. ve XVII. Yüzyıllarda büyük gelişme göstermiş olan İznik ve Kütahya çiniciliği XVIII. Yüzyılda eski hızını kaybetmiştir. Damad İbrahim Paşa bu sanatın eski

²¹ Mübahat S. Kütükoğlu, "Ahidnameler ve Ticaret Muahedeler", *Osmanlı*, C. 3, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, 1999, s. 329.

²² Mehmet Yetişkin, M. Rusların Türk Toprakları Üzerinde Yayılmasının Sebepleri Üzerine Bazı Düşünceler, *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 2007, s. 672.

²³ Zeki Tekin. "Osmanlı Devleti'nde Kürk Ticareti", *Türkler*, C. X, Yeni Türkiye Yay. , Ankara, 2002, s. 756.

önemini kazanması için İstanbul'da bir çini fabrikası kurmak istemiştir. Bu amaçla İznik'ten 1719 yılında İstanbul'a ustalar getirterek çinicilik mesleğinin yeniden canlanmasına öncülük etmiştir²⁴

III. Ahmet zamanında yaşanan Lale Devri²⁵, İstanbul halkını o dönemde ki toplumsal durumuyla ilgili bize önemli bilgiler vermektedir²⁶. Bu dönemde İlk kez çiçek hastalığına karşı aşı uygulanmış, kağıt fabrikası açılmış, İstanbul'daki yangınları önlemek için yeniçerilerden Tulumbacılar adı verilen bir itfaiye ocağı kurulmuştur. XVIII. yüzyılın ikinci yarısındaki Osmanlı toplumunun önemli özelliklerinden bir tanesi Yeniçerilerin sahip oldukları ayrıcalıkları daha da genişletmek için sürekli ayaklanmalarıdır²⁷. Bu durum belki de toplumsal anlamda daha ciddi yeniliklerin yapılmasına engel olmuştur.

I. Mahmut döneminde ıslahatlar daha çok askeri amaçlı yapılmıştır. Bu dönemde askeri yenilikleri gerçekleştiren Kont De Bonneval Müslüman olmuş ve Humbaracıbaşı Ahmet Paşa adını almış Fransız asıllı bir subaydır. Ahmet Paşa Topçu Ocağını ve bozulmaya başlayan Humbaracı Ocağını yeniden düzenlemeye başlamıştır. Humbaracıbaşı Ahmet Paşa yeni Humbaracı Ocağını 1734 yılında Üsküdar'da Ayazma sarayında var etmiştir. Tımarlı humbaracılardan ölenlerin çocukları bu maaşlı Humbaracı ocağına alınmışlardır. Her odada yüz nefer olmak üzere Ocak üç odaya ayrılmıştır. Her odada yani her humbaracı bölüğünde bir odabaşı ve bir çavuş ile vekil-harç, doktor, cerrah, imam ve hoca bulunmuştur. Bu dönemde Savaşlar ve ihmal nedeniyle devletin en önemli süvari askeri olan zeamet ve tımar teşkilatı bozulmuştur. Hükümet bunların önemini takdir ederek, ıslahatlarına dair kanunlar çıkarmıştır. XVIII. yüzyılda ki zeamet ve tımar kanunlarının en önemlisi 29 Ocak 1732 yılında çıkan tımar kanunu olmuştur²⁸.

III. Selim tahta çıktığında ilk iş olarak askeri alanda yenilik yapmanın gerekli olduğunu düşünmüş ve bunun içinde danışmanlarını toplamış ve onlardan öneriler

²⁴Uzunçarşılı, a. g. m, s. 157.

²⁵Lâle Devri, Osmanlı Devleti'nde, 1718 yılında Avusturya ile imzalanan Pasarofça Antlaşması ile başlayıp, 1730 yılındaki Patrona Halil İsyanı ile sona eren dönemdir. Ahmet Refik Altınay, *Lale Devri (1718-1730)*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 2011, s. 6.

²⁶Uzunçarşılı, a. g. e, s. 169.

²⁷Neded İbrahim Desouky, "XIII. Yüzyılın İkinci Yarısında Osmanlı Toplumunu", *Osmanlı*, C. 4. Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, 1999, s. 86.

²⁸Uzunçarşılı, a. g. e, C. 5, s. 324.

almıştır. Bu öneriler arasında Tatarcıkzade Abdullah Efendi'nin ki dikkat çekicidir. Yeniçerilere Hristiyan modellerinden alınma askeri düzen ve disiplini öğreterek, onları yeniden örgütlemekbu dikkat çekici öneriler arasındadır²⁹. III. Selim ordusunu modernleştirmeye yönelik programında, Tatarcıklı Abdullah'ın tüm önerilerini dikkate almıştır. Yapılan Reformlar, hem mevcut birlikler ve yönetsel sistemlerle ilgili olanlar gibi, onarıcı, hem de yeni modern bir ordu, Nizam-ı Cedid konusunda olduğu gibi, yenilikçiliğe yönelmiştir. III. Selim ilk olarak, bütün ocaklara bir nazır atayarak, yetersiz subayları ayıklayarak ve hizmet dönemlerini üç yılla sınırlandırarak, yeniçerilerin örgütlenmesini ıslah etmeye girişmiştir³⁰.

Osmanlı Devleti her alanda olduğu gibi kültürel alanda da yenilikler yapmanın gerekli olduğunu düşünmüştür. Türkçe olarak kitap basılması hakkında ilk teşebbüs sadaret mektubi kalemi kâtiplerinden Yirmisekiz Çelebi-zade Mehmet Efendi'nin oğlu Said Mehmed Efendi, tarafından ele alınmıştır. Said Efendi'nin babası elçilik ile 1720'de Fransa'ya gittiği zaman o da beraberinde gitmiş ve Pariste'ki matbaaları gezerek az zamanda binlerce kitap basıldığını görüp bilim ve fennin hızla yayılması için bunun Osmanlı'da yapılmasını arzu etmiştir³¹. Sait Efendi İstanbul'a döndüğünde bu iş için Müteferrika İbrahim Efendi ile görüşmüş ve ikna etmiştir.

İlk matbaa İstanbul'da Müteferrika İbrahim Efendi'nin evinde kurulmuştur. Bu matbaada ilk basılan kitap XVI. Yüzyıl sonları âlimlerinden Vanlı Mehmed bin Mustafa'nın telifi olan Sıhah-i Cevheri isimli lügatın tercümesidir³². Müteferrika'nın 1732'de Osmanlı İmparatorluğu'nda ilk kez kendisinin getirdiği matbaasında basılan eseri, o güne kadar görülmüş en geniş okuyucu kitlesine ulaşmıştır. Eser, askeri değişimin haklılık gerekçesini, Osmanlı-Müslüman dünyasının entelektüel ufuklarını

²⁹ Abdullah Efendi'nin önerileri arasında dikkat çeken tavsiyeler şunlardır: Anadolu'dan, sayıları 40.000'e ulaşacak yeni asker toplamak ve mevcut birliklere yavaş yavaş aşılacak, birinci sınıf piyade askerlerinden özel küçük gruplar örgütleyerek sürekli eğitim yapmak, 15.000-20.000 kadar sekban (ihtiyatlar-taşra milisleri) örgütlemek, topçu birliklerinin ıslahının bir parçası olarak seri ateş eden top birlikleri kurmak, ordunun yeniden örgütlenmesine yardımcı olmak üzere Prusya, Fransa ve diğer ülkelerden subaylar getirmek, askerlik bilimi üzerine önemli Avrupa metinlerini tercüme ettirmek. Aksan, a. g. e, s. 200,201.

³⁰ Aksan, a. g. e, s. 202.

³¹ Uzunçarşılı, a. g. e, s. 158.

³² Uzunçarşılı, a. g. e, s.161.

genişletmesine ve başarılı olan düşmanlarını inceleyip öğrenmesine yönelik çok daha kapsamlı bir eleştiri ihtiyacı içine yerleřtirmiřtir³³.

XVIII. Yüzyılda hem Osmanlı Devleti hem de Rusya birçok alanda yenilik yapma gereğini hissetmiştir. Her iki ülkede yaptıkları yeniliklerde Avrupa'yı model almışlardır. Osmanlı Devleti'nin bu yüzyılda yaptığı yenilik çalışmalarının başında da Lale Devrinde yapılanlar ön plandaydı. Askeri alanlarda yapılan yenilikler Osmanlı Devleti'nin savaşlarda ki kaybını önleme amacı güdülmüştür. Rusya ise Osmanlı Devleti'ne karşı zafer kazanmasında batılı uzmanlardan aldığı bilgilerin önemli olduğunu görmüş ve bu nedenle yapılan yeniliklerde batılı askeri birliklerden yararlanılmıştır. Yani Rusya'nın yaptığı yenilikler savaşlarda başarılı olmasında önemli bir etken oluşturmuştur. Bu dönemde Osmanlı Devleti yenilik yapmaya çalışmış, fakat yaptığı yeniliklerle Rusya'nın önüne geçememiştir. Çünkü Osmanlı Devleti bu dönemde eski gücünde değildi ve bu mevcut durumunu düzeltmek amacıyla çalışmalar yaparken, Rusya mevcut durumunu daha da güçlendirerek yaptığı yenilikleri kat kat artırmıştır. Bahsettiğimiz üzere askeri alanda yapılan yenilikler bu yüzyılda Rusya'nın Osmanlı Devleti'ne karşı seferlerin kazanılmasında etkili olmuştur.

1. 6. XVIII. Yüzyılda Rusya'da Toplumsal, Askeri ve Kültürel Alanda Yapılan Yenilikler

Rusya'da reform denildiği zaman ilk akla gelmesi gereken isim I. Petro'dur. I. Petro, özellikle Avrupa gezisi³⁴sırasında gördüklerini kendi ülkesine uyarlayarak devletin her alanda yenilenmesini amaçlamıştır. Onun yaptığı reformlar kendisinden sonra gelen haleflerine de örnek olmuştur. Rusya I. Petro, döneminde Batılılaşmış bir devlet haline gelmiş ve Avrupa milletler komitesinin bir üyesi olmuştur. Yürütme ve yargı, ordu ve değişik sosyal sınıflar Batı çizgisi dâhilinde yeniden organize edilmiştir.

³³ Aksan, a. g. e, s. 195.

³⁴Petro, 1697 yılında Avrupa seyahatine çıkmıştır. Petro, Hollanda' da Saardamm'daki tersanede bizzat gemi yapı işlerinde çalışmıştır. Bir süre Amstardamm'da kalmış ve gemi yapmayı öğrenmiştir. Sonra İngiltere'ye geçmiştir. Burada İngiliz fabrikaları, tophane, müzeler ve laboratuvarlarla ilgilenmiştir. Çar, seyahati süresince Avrupa hayatını, teşkilatını yakından görmek ve öğrenmek fırsatını bulmuştur. Kurat, a. g. e, s. 254.

Endüstri ve ticaret hızla ilerlemiş, ayrıca teknik eğitim ve fende büyük gelişme sağlamıştır³⁵.

Rusya'nın toplumsal alanda yaptığı yeniliklerin başında I. Petro'nun emriyle yapılan halkın giyim kuşamıyla yapılan değişiklikler gelir. I. Petro, yeniliklerin öncelikle halktan başlaması gerektiğini inanmıştır. Geleneksel Rus kıyafeti, Rus insanının Batı Avrupa'dan ayıran bir özellik taşımaktadır: Eski Rusya'da sakalsız bir erkek saygı görmez, sakal kişinin sosyal durumunun ve Rus milli ruhuna uygun yaşayışın bir göstergesi olarak kabul edilmiştir. Ama I. Petro bu gibi şekilsel yeniliklerin Rusların batıya yaklaşmasını sağlayacağı için bu düzenlemeleri yapmaktan geri adım atılmamıştır³⁶.

I. Petro'nun en önemi yeniliği askeri alanda olmuştur. Rus askeri yönetim yapısında temel bir değişikliğe gidilerek 1722 yılında Rütbeler Cetvelive 1704 yılından beri sadece Ruslara uygulanan "kur'a neferi" yöntemi Türklerede uygulanmaya başlanmıştır.³⁷ Çıkarılan bir fermanla "Tatar çocukları"ndan 10-12 yaşında olanları "orduya" zabitlerin hizmetlerini görmek üzere sevkedileceklerdir³⁸. I. Petro döneminde yapılan yeniliklerden biri de Rus kadınlarının medeni haklarının sağlanması toplumsal hayatın içerisinde daha fazla yer almalarına ön ayak olmuştur³⁹.

Osmanlı Devletine karşı ilk askeri tecrübesinde batılı anlamda askeri birlikler ve batılı uzmanlar kullanmanın yararını gören I. Petro, Rusya'yı Avrupai örnek ve yeniliklerle ıslah etmek için ordu ve donanmaya gereken önemi vermeye başlamıştır. Öncelikle I. Petro keskin nişancı anlamına gelen Avrupa modeline göre eğitilmiş olan Streltsyler⁴⁰ adı verilen askeri birlikler kurmuştur. Bu birlikler I. Petro'nun askeri bakımdan olduğu gibi siyasi bakımdan da en büyük destekçisi olmuştur⁴¹.

³⁵George Vernadsky, *Rusya Tarihi*, Selenge Yay. , İstanbul, 2011, s. 191.

³⁶ Mehmet Halil Leylak, I. Petro Döneminde Rusya'da Yapılan Yenilikler, H.Ü Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 1990, s. 12.

³⁷ Aksan, a. g. e, s. 41

³⁸Abdes Nimet Kurat, "Rus Hâkimiyeti Altında İdil-Ural Ülkesi", *AÜ. DTCFD*, C. XXIII, S.3-4, s. 97-98.

³⁹Leylak, a.g.t, s. 13.

⁴⁰Streltsyler:Keskin nişancılar.

⁴¹B. H. Summer, Çev. Eşref Bengi Özbilen, *Büyük Petro ve Osmanlı İmparatorluğu*, Türk Dünyası Araştırmalar Vakfı, İstanbul, 1993, s.4,5.

Askeri atılımlarını tamamlayan I. Petro Azak Denizini Karadeniz'e bağlayan Kerç Boğazının Osmanlıların elinden almak için bazı girişimlerde bulunmuştur. Bu amaçla Azak Denizi sahilinde, don mandasında 60 km. batıda Taganrog adında bir kale ve tersane inşasına ve gemi yapımına başlamıştır⁴².

Rusya'da kültürel reformlar ise I. Petro'nun iktidara gelmesiyle birlikte başlamıştır. I. Petro, ülkesini kültürel alanda geliştirmek için Avrupa'ya öğrenciler göndermiştir. Avrupa'ya gönderilen bu öğrenciler, matematik, gemi yapımı, denizcilik gibi birçok alanda kendilerini geliştirmişler ve burada öğrendiklerini I. Petro'nun isteğiyle ülkelerine uyarlamışlardır.

I. Petro Rusya'nın Avrupalılaşması için kültürel alanda da yeniliklere girişmiştir. Ancak, I. Petro Avrupa'nın teknik bilgisine değer vermiş ve Avrupa kültürü anlamına fikir hareketine nüfuz edememiştir. Kültür alanında yapılan yenilikler, ancak pratikte kalmış ve Rus ordusuna, donanma ve sanayisine kadro hazırlamak amacı gütmüştür. I. Petro tarafından 1700 yılında Moskova'da kurulan Matematik ve Gemicilik Okulunun başına İskoçyalı Henry Farwarson'u getirilmiştir. Bu okul 1715 yılında Petersburg'a taşındı ve Deniz Akademisi adını almıştır. Akademide başarılı olan öğrenciler Rusya'nın belli başlı şehirlerine tesis edilen ve çocuklara aritmetik geometri öğrenebilecekleri Matematik Okullarına öğretmen olarak atanmıştır. I. Petro'nun iktidarının son zamanlarında, Rusya'da böyle kırk okulda 2.000 kadar öğrenci eğitim görmekteydi. Bu öğrencilerin bir kısmı kendi isteğiyle bu okula gelirken, diğer kısmı ise asker ve memur ailelerden toplanmıştır⁴³. Aynı sene Petersburg'da Mühendis ve Topçu akademileri açılmıştır. Buraya sadece dvoryan adı verilen subayların çocukları alınmıştır. I. Petro Avrupa tekniği öğrenmek amacıyla pek çok dvoryan çocuğunu Avrupa mekteplerine göndermiştir. Rus alfabesi eski Slavca şeklinden çıkartılarak bugünkü şeklini almıştır. Ayrıca bazı taşra şehirlerinde sadece matematik eğitimi veren okullar açılmıştır⁴⁴.

I. Petro döneminde mutlak monarşi ve merkezi hâkimiyetin güçlendirilmesi ile devlet mekanizması iyi duruma getirilmiştir. Düzenli kara ve deniz kuvvetleri kurulmuştur. Rusya, Baltık Denizi vasıtasıyla Avrupa'ya açılmıştır. Devlette yapılan

⁴² Leylak, a.g.t, s. 18.

⁴³ Vernadsky, a. g. e, s. 229,230.

⁴⁴ Kurat, a. g. e, s. 268,269.

değişiklikler eğitim, kültür ve bilim alanında da kendini gösterir ve okulların sayısı artırılmıştır. Yetenekli öğrenciler eğitim ve meslek amaçlı yurt dışına gönderilmiştir⁴⁵.

⁴⁵Ayla Kaşoğlu, *18. Yüzyıl Rus Aydınlanmacısı Radışçev*, Ürün Yayınları, Ankara. 2004, s. 10.

BÖLÜM II

2. XVIII. YÜZYILDA OSMANLI-RUS İLİŞKİLERİ

2.1. II. Mustafa Dönemi Siyasi Olayları (1695-1703)

5 Haziran 1664'te Edirne'de dünyaya gelen II. Mustafa 1695'te Osmanlı tahtına geçti. Tahta geçtiğinde kendisini II. Viyana sonrası başlayan Osmanlı -Avrupa savaşlarının içinde buldu. II. Mustafa devlet erkânının İngiltere'nin aracılığında Avusturya ile barış görüşmelerine başlanması düşüncesine katılmamıştır⁴⁶. Ayrıca II. Mustafa, tahta çıktığında Rusya ile mücadele etmek zorunda kalmıştır.

II. Mustafa döneminde Rusya ile sıcak ilişkiler yaşanmıştır. Rusya⁴⁷, Osmanlı ordusunun Avusturya ve Venedik ile savaş halinde bulunmasından yararlanmak istemiş, Karadeniz'e çıkma amacını gerçekleştirmek için bu durumu bir fırsat olarak değerlendirmiştir. İşte bu fırsatlardan ilkinin 1695 yılında bulmuştur. II. Mustafa'nın ordunun başında Avusturya üzerinedüzenlediği ilk seferinde, Rusya kutsal ittifak devletlerine katılarak Azak kalesini kuşatmıştır. Karadeniz'in kilidi olan bu kaleyi Kalan Giray ve Kefe Beylerbeyi Mustafa Paşa çok iyi savunduğu için başarılı olamamıştır. Ancak kuşatmadaki noksanlıklarını görerek tedbirler alan I. Petro, ertesi yıl Azak'ı nehirden ve karadan olmak üzere, ikinci defa kuşatmıştır. İlk kuşatma sonucunda çok harap hale gelen ve cephane bakımından tamamlanamayan Azak Kalesi,

⁴⁶ Kemal Çiçek, "II. Mustafa", *Osmanlı*, C. 12, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, 1999, s. 171.

⁴⁷ Mukaddes İttifak, Rusları da kendi içine almak istemişti; bunun için 1686 senesinde Moskova'ya gelen Lehistan elçileriyle uzun görüşmeler yapıldı ve sonuçta Rusların bu ittifaka girerek Kırım üzerine saldırılarına karar verilmişti. Uzunçarşılı, a. g. e, C. 3, s. 580.

Rusya'nın bu defa kuşatmasına karşı koyamamış ve 7 Haziran 1696'da teslim olmuştur. Bu önemli olan kalenin düşmesi Karadeniz'i Rus donanmasının güvenli kullanım alanı haline getireceğinden İstanbul'da endişe ile karşılanmış, geri alınması için faaliyete girişilmiştir⁴⁸

2. 1. 1. Azak Kalesi'nin Ruslar Tarafından İşgali

I. Petro sıcak denizlere inmek amacıyla, Osmanlı Devletinden, Don Nehri kasabasındaki Azak Kalesi'nin zaptı için sefer hazırlığına başlamıştır. Kalabalık bir Rus ordusu 1695 yılında Azak üzerine sevk edilmiştir. Fakat Ruslar başarısız olmuştur⁴⁹. Bunun en önemli nedeni ise Azak Kalesi'ne deniz yoluyla yardım gelmemesidir. Bunun üzerine I. Petro, Azak Kalesi'ni almak için donanmanın gerekli olduğunu anlamış ve hazırlıklara başlamıştır.

Rus Çar'ı Azak Kalesi'ni ele geçirirse sınırını Kırım Hanlığı ve Osmanlı sınırlarına dayandıktan sonra Ruslarla aynı mezhepte olan Osmanlı memleketlerindeki Boğdan, Eflak, Sırbistan ve daha sonra Karadağ Hristiyanlarını Osmanlı aleyhine isyana hazırlanmıştır.⁵⁰ Rus Çarı I. Petro'nun bundaki amacı Osmanlı Devleti savaşıyla meşgul olduğu sırada devleti içeride de meşgul edip Azak'ı almaktır.

Don Nehri'nin baş kısmındaki Voronej şehrinde 1695 yılında I. Petro'nun emriyle tersaneler kurulmuştur. Savaş gemisi 1696 yılında hazırlanmıştır.⁵¹ Gemiler Don boyunca harekete geçirilirken kara ordusu da Azak Kalesi'ne doğru harekete geçmiştir. Osmanlı ordusu bu ikinci harekete hazırlıklı olmayınca habersiz avlanmışlardır. Ruslar, kaleyi nehir üzerinden de tuttular ve denizden Türk gemilerinin geçmesine izin vermemiştir. Petro, kalenin kuşatılmasına bizzat katıldı. Böylece Azak

⁴⁸ Çiçek, 'II. Mustafa', s. 173.

⁴⁹ Azak Kalesi'nin kuşatması doksan altı gün sürmüştü; Rusların kaybı Osmanlı tarihlerine göre elli altmış bin ve Hammer'e göre otuz bin kadardır. Uzunçarşılı, a. g. e, C.3, s. 582.

⁵⁰ Şihverdi, a. g. t, s. 27.

⁵¹ Petro, 1696 Şubatında yeni bir donanma kurmak için Voronej'e gelmiştir. Numune olarak 1694'de Hollanda'dan satın alınan çekirme kullanılmıştı. Bu çekirme Hollanda'dan ticari teknelerle demonte edilerek getirilmiş, daha sonra parçalar yine teknelerle Vologda'ya oradan da özel ağaç kızaklarla Moskova'ya götürülmüştü. Bu çekirtmeyle birlikte Hollanda'dan bir usta da getirtilmiştir. Bu çekirtme 1696 sonbaharında Preobrajensky tersanesine monte edilmiştir. Şirokorad, a. g. e, s. 71.

kalesi 1696 yılında Rusların eline geçmiştir. I. Petro da önemli bir zafer kazanmış ve Karadeniz'e çıkmak için önemli bir adım atmıştır⁵².

2. 1. 2. Azak Kalesi'nin Güvence Altına Alınması

Ruslar, Azak Kalesi'ni aldıktan sonra ellerinde tutmayı güvence altına alabilmek için civardaki önemli mevkiilerinde alınmasını zorunlu görmüştür. Bu amaçla Rus kuvvetleri, Don Kazaklarının, Azak Denizi'ne ve Karadeniz'e yaptıkları akınları önlemek için 1633 yılında Azak'ın karşısına yapılmış olan Lutina (Ljutik) Hisarını kuşatarak ele geçirmiştir⁵³. I Petro Azak'ı⁵⁴ almakla yetinmeyip Kerç Boğazı'nı da ele geçirip Karadeniz'e çıkmak istemiştir. Bunun için de Azak seferinden dönünce Rus donanması inşasına karar verilmiştir. Vornej'de kurulacak olan tersanelerde çalıştırılmak üzere Avrupa'da işçiler getirilmiştir. Azak'ın zapt edilmesinden sonra yapılan bu çalışmalar sonucunda Azak filosunun da oluşması sağlanmıştır⁵⁵.

Kerç⁵⁶ Türklerin elinde olduğusürece Rus gemilerinin Azak Denizi'nden Karadeniz'e çıkması mümkün değildir. Bu yüzden Azak'ın düşmesinden sonra Kerç Osmanlılar için de son derece önemli hale gelmiştir. Rusların amacı Osmanlılar tarafından iyi bilindiğinden Kerç Kalesi sağlamlaştırılarak kaleye 500 muhafız kuvveti yerleştirilmiş, Kerç çevresinde de güvenli noktalar oluşturulmuştur. Bu çerçevede, Kerç Kalesi yakınlarında kurulan yeni kaleler askersayısı artırılmak suretiyle cephane ve

⁵² Kurat, a. g. e, s.253, 254.

⁵³ Sinan Yüksel, "Rusya'nın Karadeniz Devleti Olma Süreci ve Bu Süreçte Rus-Osmanlı İlişkileri", AÜ. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Doktora Tezi, Ankara, 2011, s. 25.

⁵⁴ Azak: Karadeniz ve Azak denizinin önemli bir ticaret merkezidir. Azak, XV. Yüzyıldan itibaren Osmanlı Devleti'nin önemli kalesi haline gelmişti. XVII. Yüzyılın sonlarında Osmanlı Devleti, Avusturya, Lehistan ve Venedik ile savaş halindeyken Rusya'yı Karadeniz'e çıkarmak siyasetini takip eden I. Petro, Azak'ı kuşatmış fakat alamamıştı. Fakat 1739 Belgrad Antlaşması'nın üçüncü maddesi gereği Azak, yıkılmak şartıyla Rusya'ya bırakılmıştır. Bkz. M. Cahid Baysun, "Azak ", İA. , C. 2, 5. Baskı, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 1979, s. 85.

⁵⁵ Bu konuda daha fazla bilgi için Bkz. Şirokorad, a. g,e, s. 73,77.

⁵⁶ Kerç: Kırım yarımadasının doğusunda ve Azak denizini Karadeniz'e birleştiren boğaz kenarında bulunan bir şehir ve kaledir. Kerç ismi ilk defa Türk kaynaklarında geçmişti. XV. Yüzyılda Kerç Osmanlı Devleti'nin eline geçmişti. Ruslar 1771 yılında Kerç ve Yenikale'yi işgal etmişti. Ruslar Küçük Kaynarca Antlaşması'yla Kerç'i almıştı. O zamandan itibaren Kerç Rusların ikinci derecede önemli kalesi olarak kalmış ve Kırım savaşı sırasında müttefiklerin eline geçtiyse de Paris Antlaşması'yla Ruslara iade edilmiştir. Bkz. W. Barthold, "Kerç", İA. , C. 6, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 1977, s. 582.

toplarla donatılarak iki deniz arası kapatılmaya çalışıldığı gibi, kurulan bu kalelerle Azak'ın dahi yeniden ele geçirilmesi düşünülmüştür⁵⁷.

Ruslar Azak Kalesi'ni kuşatmıştır. Azak Kalesi'nin esir alınması Kırım ve İstanbul'da paniğe yol açmıştır. Daha sonra 1700 yılında Rusya barış görüşmeleri için bir elçi göndermişlerdir. Rusya, Doğu Avrupa'nın egemen gücü olmuştur. Kırım ve Osmanlı Devleti, Karadeniz'de Rus tehdidi altına girmiştir⁵⁸.

2. 1. 3. Karlofça Antlaşması'nın İmzalanması (1699)

Osmanlı Devleti'nin savaş halinde olduğu altı cepheden biri olan Venedik Moray'ı aldıktan sonra ilerleyememiş üstelik Bosna ve Eğriboz'da yenilgiye uğratmıştır. Diğer bir cephe olan Rusya'da farklı değildir. Rusya Karadeniz'e inme mücadelesinde başarısız olmuş, 500 kişilik bir ordu ile savunulan Azak'ı büyük kayıplarla ele geçirebilmiştir. Bu zaferler Rusya'yı ümitlendirmiş fakat Avusturya ve neredeyse bütün Hristiyanlığın barış isteğinde olması, Kırım ve Osmanlı karşısında yalnız kalmalarına sebep olmuştur. Bunun sonucunda Avusturya, Venedik, Lehistan ve Rusya heyetleri ile Osmanlı'yı temsilen Karlofça'da bulunan Reisü'l Küttab Rami Mehmed Efendi arasındaki görüşmeler 13 Kasım 1698'de başlamıştır. 36 celse halinde 74 gün süren çetin müzakereler sonucunda Rusya hariç diğer devletlerle barış antlaşması yapılmıştır⁵⁹. Bu antlaşmadan sonra Avusturya, Rusya ve Venedik başta olmak üzere fırsat bulan devletler Osmanlı topraklarını paylaşmak için saldırıdan kaçınmamışlardır.

Gerek Osmanlı Devleti gerekse Avusturya uzun süren savaşın ağırlığını iyice hissetmekte olduklarından dolayı barış görüşmeleri için birbirlerini yoklamışlardır. Özellikle üç cephede savaşmakta olan Osmanlı Devleti bu konuda daha evvel davranarak Melek İbrahim Paşa'nın ve Sarı Süleyman Paşa zamanlarında bir sonuca varamamışlardır⁶⁰.

⁵⁷ Fatih Ünal, "Karadeniz 'e Çıkan İlk Rus Savaşı Gemisi Krepost'un ve Ukraintsevin İstanbul Elçiliği 1699-1700", *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, C. 5, S. 20, 2012, s. 227.

⁵⁸ Halil İnalçık, "Power Relationships between Russia, the Crimea and the Ottoman Empire as Reflected in Titulature", s.392. (<http://w.w.w.inalcik.com/images/pdfs/57920968POWERRELATIONSHPBTWNRUSSiACRiMEAANDOTTOMAN.pdf> 12. 2013 tarihinde erişildi)

⁵⁹ Kemal Çiçek, "II. Viyana Kuşatması ve Avrupa'dan Dönüş.1683-1703", *Türkler*. C. 9. S, 1390.

⁶⁰ Uzunçarşılı, a. g. e, C.3, s. 586.

Karlofça, Osmanlı İmparatorluğu'nun sadece Hristiyan Avrupa dünyasıyla olan ilişkilerinde bir dönüm noktası olmayıp, içerde iç duraklama ve bozukluklar devrinin ağırlaşması ve çöküş döneminin başlangıcı olarak görülür. Karlofça sonrasında imparatorluğun önemli geniş toprakların kaybedilmesi, Osmanlıların maneviyatını büyük ölçüde bozmuştur⁶¹. Lehistan ise yapılan savaşlarda pek bir varlık gösterememiş ve hiçbir şey elde edememiştir. Üstelik Tatar akınları yüzünden memleketleri harap olmuştur. Yapılan bir protokolle savaşa son verilmiş ve görüşmeler için Karlofça kasabası seçilmiştir⁶².

Anlaşmaya karar verildikten sonra müttefikler 24 Nisan 1698'de Viyana'da toplanıp aralarında barış şartlarını tespit etmeğe başladılar; İmparator Leopold, aldığı yerlere kanaat getirilmekle birlikte Lehistan ve Rusya ellerinde olmayan yerlerden de bazı parçalar koparmak istemiştir. Bundan dolayı Rus Çarı I. Petro ile Lehistan Kralı Ogüst aralarında anlaşmak için buluşup görüşmüşler, fakat bir anlaşmaya varamamışlardır. Ruslar zapt ettikleri Azak Kalesi'nden başka Kerç Kalesi'ni ve Lehliler de senelerce saldırıp alamadıkları Kamaniçe'yi istiyorlardı. Venedik Cumhuriyeti ise Mora ile kanaat etmiştir⁶³.

2.1.3.1. Devletlerin Karlofça Delegeleri

Barışa karar verildikten sonra Osmanlı delegesi olarak Reis-ül küttap Rami Mehmed Efendi ve Divan-ı hümayun tercümanı İskerletzade Aleksandr Mavrokordato bir heyetle birlikte Karlofça'ya gönderilmiştir. Osmanlı delegeleriyle Avusturya, Lehistan, Venedik ve Rus delegeleri ve iki taraf arasını bulan İngiliz elçisi Baron Vitorvendi ile İstanbul'daki İngiliz Elçisi Baçet ve Felemenk Elçisi Hemsberke Karlofça kasabasında toplanıp görüşmeye başlamışlardır. Avusturyalılar tarafından barışa Kont Ötringen ile Şihink ve Venedikliler tarafından Şövalye Ruzzini ve Lehistan

⁶¹ Mehmed Alaaddin Yalçınkaya, XVIII. Yüzyıl: Islahat, Değişim ve Diplomasi Dönemi (1703-1789), *Türkler*, C. 12, s. 762.

⁶² Çiçek, a. g. m, 1391.

⁶³ Uzunçarşılı, a. g. e, C.3, s. 589.

delegesi olarak Kont Malahovski tayin edilip Ruslar da Boganoviç adında bir gözlemci göndermiştir⁶⁴.

2. 1. 4. İstanbul Antlaşması (1700)

Karlofça Antlaşması imzalandığında Rus elçisi imza yetkisi olmadığını bahane ederek antlaşmaya imza koymamıştır. Rus elçisinin Karlofça'da imza yetkisinin olmadığını ileri sürerek antlaşmaya imza koymamasında ki esas sebep, gemilerinin Karadeniz'e rahatça dolaşma fikrini burada kabul ettirememesi endişesinden kaynaklanmıştır. Bunun yanında Rus elçisi, Hollanda ve İngiltere elçilerinin Osmanlı taraftarı bir tutum izlediklerini de iddia etmiştir. O dönemin denizlerde güçlü olan devletleri özellikle İngiltere, Rusya'nın Baltık Denizine ve açık denizlere açılmasına karşı idi. Rus elçisi Emelian Ignatievich Ukraintzaw'un, İstanbul'dan Moskova'ya yollanmış olduğu raporu da bunları doğrulamıştır. Bu raporda elçi, Hollanda ve İngiltere elçilerinin ticari ayrıcalıklarını kaybetmemek için Osmanlı taraftarı bir tutum içerisine girdiklerini beyan etmiştir⁶⁵.

Rusya, mukaddes ittifak devletlerinin Osmanlı Devleti'yle yapılan barış görüşmelerini engellemek istediye de başaramamıştır. Karlofça müzakerelerine Ruslar da çağrıldı, fakat Kerç Kalesi'ni almak için ısrar ettiklerinden dolayı bir netice elde edilememiştir. Osmanlı Devleti, Rusya ile iki yıllık antlaşma imzalamıştır. Fakat Rusya, yalnız başına Osmanlı Devleti'ne karşı savaşamayacağını ve Karadeniz'e çıkamayacağını anlayınca İstanbul'a bir elçi göndererek barış yapmak istemiştir. Barış görüşmelerine Osmanlı Devleti adına Reisülküttap Rami Mehmed Efendi ve Divan-ı Hümayun baş tercümanı Mavrokordato Efendi görevlendirilirken, Rusya adına ise olağanüstü yetkilerle görevli Ukraynço (Ukraintzaw) katılmıştır. Beş ay süren müzakerelerden sonra 13 Haziran 1700 tarihinde 14 maddelik İstanbul Antlaşması imzalanmıştır⁶⁶.

⁶⁴ Uzunçarşılı, a. g. e, C.3, s. 589-90.

⁶⁵ Selim Hilmi Özkan, "1700 İstanbul Antlaşması Sonrası Karadeniz'de Türk-Rus Ticari İlişkileri ve Karadeniz'in Güvenliği", *Giresun ve Doğu Karadeniz Sosyal Bilimler Sempozyumu*, C.1, 09-11 Ekim 2008, s. 286.

⁶⁶ Osman Köse, "XVIII. Yüzyıl Osmanlı-Rus Münasebetleri", *Osmanlı*, C.9, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, 1999, s. 528.

Yapılan bu barışa göre, Azak Kalesi Rusların elinde kalıyor, Aşağı Özi (Dinyester) boyunca Rusların eline geçen bazı kaleler Türklere iade ediliyor ve Çar'a İstanbul'da daimi elçi bulundurmak hakkı verilmişti. İstanbul barışı(1700), Rusya'nın Osmanlı'ya karşı ilk barışıdır. Osmanlı Devleti, Azak gibi mühim bir kaleyi bırakmakla, Azak Denizi çevresindeki hâkimiyetten vazgeçmek zorunda kalmıştır. Bu barışın gereği olarak, İstanbul'da daimi bir elçilik verildi ve ilk elçi olarak P. A. Tolstoy⁶⁷ İstanbul'a gelmiştir (1702 başı)⁶⁸.

I. Petro Tolstoy'a, II. Mustafa ve aynı içerikte Sadrazama yazmış olduğu birer mektup ile İstanbul'da yapacağı çalışmalar için bir talimatname vermiştir. II. Mustafa'yayazmış olduğu mektupta, yapılan barış gereği I. Petro Andreeviç Tolstoy adlı elçisini bir süreliğine İstanbul'da kalması ve iki devlet arasındaki dostluğun artırılması yönünde çalışması ve tarafımızdan ifade olunacak durumumuza dair bilgiler iletmesi için gönderdiğini yazmıştır. I. Petro, Tolstoy'a vermiş olduğu talimatnamede Tolstoy'dan, iki devlet arasındaki barış ve dostluğun kalıcılığını ve sağlamlığını koruma görevinin yanı sıra Osmanlı Devleti'nin askeri durumu, yabancı devletlerle ilişkileri, Kerç Boğazı'nda yeni bir kalenin yapılıp yapılmayacağını, yapılacaksa kalenin yeri ve yapılış zamanı, Özü, Akkerman ve Kili Kalelerinin durumu, bu kalelerin nasıl korundukları hakkında bilgi edinerek kendisine bir rapor sunmasını istemiştir⁶⁹.

Rusya, Karlofça Antlaşması'nın devamı olan İstanbul Antlaşması ile Azak kalesinde haklar elde edince hedeflerini gerçekleştirecek birinci basamağına ulaşmıştır. Aynı zamanda İstanbul Antlaşması, Rusların Türklere karşı kazandığı ilk zafer olması bakımından da önemlidir. Rusya bu antlaşma ile Osmanlı Devleti'ne karşı büyük kazançlar da elde ettiği gibi Karadeniz'e açılmak için fırsat elde etmiştir. Osmanlı Devleti, zorunlu olarak imzalamış olduğu Karlofça ve İstanbul Antlaşmalarına göre hem Avrupa karşısında hem de Rusya karşısında zor durumda kalmıştır. Tüm bunlara rağmen Osmanlı Devleti antlaşma hükümlerine sadık kalmayı tercih etmişti. Fakat

⁶⁷Rus tarihçileri Tolstoy'u "çok yönlü, gerektiğin de sokulgan ve pesin fikirli davranan, gerektiğin de kibar ve sakin, aynı zamanda sert ve iradeli, azimli ve acımasız" bir kişi olarak tanımlamıştır. Onun bu karakteri İstanbul'da bütün olumsuzluklara rağmen başarılı bir diplomat olmasının sırrını da açığa çıkartmaktadır. Bkz. İsmail Bülbül, "Osmanlı Belgelerine Göre Rus Elçisi Tolstoy'un Faaliyetleri", Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Balıkesir, 2007, s. 24.

⁶⁸Kurat, a. g. e, s. 256.

⁶⁹Yüksel, Kuzey Savaşları Sırasında ..., s. 173, 174.

Rusya özellikle İstanbul Antlaşması'na aykırı olarak Azak Kalesi ve çevresinde bir takım yeni çalışmalar yapmaya başlamıştır. Mesela Çar Petro antlaşma hükümlerine aykırı olarak Azak Kalesi'ni onarmış, Azak'a 60 km mesafede deniz üssü kurmaya başlamıştır. Bununla da yetinmeyen Rusya Karadeniz'deki filosunu büyütmenin yollarını aramaya başlamış ve donanma inşasına başlayarak denize indirmişti. Bu durum hem Kırım hem de Osmanlı tarafında endişe uyandırmıştır⁷⁰.

2.2. III. Ahmed Dönemi Siyasi Olayları (1703-1730)

IV. Mehmet'in oğlu olan III. Ahmet, 31 Aralık 1673 tarihinde dünyaya geldi. II. Mustafa'dan sonra III. Ahmed'in tahta çıkmasına karar verilmiştir. Osmanlı Devleti açısından önemli olan Lale Devri boyunca padişahlık yapmıştır. Bir isyan sonucu tahta çıkan 30 yaşında ki sultan⁷¹ ilk zamanlarda oldukça sıkıntılı anlar yaşamıştır. İsyancı yeniçerilerin tutum ve isteklerini kabul etmek zorunda olduğundan, Kavanoz Ahmed Paşa'yı veziriazam İmam Mehmed Efendi'yi de şeyhülislam tayin etmiştir. III. Ahmed iç meselelerle ilgilendikten sonra dış meselelere yoğunlaşmaya başlamıştır. Çorlulu Ali Paşa, Osmanlıların çok önem verdiği Azak'ın Rusya'ya geçmesinden sonra geri almak için fırsatları kollamaya başlamıştır. Bunun için Rusya'ya sefir olarak Mustafa Ağa gönderilmiştir. Ayrıca, I. Petro'nun Lehistan'daki faaliyetlerini de izlemeye çalışılmıştır. Bu durum ise çok yakında Osmanlı Devleti'nin on yıldır yaşadığı barışı bozan bir Osmanlı-Rus çatışmasının çıkmasına ortam hazırlamıştır⁷².

2. 2. 1. Poltova Kuşatması ve Osmanlı-Rus İlişkileri (1708)

Rusya için 1708 yılında kritik bir süreç başlamıştır. Lehistan Kralı Stanislaw Leshinskiy Moskova'ya doğru ilerlemiştir. Don Nehri kıyılarında ve civar şehirlerde ayaklanmalar çıkmıştır. Ukrayna eski Hetmanı Mazepa, XII. Şarl ile birlikte hareket etmeye başlamıştır. Ayrıca I. Petro'nun Voronej'den Azak ve Taganrog'a gitmesi de İstanbul'da olumsuz değerlendirilebilirdi. Poltava savaşı öncesindeki bu olumsuz tablo

⁷⁰ Özkan, a.g.t.s. 54, 56.

⁷¹ Osmanlı İmparatorluğu'nda ulema ve ordunun birlikte hareket ederek hazırladıkları, II. Mustafa'nın tahtan indirilerek yerine III. Ahmet'in geçmesiyle sonuçlanan ayaklanma Edirne Vakasıdır. Bkz. Halil İbrahim İnal, *Osmanlı Tarihi*, Nokta Kitap, s. 338.

⁷² Çiçek, "II. Mustafa", s. 176, 177.

nedeniyle I. Petro, III. Ahmet'e bir mektup göndererek, İstanbul Anlaşması'na sadık kalacağını tekrarlamıştır. Azak ve Voronej'deki faaliyetlerle ilgili İstanbul'daki elçisi Tolstoy'un açıklamalarda bulunacağını söylemiştir⁷³.

Poltova I. Petro için önemli bir yerdi. Bu nedenle I. Petro, Poltova'yı Charles ve Mazepa'dan kurtarmanın gerekli olduğuna karar vermiştir. Poltova I. Petro nun güney filosunun ana merkezi ve büyük tahıl rezervlerine sahip olan Voronej'e giden yolun kilit noktasıydı⁷⁴. XII. Karl, 1708 yaz başında Poltava'yı kuşatmıştır⁷⁵. Rus kuvvetleri⁷⁶ de burada bulunmuştur. İsveç kralı Ruslara darbe indirmek için Kırım Hanı Devlet Giray ve Bender muhafızı Yusuf Paşa'dan yardım istemiştir. Ancak III. Ahmet ve Çorlulu Ali Paşa XII. Karl'a yardım göndermek istemişlerdir. Buna rağmen İsveç Kralı Rusya'yı yenebileceğine inanmıştır. Temmuz 1708'de 17.000 kişilik İsveç ordusu 50.000 kişilik Rus ordusuna saldırmıştır. Savaşı Ruslar kazandı. VII. Karl, Mezapa ile birlikte Bender'e Osmanlı topraklara sığınmışlardır. Böylece Rusya, İsveç tehlikesinden uzaklaşmış olmuştur⁷⁷. Başkumandan Rehnschiöld, baş kantonçılar Kont Piyer ve daha birkaç general ve zabıt esir düşmüşlerdir. Kral Şarl ordusunun bakışıyla Poltava'nın batı tarafındaki Uşkarevka mevkiine doğru çekilmiştir⁷⁸.

I. Petro savaş sırasında Karl'a yardım eden Zaporagların yer değiştirmelerine izin vermemiştir. Kazaklar üzerine katliamlarda bulunarak köyleri ve şehirleri yok etmiştir. Bunun üzerine Zaporaglar Osmanlı'ya sığınmışlardır⁷⁹. Bu savaşla birlikte Rusya savunma durumundan saldırı durumuna geçmiştir. Lehistan yeniden Rus kuvvetlerinin eline geçmiştir. Bu zaferle birlikte Avrupa yolu Ruslara açılmış olmuştur⁸⁰.

⁷³ Yüksel, a.g.t.s. 41,42.

⁷⁴ George, a. g. e, s. 198.

⁷⁵ İsveç kuvveti 21 bin ile 23 bin arasında olup otuz kadar top vardı. Hatman Mazapa'nın kuvvetleri de on bin kadardı; bu kuvvetlerin iki bin beş yüz İsveçli hasta olup dört bin beş yüzü de Poltava'yı kuşatmıştı. Diğer bazı İsveç kuvvetleri de belli hizmetlere görevlendirildikten sonra Ruslarla savaşacak kral kuvveti on dört bin kadar tutmuştu. Uzunçarşılı, a. g. e, c. 5, s. 61-62.

⁷⁶ Bunların yetmiş kadar topuyla kuvveti kırk beş bin kadardı; bunun otuz iki bini yaya olup bunların içinden on sekiz bini eğitimliydi. Bir de Rus süvarisinden başka Kalmuklar ve Don Kazakları ile bir miktarda Boğdan kuvvetleri vardı. Rus ordusunda başkumandan Şeremetov'du. Uzunçarşılı, a. g. e, C. 5, s. 62.

⁷⁷ Kurat, a. g. e, s. 258,259.

⁷⁸ Uzunçarşılı, a. g. e, C. 5, s. 62.

⁷⁹ Şirokorad, a. g. e, s. 83.

⁸⁰ Kurat, a. g. e, 259.

2.2. 2. Çar Petro'nun Balkanlardaki Tebaa Üzerindeki Etkisi

Rus Çarı Osmanlı memleketlerindeki Hristiyanları isyana hazırlamıştır. Osmanlı Devleti Rusların bu tahriklerinden haberdar olmakla birlikte III. Ahmed Ruslara karşı ılımlı davranarak savaş istememiştir. Rus Çarı kendini kendi milletinden başka Rumların imparatoru olduğunu ilan etmiştir. Rumeli'de ki Ortodoks halkı Osmanlı'ya karşı böylece tahrik etmiştir⁸¹.

Osmanlı Devleti'yle savaş yapmayı planlayan Çar I.Petro, savaş sırasında Rumeli'deki diğer Hristiyan tebaa ile Karadağlıları da tahrik için çalışmıştır. Karadağ Viladikası Danilo Petroviç, Rus Çarının tahriklerinden cesaret bularak Hersek ve Bosna taraflarına hücum edecek kadar cesaret göstermiş ve hatta bir yılbaşı gecesi Karadağ'daki Müslümanlara tecavüz ederek Hristiyan dinini kabul etmeyenleri öldürmüştür. Osmanlı Devleti, Karadağ isyanını bastıramadığından dolayı Ruslarla vaki Prut Seferi ve onu takiben yapılan barış esnasında bu isyan pek genişlemiş ve devletin başına büyük bir sorun açmıştır⁸².

2. 2. 3. Prut Savaşı ve Barışı

XII. Karl'ın ve birkaç bin Kazak'ın Osmanlı topraklarına gelmesi Rus-Osmanlı münasebetlerini ciddi biçimde germiştir. Rusya'nın İstanbul'daki büyükelçisi P. A. Tolstoy 27 Temmuz 1709'da, Bab-ı Ali'ye bir ültimatom vererek, Kral XII. Karl'ın ve Hetman Mazepa'nın kendilerine teslim edilmesini talep etmiştir. Sultan III. Ahmed tabii olarak bu talebi şiddetle reddetmiştir⁸³.

İsveç Kralı III. Ahmed'den ülkesine sağ salim dönmek istediğini ve Karlofça Antlaşmasının yenilenmesini istemiştir. Padişah bu istekleri kabul etmiştir. Bu durumda Osmanlı-Rus savaşının çıkmasına zemin hazırlamıştır. Veziriazam Çorlulu Ahmed⁸⁴Paşa'nın bu taleplere karşı çıkması üzerine yerine Numan Paşa tayin olmuştur.

⁸¹ Uzunçarşılı, a. g. e, C.5, s. 70.

⁸² Uzunçarşılı, a. g. e, C.5, s. 71.

⁸³ Şirokorad, a. g. e, s. 84.

⁸⁴ Rus barışının yenilenmesi işlerini inceleyen İstanbul'daki İsveç elçisi Ponyatofski sadrazamı toplu para karşılığında Tolstoy ile anlaştığını ve Şarl'ın Türkiye'den çıkarılması kararı üzerine anlaşmanın yenilendiği bir vasıta ile padişaha arzetmesi üzerine görevinden zaten şüphelenmekte olan Sultan Ahmed,

Ancak Paşanın Rusya ile sıkı ilişkiler içerisinde olması ve İsveç kralının taleplerini yerine getirmek istememesi onun da azledilmesine sebep olmuştur. Ve yerine Baltacı Mehmet Paşa ikinci sefer tayin oldu. Paşanın Rusya'ya karşı olması savaş ilanını hızlandırmıştır⁸⁵,

I. Petro Osmanlı Devleti'ne karşı yapılacak olan bu seferi bizzat kendisi kumanda etmek istemiştir⁸⁶. Osmanlılarla savaşı daha önceden tasarlayan Çar I. Petro savaş sırasında Rumeli'deki diğer Hristiyan tebaa ile beraber Karadağlıları da tahrik etmeye çalışmıştır. Karadağ Viladikası Danilo Petroviç, Rus Çarının tahriklerinden cesaret alarak Hersek ve Bosna taraflarına hücum ederek, bir yılbaşı sırasında Karadağ'daki Müslümanlara saldırarak Hristiyan dinini kabul etmeyenleri öldürmüştür. Osmanlı Devleti Karadağ isyanını hızlı bir şekilde bastıramadığından Ruslarla yapılan Prut Seferi ve onu takip eden barıştan dolayı bu isyan daha geniş alanlara yayılmıştır⁸⁷. Savaş öncesinde Çar I. Petro alabildiği önlemlerin hepsini almaya çalışmıştır. Bunun için de savaşta toplayabildiği kadar kuvveti kısa sürede toplamaya çalışmıştır. I. Petro'nun disiplinli, etkili bir kuvveti bunca kısa bir zamanda kurabilmiş olması, hatırı sayılır bir hayranlık kadar eleştiri de toplamıştır⁸⁸

Bu dönemde Eflak Voyvadalığı'na baktığımızda ise, gizlice Rusya ile anlaşmış olduğunu görmekteyiz. Ayrıca Rus Çarı Sırbistan ve Arnavut'taki Ortodoks tebaayı da isyana teşvik etmekte olup bu hususta ileri gelen Sırp beylerle savaş etmiştir. Çar I. Petro, Türklere savaş ilan ettiği zaman kendisine katılacak ve isyan çıkaracak müttefikler ve kuvvetler sağladığı gibi Poltova savaşından sonra tekrar Lehistan Krallığına⁸⁹ getirdiği II. Ogüst ile de Osmanlılar aleyhine ittifak yapmıştır. Osmanlı Devleti savaş ilanı verdikten sonra sefer hazırlıklarına girişmiştir. Bunun için de yurdun

bu sözlerin şüphesini teyit ettirmesi neticesinde Çorlulu Ali Paşa'yı azlederek yerine Köprülüzade Numan Paşa'yı getirmişti. Uzunçarşılı, a. g. e, C. 5, s. 70.

⁸⁵ Kemal Çiçek, "III. Ahmed", *Osmanlı*, c. 12, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, 1999, s. 177,178.

⁸⁶ Petro'nun sefer hazırlığıyla ilgili bilgi için Bkz. Şirokorad, a. g. e, s. 85.

⁸⁷ Uzunçarşılı, a. g. e, C. 5, s.76.

⁸⁸ Avusturyalı diplomat Otto Layer şu yorumu yazmıştı: Çarın aralıksız uygulamaları ve çabalarıyla, şiddetli cezalar, kayırma ve ayrıma belirtilerinin yanı sıra, birçok milletten devşirilen her rütbeden yabancı subayların deneyimleri sayesinde, şaşılabilecek bir yetkinlik derecesine ulaşmıştır. Rusya'da askerlerin muhafazası üzerine pek az kafa yorulmuştur. Kötü örgütlenme ve temel askeri stoklarda yetersiz gözetim, neredeyse tek, ama en ciddi kusurları. Asker kıtlığı nadiren sorun olmuştur. Köylüler topraklarından koparılıp alınıyor ve yiyecek yokluğundan savaşta açlıktan ölmüştür. Ayrıntılı bilgi için Bkz. Vırgına H. Aksan, *Kuşatılmış Bir İmparatorluk Osmanlı Harpleri 1700-1870*, Çev: Gül Çağalı Güven, Türkiye İş Bankası kültür Yay. İstanbul:2011, s. 101.

⁸⁹ Uzunçarşılı, a. g. e, C. 5, s. 74.

her yerine toplanmaları için haber göndermiştir. Bunun yanında savaşta gerekli olabilecek tüm malzemelerin toplanması için de çağrılarda bulunmuştur.

Diğer vilayetlerinden askerlerle, her seferinde talep edilen 3.000⁹⁰ kişilik Mısır birliği de Gelibolu üzerinden gelmişlerdir. Doğu Anadolu’da Trabzon ve Erzurum valileri, Oçakov’da konumlandırılan Başkumandan İsmail Paşa’nın kumandasında Kırım’ı savunmakla görevlendirilmişlerdir⁹¹. Osmanlı ordusu 1711 Nisanı’nda hareket etti. II. Ahmet, Sadrazam ve Serdarı Ekrem Baltacı Mehmet Paşa’yı kabul edip kendisine sancağı şerifi teslim ettiği sırada Kırım Hanı Devlet Giray’ın oyuyla hareket etmesini tavsiye etmiştir⁹².

Kırım Hanı Devlet Giray Ukrayna seferine çıkmıştı. Bazı Tatarlar, hanın kardeşi Kalgi başkanlığında Uman tarafına yöneldi, ama onları oradan Kazaklar geri çevirmiştir. Devlet Giray kendi ise, Harkov şehrine kadar giderek, Kuban Ordusu ile birleşmek istemiştir. Ama Kalmuklar Kubanlıları geri püskürtünce Han Kırım’a geri dönmek zorunda kalmıştır⁹³.

Baltaca Mehmed Paşa’nın kumandasında 1711 ilkbaharında, 100 bin kişilik bir Osmanlı ordusu harekete geçmiştir; Kırım kuvvetleri ise Dinyester boyunda Rusları⁹⁴ karşılamaya hazırlanmıştır. Buğdan beyi Dimitri Kantemir, Türklere ihanet edince Ruslar kolaylıkla Buğdan’a girmişlerdir. I. Petro, burada bol miktarda yiyecek bulacağını ümit etmişti, fakat umduğunun hilafına çıkmıştır. Bunun üzerine Rus ordusunda müthiş kıtlık başlamıştır; I. Petro, Tuna üzerindeki İbrail şehrinde bulunan Osmanlı tahıl ambarını ele geçirmek amacıyla süvari kuvvetlerini esas ordudan ayırdı ve önden göndermiştir. Rus ordugâhında, Osmanlı hakkında hiç bilgi alınmamıştır. I. Petro, Osmanlı ordusunu Tuna boyunda karşılayacağını ve Baltacı Mehmed Paşa’yı yenerek, Türkleri barışa zorlayacağını ummuştur. I. Petro, Yaş şehrinden hareketle, Prut nehrinin sağ sahilini takiben Tuna boyuna inmekte iken, Ruslar çekilmeğe başlamışlardır. Fakat Devlet Giray Han’ın süratli manevraları neticesinde Rusların

⁹⁰ Aksan, a. g. e, s. 102.

⁹¹ Aksan, a. g. e, s. 103.

⁹² Uzunçarşılı, a. g. e, C. 5, s. 77.

⁹³ Şihverdiyev, a.g.t, s. 29.

⁹⁴ Rus ordusu, Tuna’ya kadar inip Hristiyan Ortodoks ahaliyi isyana teşvik etmişti. Çiçek, “III. Ahmed“, s.178.

ticaret yolları kesildi ve Çar, 38. 000 kişilik bütün kuvvetiyle Pagunluk mevkiinde, Prut boyundaki bataklık bir sahada kuşatılmıştır (21 Temmuz 1711)⁹⁵ . Vezirin karargâhında bulunan Leh-İsveç asıllı General Ponyatovsky Türklerin saldırısını tasvir etmiştir⁹⁶.

Türkler hem asker, hem toplarının sayısı bakımından, Ruslara oranla dört misli fazla idiler. Rus ordusunun yarısından fazlası savaş kabiliyetini kaybetmiş, yorgun ve yürüyüş, emrini vermek üzere iken, Ruslar barış müzakerelerine başlamak için delegeler göndermişlerdir. Devlet Giray Han'ın ve İsveç Kralının Osmanlı ordusundaki temsilcilerinin muhalefetine bakmaksızın, Baltacı Mehmed Paşa, kâhya Osman ağanın isteği ve teşvikiyle, Ruslarla barış imzalamıştır (22 Temmuz 1711). Çar I. Petro böylelikle, esir düşmekten kurtulduğu gibi, Rus ordusunu da kurtarabilmiştir⁹⁷.

I. Petro durumun vaziyetini görüpsıkıntı çekmeye başlamıştır. Yanına giren Çariçe Katerina'yı teskine çalışmıştır. I. Petro Transilvanya'ya kaçmak çarelerini aramıştır. Katerina'nın katılmasıyla yapılan askeri bir mecliste Türklere barış teklifine karar verilmiştir. Çarın izniyle Mareşal Şeremetiyev tarafından vezir-i azama bir mektup yazılarak barış teklifi yapılmıştır ⁹⁸. Osmanlılar önce Kantemir'in iadesi konusunda ısrarcı oldular, ama I. Petro onları himaye etmekte kararlıydı. Antlaşmaya Tatar Hanı ve savaş meydanında XII. Karl'ın temsilcisi bulunan Polonya'nın devrik Kralı Stanislas Lesczynski karşı çıkmıştır. İsveç kralı bizzat görüşmelere yetişebilmek için son bir çabayla Prut'tan yüzerek geçmeye çalışmıştır⁹⁹.

Bazı kaynaklar, Paşanın savaşın seyrini öngöremediği için zaferi ve Rus ordusunu imha fırsatını teptiğini öne sürmüştür. Bazı kaynaklarda ise Baltacı Mehmet Paşa'nın Katerina'nın sunduğu hediyeler ve mücevherler karşılığında barışı kabul ettiğini kaydetmektedir. Daha uygun görüleni ise Paşanın Lehistan'ı Rus nüfusundan çıkarmak ve Azak Kalesi'ni geri almak ve Kralı ülkesine sağ salim göndermek için bu

⁹⁵ Kurat, a. g. e, s. 260.

⁹⁶Yeniçerilere buyruk beklemeden saldırılarını sürdürmüşlerdir. Karşılaştıkları kuvvetli ateş yeniçerilerin hızını kesmiş ve kısa süre sonra da yavaş yavaş geri çekilmeye başlamışlardır. Kâhya ve yeniçeri ağası kaçanları kılıçtan geçiriyor, durdurmaya ve yeniden düzene sokmaya çalışmışlardır. Daha yüksek çıkışlar ve daha cesurane hareketlerle ikinci bir saldırı daha başlatmışlardır. İkinci saldırı birincisi kadar güçlü değildi. Türkler bir kez daha geri çekilmek zorunda kalmışlardır. Şirokevad, a. g. e, s. 86.

⁹⁷ Kurat, a. g. e, s. 260,261.

⁹⁸ Uzunçarşılı, a. g. e, C. 5, s. 82.

⁹⁹ Aksan, a. g. e, 105.

barışı teklifini kabul etmiştir. Rusya Azak'ı terketmeye mecbur kaldıktan sonra Prut Barışı imzalamıştır¹⁰⁰.

I. Petro bu sefer sırasında Hristiyan halktan beklediği yardımı alamamıştır. Rusya'nın Karadeniz'e yönelik faaliyetleri içerisinde, Hristiyan halktan kendisine yönelik yardım istemesi ve Hristiyan halka Osmanlı Devletine karşı ayaklanma çağrısında bulunması, Osmanlı Devletine karşı kullandığı yeni bir silahtı. Fakat Rusya'nın bu politikası başarılı olamamıştır¹⁰¹.

2. 2. 3. 1. Prut Barışı'nın Esasları

1) Azak kalesi ne şekilde teslim alınmışsa yine öylece teslim edilecek,

2) Anlaşma hilafına yapılan Taygan (Taganrog) Kamanke (Kamenin Zaton=Kameienska) Samara (Yeni kale) kaleleri yıkılacak ve bundan sonra oralarda kale yapılmayacak ve Kamenke'deki bütün savaş levazımı Osmanlılara terk edilecek,

3) Ruslar Lehistan işlerine müdahale etmeyecek,

4) Barabaş, Potkalı ve Kırım hanına tabi Kazaklara Ruslar tarafından müdahale edilmeyecek,

5) Osmanlı Devleti'nin misafiri olan İsveç Kralı XII. Şarl'ın memleketine gitmesine Ruslar tarafından kesinlikle saldırı yapılmayacak ve isterlerse barış yapabilecekler,

6) Türkiye'ye gelip giden Rus tüccarından başka Türkiye'de Rus elçisi bulunmayacak,

7) Osmanlı hükümeti Rus reayasını ve Ruslar da Osmanlı reayasını kendileri aleyhine tahrik etmeyecekler,

¹⁰⁰ Uzunçarşılı, a. g. e, c. 5, s. 178.

¹⁰¹ Yüksel, a. g. t, s. 47.

8) Önceden ve sonradan elde edilen Müslüman esirler Osmanlı hükümetine iade olunacak,

9) Ruslar tarafından eskisi gibi Kırım Hanına yine vergi verilecek¹⁰².

Antlaşmanın maddelerine bakıldığında özellikle 1. ve 5. Maddelerinin Osmanlı lehine olduğunu görmekteyiz. Rusya bu maddeleri kabul etmiş gibi gözüксе de aslında bu antlaşma sadece kâğıt üzerinde geçerli olmuştur. Çünkü daha sonra Rusya bu maddelere aykırı hareket etmiştir.

Prut Antlaşması genel sonuçları ile 1699'dan beri devameden siyasetin kuzey tarafını sona erdirmiştir. Antlaşmadan sonra fetihçi siyasete tekrar dönen Osmanlılar için Venediklilerin asi Karadağlılara yardım ederek mülteci Karadağlıları himaye etmeleri, Akdeniz'deki korsan gemileri ile Osmanlı ticaret gemilerine zarar vermeleri ve en önemlisi Venedik yönetiminden memnun olmayan Mora Rumlarının Osmanlı'dan yardım istemeleri Venedik'e bir sefer açılmasının temel sebeplerinden olmuştur¹⁰³.

Baltacı Mehmet Paşa'nın Kırım Hanı ve ordudaki İsveç elçisinin muhalefetlerine rağmen ekseriyetin kararıyla antlaşma imzalamış ise de tespit edilmiş olan kabul şartlarının gereği rehin olarak bırakılan I. Petro Şafirof ile Şeremetiyev oğlu Mihail'di¹⁰⁴. Baltacı'nın yerine Yeniçeri ağası Yusuf Paşa getirmiştir¹⁰⁵. Baltacı'nın kararları onun azlini hazırlayan önemli bir neden olmuştur.

Sultan III. Ahmed'de Prut Antlaşması'nın şartlarını I. Petro gibi yerine getirmemiştir. Baltacı Mehmet Paşa görevinden azledilerek yerine Yusuf Paşa atanmıştı. Osmanlı sultanı¹⁰⁶ 27 Ocak 1712'de tekrar Rusya'ya savaş ilan etti ve ordunun hemen yola çıkmasını emretmiştir¹⁰⁷. I. Petro, imzaladığı antlaşmaya rağmen, Azak Kalesi'ni teslim ve diğer hükümlerinin gereğini yerine getirmemiştir. Kazanılan büyük zafere rağmen, imzalanan antlaşma kâğıt üzerinde kalmıştır. Rusya'nın Azak

¹⁰² Uzunçarşılı, a. g. e, C. 5, s. 84,85.

¹⁰³ Uğur Kurtaran, "Osmanlı-Avusturya Diplomatik İlişkileri 1526-1791", Gaziosmanpaşa Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Tokat, 2006, s. 217,218.

¹⁰⁴ Uzunçarşılı, a. g. e, C.5, s. 86.

¹⁰⁵ Uzunçarşılı, a. g. e, C. 5, s. 89.

¹⁰⁶ O zamana gelindiğinde, III. Ahmet, antlaşmanın Petro'nun direndiği şartlarını dayatmak amacıyla, yeni bir sefer düşünmeye başlamıştı. Aksan, a. g. e, s. 106.

¹⁰⁷ Şirokorad, a. g. e, s. 68.

Kalesi'ni teslim etmeyip, Lehistan ve Kazak işleriyle uğraşması ve askeri hazırlık yapmakta olduğu haberleri İstanbul'a gelince, tekrar Rusya'ya savaş ilan edilmesine karar verilmiştir. Fakat İngiliz ve Felemenk elçilerinin araya girmeleri ve Rusların da antlaşma hükümlerine uygun olarak Azak Kalesi'ni teslim, Taygan ve Kamanike kalelerini yıkmaları üzerine seferden vazgeçilmiştir. Ancak Lehistan meselesi ve İsveç kralının ülkesine dönmesi ile taahhütlerini yerine getirmeyen Rusların tekrar hazırlık içinde oldukları öğrenildiğinden, Rusya üzerine tekrar savaş ilan edilmiştir. Bu sıralarda sadaret mevkiine gelen Damat Ali Paşa sürüncemede kalan bu meseleyi halletmek istediğinden, aracılık için İngiliz ve Felemenk elçilerinin tekrar devreye girmeleri üzerine, Ruslarla Haziran 1713 yılında 11 madde üzerinden Edirne Antlaşması imzalamıştır¹⁰⁸.

Ruslar, Dinyester'in diğer tarafında bulunan kaleleri yıkmışlardır. Zaporoj Kazakları resmen Osmanlı tebaası sayıldı ve bozkırlarda istedikleri gibi yaşayacaklardır. Zaporoj Kazaklarının da Rusya'ya ve Lehistan'a akın düzenlemesi yasaklanmıştır¹⁰⁹. İmzalanan Prut Antlaşmanın yedinci maddesi İstanbul Antlaşması'yla aynıydı. İstanbul Antlaşması'nda Ruslar 3 ay içerisinde Lehistan'ı boşaltacaklarken, yenilenen anlaşmayla 2 ay içerisinde burayı boşaltacaklardır. Ruslar, XII. Şarl'ın Osmanlı koruması altında Lehistan'dan yurduna dönmesini kabul etmiştir¹¹⁰.

Edirne Antlaşması sonrasında Çar I. Petro, Rusya'nın yönünü tamamıyla Baltık Denizi'ne, Kuzey Savaşlarına çevirmiştir. Bu nedenle Çar, güneyde barış siyaseti izleyip, Osmanlı Devleti ile ilişkilerin bozulmamasına özen göstermiştir. Osmanlılar da Karadeniz'deki Rus tehlikesini ortadan kaldırdıktan sonra, Mora için Venedikliler ile mücadele hazırlıklarına başladıklarından Ruslarla ilişkilerin bozulmaması yönünde bir politika izlemiştir. Bunun için III. Ahmet, Kırım Hanı ve sınır boylarındaki Tatar ve Osmanlı Beylerine Ruslarla barışın korunması yönünde emirler göndermiştir. Ayrıca III. Ahmet, Ruslar ve Lehistanlılar ile yeni gerginlikler oluşmaması için de 1714'de XII. Şarl, Stanislav Leşinskiy ve Zoporojye Kazaklarını Osmanlı sınırlarından çıkarılmalarını sağlamıştır¹¹¹. XII. Karl Osmanlı coğrafyasında beş sene üç ay kalmıştır,

¹⁰⁸ Köse, a. g. m, s. 540.

¹⁰⁹ Şirokorad, a. g. e, s. 89.

¹¹⁰ Yüksel, a. g. t, 51.

¹¹¹ Yüksel, a.g.t, s. 186.

memleketine döndükten sonra birçok yerlerin Rusların, Danimarkalıların işgaline uğradığını gören Şarl, yine mücadeleye atılmış ve fakat aynı zamanda siyasi vaziyetlerden de istifadeyi ihmal etmemiş hatta hasmı olan Çar I. Petro ile de uzlaşmak istemiştir¹¹².

Osmanlı-Venedik Savaşı, Rusya'nın Kuzey Savaşlarıyla daha rahat bir şekilde ilgilenmesini sağlamıştır. Bu dönemde Osmanlı Devleti'nin Kuzeyde yeni bir savaşı göze alamayacağını bilen I. Petro, Osmanlıların bu zor durumundan yararlanarak, 1715 sonlarında birliklerine Lehistan'a girme emrini vermiştir. İstanbul'a gönderdiği elçisi Natali aracılığıyla da, Kırım Tatarları'nın Rus topraklarına yaptıkları akınlarının durdurulmasını ve İstanbul'da Rus elçi ve sekreterlerinin tekrar kalması izninin verilmesini istemiştir. Osmanlı Devleti, Tiels aracılığı ile verdiği cevapta, Kırım Hanlığına gerekli uyarıların yapılacağını fakat İstanbul'da daimi bir Rus elçisinin kalmasının mümkün olmadığını bildirmiştir. Rusya Osmanlı Devleti'nin Kırım Tatarlarına yapmış olduğu uyarılara rağmen Tatarlar, Rus topraklarına akınlar yapmaya devam etmişlerdir. Osmanlı- Venedik mücadelesi devam ederken, Avusturya'da Osmanlı Devleti'ne savaş açmıştır. Osmanlı Devleti bu savaşta başarısızlığa uğradı ve Avusturya ile Pasarofça Antlaşması'nı imzalamıştır¹¹³.

Osmanlı Devleti için bu zor dönemde, İstanbul uluslararası çıkar çatışmalarının merkezi haline geldi ve İstanbul'daki diplomatik dengeler tamamen değişmiştir. Rusların Baltık'ta sabitlenmesini engellemek için İngiliz eksenli İngiltere-Avusturya-Lehistan birliği oluşmuştur. Bu birlik Osmanlı Devleti'ni, Rusya ile savaşa çekme çalışmalarına başlamıştır. Bu dönemde Rusya için İstanbul'da daimi bir diplomatik temsilcinin bulunmasının önemi daha da arttırmıştı. Osmanlılar ile savaş Rusları çok zor duruma düşüreceğinden I. Petro, A. Doşkov adındaki elçisini İstanbul'a göndermiştir. Doşkov'un görevi, iki ülke arasında imzalanmış anlaşmalara Rusya'nın sonuna kadar uyacağı teminatını Sultan'a sunarak, Rusya ile Osmanlı arasındaki dostluk ilişkisinin

¹¹² Uzunçarşılı, a. g. e, C. 5, s. 95.

¹¹³ Küçük Eflak, Temeşvar, Belgrad ve Kuzey Sırbistan Avusturya'da kalacaktı. Antlaşmanın süresi 2 yıl olacaktır. Venedik'le imzalanan antlaşmaya göre Mora Osmanlılara bırakıldı. Dalmaçya, Hersek ve Karlı eli civarındaki bazı kaleler Venediklilere bırakılmıştır. İstanbul, İzmir, Kili, Trablusşam, İskenderiye'den gelen Venedikli tüccar gemilerinden alınan gümrük vergileri indirilmiştir. Çiçek, "III. Ahmed", s. 179. Pasarofça Antlaşması sonucunda Osmanlı Devleti, belirtilen kayıplarıyla sadece Orta Avrupa'dan tamamen elini çekmekle kalmadı, aynı zamanda Avrupa'yı titrettiği devir sona ermiştir. Kurtaran, a. g. t, s. 221.

korunmasını ve güçlendirilmesini sağlamaktır. Pasarofça Antlaşması'yla kendisini Avrupa'dan dışlanmış gören ve son savaşta müttefik olarak gördüğü Fransa'dan hiç destek alamayan Osmanlı Devleti Rusya ile Avusturyalılar arasındaki anlaşmazlıkları büyük bir ustalıkla kullanmıştır¹¹⁴.

İsveç-Rus savaşının hala devam etmesi ve müttefikleri tarafından terk edilmiş olması sebebiyle telaşa düşen Rus Çarı, Pasarofça Antlaşması'ndan sonra imparatorun teşvikiyle Osmanlıların kendi aleyhine dönüp İsveçlilere yardım edeceklerini zannetmiştir. Büyük ihtimal Çar böyle bir durumu engellemek için Çar, 1719'da İstanbul'a bir elçi yollamıştır. Rus elçisi Daskov, Prut Antlaşmasının Lehistan'a ait maddesini ve Kırım Hanlığına verilecek verginin Hanla görüşülerek bir karar bağlanması konuları görüştüktan sonra anlaşmayı yenilemiştir¹¹⁵.

Uzun sürengörüşmeler sonrasında, İstanbul'daki Fransız elçisi Bonnac'ın da yardımıyla, Rusya ile Osmanlı Devleti arasında 5 Kasım 1720'de İstanbul Antlaşması imzalanmıştır. İstanbul Antlaşması, iki devlet arasında daha önce imzalanan Edirne Antlaşmasının maddelerinin tekrarı niteliğindedir. Antlaşmadaki önemli bir yenilik, Ruslara İstanbul'da daimi bir elçi bulundurma hakkının verilmesidir. İmzalanan antlaşma sonrasında güneyde olası bir savaş tehdidini ortadan kaldıran Rusya, kuzey sorununu çözmek için yönünü tamamıyla kuzeye çevirmiştir. Kuzeyde Baltık Denizi'ne çıkabilmek için yapılan uzun mücadeleler sonrasında Rusya, İsveç'i yenilgiye uğratarak, 30 Ağustos 1721'de İsveç ile imzaladığı Nişdat Barışı'yla Baltık kıyılarına çıkmıştı. Kuzeyde yapılan mücadelenin başarıyla bitmesi Rusya'ya, Karadeniz'e çıkmak için artık tek cephede mücadele etme imkânına da kavuşmuştur¹¹⁶.

Prut hezimetinden sonra, I. Petro Osmanlı İmparatorluğu ile herhangi bir ihtilaftan çekinmemiştir. Azak Kalesi 1712'de Türklere iade edildiği gibi, Azak Denizi kıyısında Rus donanmasının dayanak noktası olan Taganrog (Taygan) kalesi yıkılmıştır. Bu amaçla, Rusların Karadeniz'e çıkmalarının önü alınmış olmuştur. Osmanlı Devleti, İran'daki durum ile yakından ilgilemiştir. Bu nedenle Damat İbrahim Paşa, muhtemel bir Rus saldırısını önlemek için harekete geçme kararı almıştır. Her iki devlet, Hazar

¹¹⁴Yüksel, a. g. m, s. 187.

¹¹⁵ Uzunçarşılı, a. g. e, C. 5, s. 149.

¹¹⁶ Yüksel, a. g. m, s. 187.

Denizi'nin batı sahillerini ve Güney Kafkasya'yı elde etmek için harekete geçince, savaş olması ihtimali belirmiştir. Aslında, İran'da baş gösteren bu durum, Osmanlı devlet adamları yanında, Avrupa'da kaybedilen toprakların başka yerde telafisi fikrini doğurmuştur¹¹⁷. Rus ve Türk kuvvetleri 1722-1723'te İran'a hücum etmişlerdi. Rusya ile İran arasında, Petersburg'da yapılan barış şartları gereğince, İran hükümeti, Derbend ve Bakü şehirlerinden başka, Hazar Denizi'nin güneyindeki Geylan, Mazenderan ve Astrabad bölgelerini Rusya'ya bırakmak zorunda kalmıştır. Rusya bu amaçla, Kafkasların güneyine kadar inmiş olmuştur¹¹⁸.

Hazar kıyıları I. Petro Hükümeti'ni sadece ticari anlamda değil stratejik ve askeri bakımdan da ilgilendirmiştir. I. Petro'nun Hazar Denizi kıyılarına yaptığı askeri sefer Rusya'yı, Osmanlı Devleti ile karşı karşıya getirmiştir. İki ülke arasında 12 Haziran 1724'te İstanbul'da bir antlaşma imzalanarak, İran toprakları paylaşılmıştır¹¹⁹.

Bu antlaşmanın birinci maddesi gereğince, Şirvan eyaletindeki Lezki taifesi Osmanlı himayesini kabul ettiğinden Şirvan Hanı Davud Han bunlara da han olup merkezi olan Şamahi şehrinde oturacaktır. Bu tarafta yani Şamahi'nin Hazar Denizi kenarına kadar olan mesafenin büyük kısmı yani Güney Şirvan, Şirvan Hanlığında yani Kuzey Şirvan Ruslarda kalmıştır. Ruslarda kalan Derbend ile Şamahi hududu kara tarafından da tehdit olunmuş ve aynı zamanda Osmanlı sınırı da ayrılmıştır.

Anlaşmanın ikinci maddesi gereğince, Şirvan'da Osmanlı himayesinde bir hanlık kurulmuştur. Her hangi bir aykırı durum meydana geldiğinde Osmanlı hükümeti Şirvan Hanlığına asker sevk edebilecek, fakat sevkiyat nedeniyle Rus hükümetini haberdar edecektir.

Anlaşmanın üçüncü maddesi gereğince, İran'la sınırlandırılan sınır arası ile Kür veya kur Nehirleri'nin birleştiği yerden başlayarak İran'da bırakılan Erdebil şehrinde itibaren Ordubad, Teriz, Merand, Meraga, Rumiye, Hor, Tors, Selmas ile

¹¹⁷ Köse, a. g. m, s. 540.

¹¹⁸ Kurat, a. g. e, s. 262.

¹¹⁹ Yüksel, a. g. m, s. 187.

Azerbaycan'a tabi olan Gence, Berda, Karabağ, Nahçıvan, Revan ve üç kilise Osmanlılarda kalmıştır¹²⁰.

Dördüncü maddeye göre, Rus Çarı Osmanlıların elindeki bu yerlerin Osmanlı Devleti'ne terki için Şah Tahmasb'ı ikna çalışmak gerekirse sınırlandırılacak ve buna karşılık Osmanlı hükümeti de çarın aldığı yerlerin Ruslarda kalması konusunda Çara yardım edecekti. İran'dan geri kalan yerleri ise hakeden kim ise onda kalmıştır.

Beşinci madde, Osmanlıların işgal ettiği yerlerin işgalini Şah Tahmasb kabul ettiği takdirde Osmanlı Devleti de onun şahlığını tanımıştır. Bunun dışında Çar İran'la yaptığı antlaşma gereğince Afganlıları İran'dan uzaklaştırmak üzere Tahmasb'a yardım ederse Osmanlı yönetimi tarafsız kalacak ve eğer Afganlılar Osmanlı hükümetine karşı bir harekete geçecek olurlarsa Osmanlı hükümeti de Çarla birlikte Afganlıları İran'dan çıkarmak üzere harekete geçmiştir.

Altıncı ve son madde, Şah Tahmasb Osmanlıların ve Çarın elde ettiği yerleri bu devletlere terk etmekte bahane gösterecek olursa her iki hükümet elde ettikleri yerlere sahip olup İran üzerindeki menfaatlerini temin ile arasındaki anlaşmazlığı bertaraf edip İran'a her kim hükümdar olursa olsun müdahalede bulunmayacaktır¹²¹.

Bu paylaşım, Rusya'nın Hazar Denizi yönündeki güney sınırlarının Kafkas Dağları'nın güneyine kadar genişlemesi, Rusya'nın, Karadeniz ve Hazar Deniz'i arasındaki pozisyonunu sağlamlaştırmıştır. Aynı zamanda bu durum Kırım Hanlığının Kabarday, Dağıstan ve Kuban'daki Müslüman halkları Rusya'ya karşı yönlendirmesini de zorlaştırmıştır. Petro böylelikle, Rusya'yı Baltık Denizi'ne çıkardıktan sonra, Rusya'nın Hazar Denizi'ndeki konumunu da güçlendirmiştir. I. Petro'nun önünde şimdi çözülmeyi bekleyen Karadeniz sorunu duruyordu. Fakat I. Petro'nun ömrü bu sorunu tekrar gündemine almasına yetmemişti. I. Petro, çok istemesine rağmen Karadeniz'e çıkmayı başaramamıştır¹²².

Baltacı Mehmet Paşa bizzat bu seferde bulunmuş, seferdeki hazırlıkları ve olayları yakından takip etmiş, sefer sonucunda Rusya ile barışı kabul etmiş ve bunları

¹²⁰Uzunçarşılı, a. g. e, C. 5, s. 193.

¹²¹ Uzunçarşılı, a. g. e, C.5, s.194.

¹²²Yüksel, Rusya'nın Karadeniz Devleti ..., s. 27.

not defteri şeklinde kayda geçirmiştir. Baltacı Mehmed Paşa'nın I. Petro'dan rüşvet aldığı, hatta Çariçe II. Katerina'nın dil dökmesine kanıp I. Petro ve Rus ordusunun elden kaçırıldığı söylentileri yüzünden büyük tepkiler gelmesi üzerine III. Ahmed, Baltacı Mehmed Paşa'yı 20 Kasım 1711'de azletmiştir. Sadrazam ise kendisini savunmak için savaşılmaya gerek kalmadan Rus tehlikesinin ortadan kaldırıldığını ifade etmiştir. Baltacı Mehmed Paşa askerî bakımdan ordusunun üstün durumunu kavrayamadığı gibi antlaşma yapılmadığı takdirde çıkacak çatışmada Yeniçeri birliklerinin kötü bir sonuç almasından çekinmiştir. Öte yandan, sefer sırasında Avusturya'nın çekingen tavırlarının da etkisi vardır. Zira Bab-iâli, Rusya'ya karşı sefer açtığı bu seferin Osmanlı toprak bütünlüğünü ve ülke içindeki egemenliğini korumak amacıyla yapıldığı hakkında Avusturya'ya güvence vermiştir¹²³.

Bu sıralarda Rus tahtına I. Petro, ölmeden önce halefini tayin etmediği için, onun yerine karısı I. Katerina adıyla tahta çıkarıldı ve 1725-1727 yılları arasında hüküm sürmüştür. I. Katerina devlet idaresinin en önemli kademesine Menkişov'u geçirmiştir. I. Katerina'nın ölümünden sonra onun bıraktığı vasiyetname gereğince yerine torunu Petr Aleksiyeviç, II. Petro (1721-1730) adıyla tahta geçmiştir¹²⁴. II. Petro 1730'da taç giyme töreninden kısa bir süre sonra çiçek hastalığından dolayı ölünce yerine Petro'nun Baltık'taki yeğenlerinden biri olan Anna'nın geçmesine karar verilmiştir¹²⁵. Bu dönemlerde Osmanlı Devleti içerisinde Patrona adı verilen bir isyan çıkmıştır. İsyanı çıkaranların ne istediklerini öğrenmek için görüşmeler yapılmıştır. Bu olaylardan sonra Osmanlı tahtında değişiklikler meydana gelmiştir. Asilerin teminatı geldikten sonra III. Ahmed, saltanatı yeğeni Mahmud'a teslim etmiştir¹²⁶.

2. 3. I. Mahmud Dönemi Siyasi İlişkileri (1730-1754)

Patrona Halil isyanından sonra tahta geçen I. Mahmut'un hâkimiyetinin ilk zamanlarında hâkimiyet asilerin elinde kalmıştır. Patrona Halil ve adamlarının durumlarını sağlamlaştırmak için şeyhülislamlık ve kazaskerlik gibi bazı önemli devlet

¹²³ Yalçinkaya, a. g. m, s. 768.

¹²⁴ Kurat, a. g. e, s. 276.

¹²⁵ Vernadsky, a. g. e. s. 203.

¹²⁶ Uzunçarşılı, a. g. e, C. 5, s. 210.

kademelerine kendi adamlarını tayin etmişlerdir. Talepleri veziriazam tayinine kadar uzanınca, padişah vesayeti altına girdiği asilerden kurtulma planları yapmaya başlamıştır. I. Mahmud iç durumu düzelttikten sonra kendi gücünü artırmaya çalışmıştır. Daha sonra dış ilişkilere yöneldi. Bu dönemde Sultan I. Mahmud başkentte önemli bir otorite zaafı göstermedi, ancak doğuda İran savaşları, batıda Avusturya ve Rusya seferleri bazı yerlerde otoritesinin zayıflamasına neden olmuştur¹²⁷.

I. Mahmud döneminde Osmanlı Devleti hem Avusturya hem de Rusya'ya karşı savaş yapılmıştır. Bu savaşların sebepleri arasında her iki ülkenin Lehistan iç işlerine karışması ve kendi istediği kişileri kral seçtirmeleri idi. Rusya'nın önemli gayelerinden biri de Azak Kalesi'ne çıkmaktı ve bu nedenle Osmanlı Devleti'ne saldırılarını devam etmiştir. Bu sıra da Osmanlı Devleti İran ile savaşırken Rusya Kırım kuvvetlerinin Osmanlı ordusuna katılmasına izin vermemiştir¹²⁸.

Azak Kalesi kuşatılıp Kırım'da yağma edildikten sonra Rusya, Avusturya ile bir gizli ittifak imzalanmış ve harbe hazırlanmaya başlamış bulunmuştur¹²⁹. Buna göre Avusturya Bosna ve Hersek'i alacak, ilk saldırıyı Ruslar yaptıktan sonra, imparator görünüşte Ruslarla Osmanlıların arasını bularak süre kazanacak ve zamanı geldiğinde savaşa girecektir¹³⁰. Böylece Avusturya, Osmanlı Devleti'ne beklediği bir anda saldırıya geçecektir. Fakat böyle bir antlaşmadan, Türklerin kuşkulananmaması için de, Avusturya'nın İstanbul elçisi Talman, büyük bir kurnazlıkla Türk-Rus münasebetlerini dostane şekilde halletme yolunun yardımcısı bulunduğunu söyleyerek Sadrazam Silahtar Mehmed Paşa'yı oyalamış ve Osmanlı ordusunun bir an evvel Ruslara karşı taarruza geçmesini önemsemiştir. Gerek sadrazam gerek sözü geçer devlet adamları, ihanete tenezzül eden Nemçe sefirinin sözlerine inanarak, Özi, Bender ve Vidin muhafızları tarafından asker ve mühimmat isteyince ziyana gerek yoktur cevabını vermiştir¹³¹.

Rusya 1735'te, Kırım Hanı'nın, Kırım, Rus ve Osmanlılar arasında sahipliği tartışmalı olan ama Rusya'nın kendisinin olarak kabul ettiği, Kabartay üzerinden Rus

¹²⁷ Kemal Çiçek, "I. Mahmud", *Osmanlı*, C. 12, Yeni Türkiye Yay., Ankara, 1999, s. 184.

¹²⁸ Çiçek, "I. Mahmud", s.185.

¹²⁹ Samiha Ayverdi, *Türk-Rus Münasebetleri ve Muharebeleri*, Kubbealtı Neşriyat, İstanbul, 2004, s. 213.

¹³⁰ Köse, a. g. m, s. 541.

¹³¹ Ayverdi, a. g. e, s. 213.

sınırlarını ihtilal ederek, Kafkas ötesine sefer düzenlemesini savaş nedeni sayarak, Kırım'a savaş açmıştır. General M.Ġ. Leontiev¹³² önderliğinde 1735 yılının sonbaharında Kırım'a sefer düzenleyen Ruslar, sefer hazırlıklarının tam olarak yapılmamasından ve mevsimin uygun olmamasından dolayı başarısız olarak geri çekilmek zorunda kalmıştır. Osmanlılara karşı savaş resmi olarak, 1736 yılının ilkbaharında ilan edilmiştir¹³³.

2. 3. 1. Osmanlı-Rus ve Avusturya Savaşı ve Belgrad Antlaşması (1736-1739)

I. Mahmud döneminde Avusturya ve Rusya'ya karşı da savaşlar yapıldı. Bunların temel nedeni yine Rusya ve Avusturya'nın Lehistan içişlerine müdahaleleri ve kendi adaylarını kral seçtirmektir. Ayrıca Rusya Azak Kalesi'ne tacizlerini sürdürüyor ve Don nehrinde donanma bulunduruyordu. Üstelik Osmanlı- İran savaşları sırasında Kırım kuvvetlerinin Osmanlı ordusuna katılmasına izin vermeyerek düşmanlık sergilemiştir¹³⁴.

Bu dönemde Rusya'da Osmanlı Devleti'nin iç karışıklıklar ve İran ile mücadelesinin aksine, aldığı yerleri geri vererek İran ile dostluk kurmuştur. Yeni Rus Çariçesi Anna da, Avusturya İmparatoru VI. Şarl ile 1733 yılında Osmanlı Devletine karşı ittifak yapmıştır. Rusya, Osmanlı Devleti'nin İran ile savaş içinde olmasını fırsat bulup, Prut ve Edirne antlaşmalarına rağmen, Lehistan'a askeri müdahalede bulundu ve kendi seçtiği III. Ogüst'ü Lehistan Kralı seçtirmiştir. Bunun dışında, sınırda da sürekli Kazak ve Tatar mücadeleleri ve sınır ihlalleri eksik olmamıştır¹³⁵. Rusya'da bu durumları bahane ederek Osmanlı Devletine karşı savaş ilan edecektir.

Osmanlı Devleti, Rusya ile kendi arasındaki anlaşmazlık üzerine Avusturya'nın aracılığına inanarak savaş hazırlığını tamamlayamamış ve bu nedenle büyük bir tehlikeye maruz kalmış ise de şansı kendisini kurtarmıştır; 1736'da Osmanlı

¹³² Tümgeneral Leontyev, çoğunluğu profesyonel asker olmayan 39795 kişi ve 46 topla 1 Ekim'de yola koyulmuştur. Önce Orel Nehrinden Samara Nehri yönüne doğru ilerledi. Leontyev Vorona çayı kenarında mola vererek ertesi gün Osakorovk'a deresine ulaşmıştı. Ordunun yeterli miktarda odunu, suyu ve hayvanlar için yemi yoktu. Acısı yakınlarında 16 Ekimde Leontyev kurmaylarını toplayarak yola devam edip edilmemesi meselesinde görüşleri aldı ve General kanaat geri dönülmesinden yanaydı. Bunun üzerine Leontyev geri dönüş emrini vermiştir. Şirokevad, a. g. e, s. 92,93.

¹³³ Yüksel, a.g.t, s. 62,63.

¹³⁴ Çiçek, "I. Mahmud", s. 185.

¹³⁵ Köse, a. g. m, s. 541.

Devleti'nin İran savaşlarında yorulmasını fırsat bilen Rusya¹³⁶ aynı senede ani olarak Osmanlı Devleti'ne savaş ilan etmiştir. Bunun üzerine Altıncı Şarl, iki tarafın arasını bulmak amacıyla aracılık teklifinde bulunmuştur. İran seferiyle yorgun olan Osmanlı Devleti bu teklifi kabul etmiştir. Fakat İmparatorun asıl niyeti barış olacak diye Osmanlıları avutarak Ruslarla gizlice imzaladığı ittifak sonucunda ansızın savaşa girmektir¹³⁷.

Osmanlı Devleti İran ile savaştığı için yeni bir savaşı göze alamıyordu. Fransa elçisi Marki dö Vilnöv de Osmanlı Devleti'ni Ruslarla savaşa teşvik etmiştir. Çünkü Lehistan'ın veraseti için Avusturya, Fransa ile savaşa başlamıştır. Bütün bu gelişmelerden sonra toplantı yapılarak Rusya'ya 2 Mayıs 1736'da savaş ilan edilmiştir. Rusya'ya savaş ilan edilmesiyle, İran ile Kasr-ı Şirin antlaşmasında belirtilen sınırlar üzerine antlaşma yapıp, İran'ın Caferi Mezhebini kabul ettirmek yolundaki teklifi askıya alınmak amacıyla İran savaşlarına geçicide olsa son verilmiştir¹³⁸.

Avusturya yani Alman İmparatoru VI. Şarl, Osmanlı Devleti'nin İran'daki müşkil durumundan istifade etmek isteyerek 1733 senesinde Rus Çariçesi Anna Dekond ile Osmanlı Devleti aleyhine bir ittifak yaparak fırsat beklemiştir; asıl hedefi Bosna, Hersek taraftıydı. İttifak gereğince ilk saldırıyı Ruslar yapacaklar ve İmparator da Osmanlılarla Rusların arasını bulmak için aracılık yapacak ve zamanı gelince savaşa girecektir.

Vezir-i azam, Avusturya ile Rusya arasındaki ittifakı gözönüne alarak Avusturya'nın Ruslara yardım etmesini önlemek için Avusturya başvekiline gönderdiği mektupta Rusların anlaşmayı bozmak konusunda fena hareketlerini delilleriyle beyan ederek iki devlet arasındaki dostluğun teyidini istemiştir. Rus başvekili bulunan Kont Osterman tarafından sadrazama gönderilen mektupta Rusya hükümeti kendisini haklı gösterecek tarzda görüşme beyan edip bununla beraber Osmanlı hükümeti barış istiyorsa sınıra bir delege göndermesini ve kendisi tarafından da bir delege gönderilebileceğini beyan etmiş ve eğer barış isteniyorsa İstanbul'da ki elçisinin maiyeti

¹³⁶ Rusya'nın savaş ilanının iki görünür nedeni vardı: Ukrayna'ya yapılan Tatar akınları ve Kafkaslarda, Kırım Hanı ve ordusunun destek kuvvet olarak çağrıldığı Osmanlı-İran mücadeleleri. Aksan, a. g. e, s. 112.

¹³⁷ Çiçek, "I. Mahmud", s. 249.

¹³⁸ Köse, a. g. m, s. 541.

ile birlikte emniyet içinde iadesini rica etmiştir¹³⁹. Bu durum üzerine Osmanlı Devleti Rusya hangi şekilde davranırsa ona göre hareket edeceğini bildirmişti.

Osmanlı Devleti Rusların bu ani saldırıları üzerine Osmanlı Devleti donanmasını Azak'a göndermiştir. Osmanlı Devleti bir yandan tersane çalışmalarına başlarken bir yanda da gemi yapımına ağırlık vermiştir. Osmanlı donanmasında 1736-1739 yılları arasında 3 kaptan-ıderyanın görev yaptığı görülmektedir. Bunlar Canım Hoca Mehmed Paşa, Laz Ali Paşa ve Süleyman Paşa'dır.¹⁴⁰ Bu kaptanlar Karadeniz seferinde bizzat bulunmuşlardır. Rusların saldırıları üzerine Osmanlı Devleti ilk gemilerinin 1736 yılında göndermiştir. Karadeniz seferine fırkateynlerin düzenlenmesi ve inşa çalışmalarının yazılması için katanlara ihtiyaç duyulmuş ve bu görev için en uygun kişinin Akdeniz'de fırkateynler başbuğu olan Kızılhisarlı Mustafa Kaptanının olduğuna karar verilmiştir¹⁴¹.

Ruslar savaş hazırlıklarını tamamladıktan sonra biri Azak Kalesi ve diğeri Kırım yarımadası olmak üzere iki koldan saldırıya geçmişlerdir¹⁴². Bu ani hücum karşısında hazırlıksız olan Osmanlı Devleti Azak Kalesi'nin kuşatma haberini aldıktan sonra başka çaresi kalmadığından Ruslarla savaşa karar verilmiştir. Padişah I. Mahmud İstanbul'da kalıp, Silahtar Mehmed Paşa'yı serdar-ı ekrem yapıp cepheye göndermeye karar vermiştir. İran seferleri hazineye zarar vermişken yine de kısa sürede sefer hazırlıkları yapılmıştır. Rus seferi nedeniyle İran'la yapılan barıştan sonra İran seferinden dönen askerlerin de Kefe'ye gönderilmesine karar verilmiştir¹⁴³.

2. 3. 1. 1 Azak Kalesi'nin Rusların Eline Geçmesi

Rusya, Azak'a karşı harekete geçmek için ordu için üs hazırlanmıştır. Azak'a 30 mil uzaklıktaki sınıra Azize Anna Kalesi kurulmuştur. Minih 1736 Mart'ta ordusuyla birlikte Azak'a doğru yönelmiştir¹⁴⁴. Osmanlı Devleti hemen harbe atılmayarak Fransa, İngiltere, Avusturya, Felemenk ve Venedik hükümetlerine müracaat ile

¹³⁹ Çiçek, "I. Mahmud", s. 254, 255.

¹⁴⁰ Daniş, a.g.t, s. 39.

¹⁴¹ Daniş, a.g.t, s. 41.

¹⁴² Uzunçarşılı, a. g. e, C. 4. S. 253.

¹⁴³ Daniş, a.g.t, s.20.

¹⁴⁴ Şirokorad, a. g. e, s. 93.

arabuluculuklarını istedi ve Fransa Başvekil Flörin'in tavsiyesiyle Rusya ve Avusturya müttefiki olan Avusturya ile Niemirev'de anlaşmak istediye de, antlaşma olmamıştır. Çünkü Ruslar Azak Kalesi'ni isteyerek Kırım'ı da nüfuzları altına almayı ve Karadeniz'de sefer yapmayı talep ettiklerinden anlaşamayarak Rusya ve Avusturya'ya karşı savaş olmuştur¹⁴⁵.

Minih ordusuyla birlikte 17 Mart'ta Don üzerinden Azak'a doğru yönelmiştir. Türkler sınırda Rus ordusunun toplanmaya başladığını ve Azak'a saldırı hazırlığı içinde olduğunu haber almış, fakat bir şey yapmakta geç kalmıştır. Azak Kalesi dört bir yandan kuşatma altına alınmıştır. Minih, Rus ordusunun kumandasını geçici olarak General Levaşov'a bırakmak suretiyle askeri kendi haline bırakmıştır¹⁴⁶.

Kaptan-ı derya Cihannüma Kadı Paşa komutasındaki Osmanlı ordusu Azak'ın yardımına geldiyse de başarılı olunamadı ve kaleye ulaşılammıştır. Zaten Rus gemileri Osmanlı donanmasının geçemeyeceği şekilde demirlenmiştir¹⁴⁷. Bu yüzden Osmanlı ordusu gemilerini geri çekmek zorunda kalmıştır.

Ruslara karşı savaş ilan eden Osmanlı hükümeti, hazırlıksız olduğu için Rumeli ve Bosna valileriyle Vidin muhafızına acele fermanlar gönderip oralardaki süvari ve piyade kuvvetlerinin yirmi neferde birinin bütün savaş gereçleriyle Rus cephesine sevkini emretmiştir. Azak Kalesi¹⁴⁸ Ruslar tarafından kuşatılmış olduğundan, Kırım tarafları da tehlikeli olduğundan Kırım Hanının buraya yardıma gelmesi mümkün olmamıştır. Doksan altı gün süren bu kuşatma sonucunda Azak Kalesi teslim edilmiştir¹⁴⁹.

Anlaşma gereğince Azak'ta bulunan tüm Müslümanların Osmanlı ülkesine girmesine izin verilmiştir. Kaleyi terkedenler 43463 erkek, 2233 kadındı. Kalede bulunan 221 Hristiyan köle serbest bırakılmıştır. Ruslar ganimet olarak 137 pirinç, 46

¹⁴⁵ Uzunçarşılı, a. g. e, C. 6, s. 84.

¹⁴⁶ Şirokorad, a. g. e, 94.

¹⁴⁷ Şirokorad, a. g. e, s. 95.

¹⁴⁸ Azak Kalesi'nin çevresi dış hisarlarla kaplıydı. Hisarların çevresi ağaç çitler ve 3. 5 m derinliğinde su dolu hendeklerle takviye edilmişti. Kont Lassi 1736'da Albay Loman'a 300 muhafız neferi 700 tüfekçi ve 600 Kazak alarak hisarı kuşatmaya gitmişlerdi. Hisar top atışlarından sonra alındı ve Ruslar şehre ulaşmışlardı. Şirokorad, a. g. e, s. 95

¹⁴⁹ Uzunçarşılı, a. g. e, C. 5, s. 256.

dökme top ve yine 11 pirinç ve dört dökme havan ele geçirmişlerdir¹⁵⁰. Azak'ın fethi sırasında 200 asker ölmüş 1500 kişi yaralanmıştır. Kont Lassi kalenin bir düzene sokulmasını emretmiştir. Lassi kaleye dört bin kişilik bir garnizon bırakmıştır. Lassi saraydan aldığı talimatla Minih'le birleşmek üzere ordusuyla birlikte Kırım'a hareket etmiştir¹⁵¹.

2. 3. 1. 2. Rusların Kırım İlhakı

Kırım Hanı Kalan Giray, İran seferi nedeniyle 1735'te ikinci defa Dağıstan taraflarına geçmişti; Ruslar bunun kendilerine ait saydıkları yerlerden geçmesini ve İran'a yardım etmesini önlemek amacıyla kuvvet toplamışlardır¹⁵². Rusların Azak'tan sonraki ikinci hedefleri Kırım'dı. Mareşal Münich komutasındaki¹⁵³ yaklaşık 55.000 kişilik Rus kuvvetlerinin Kırım'a saldırımları üzerine Kırım Hanı bunları Ur kapısı (Prekop) dışında karşılayıp savaşmıştır. Fakat sayıca az olduklarından dayanamayıp Kırım'a çekilmek zorunda kalmışlardır. Kırım Hanının çekilmesi üzerine Ruslar tekrar saldırıya geçerek Urkapısı'ndan içeri girmişlerdir. Buradaki Ur Kalesi kuvvetleri Rus saldırısına ancak bir hafta dayanabilmiş ve neticede teslim olmak zorunda kalmışlardır.

Şemdânizâde tarihinde Ur Kalesi muhafızlarının savaşmadan kaleyi teslim ettiklerini fakat Rusların buna rağmen hepsinin mallarına el koyduklarını ve onları esir ettiklerini belirtmiştir. Kırım yarımadasının kilidi olan Urkapı Kalesi elden gidince Kırım Rusların istilasına açık hale gelmiştir. Rus kumandanı Münich Ur Kalesine on iki bin kadar muhafız kuvvet bırakıp yirmi bin kişilik bir kuvveti de Kılburun kalesini muhasaraya gönderdikten sonra diğer kuvvetleriyle Kırım'a girmiş, önüne gelen kasaba ve köyleri yıkıp yakarak; Bahçesaray, Akmescit, Gözleve'ye doğru ilerlemiştir. Buradaki birçok kütüphane, han, saray ve binlerce ev yakılmıştır (Mayıs 1736) . Rusların bu saldırıları Kefe'ye kadar ulaşamamıştır. Çünkü sonbahar yaklaşmaktaydı ve erzak yokluğu baş göstermeye başlamıştır. Kaplan Giray Hanın süvarileri geri çekilen Ruslara saldırarak Rus ordusuna büyük kayıplar verdirmişlerdi Rusların kayıpları o

¹⁵⁰ Şirokorad, a. g. e, s. 95.

¹⁵¹ Şirokorad, a. g. e, s. 96.

¹⁵² Osmanlı, a. g. e, C. 5, s. 256.

¹⁵³ Ordu beş kola ayrılmıştı. Öncü birliklerden oluşan birinci kolorduyu Tuğgeneral Şpigel kumanda etmişti. İkinci kolorduyu Tümgeneral İzmailov dördüncü kolorduyu Tümgeneral Leontyev ve beşinci kolorduyu da Tuğgeneral Tarakanov kumanda etmişti. Şirokorad, a. g. e, s. 97.

kadar büyüktü ki, sefer başlamadan önce tamamı bir araya gelen taburlar Eylül ayında 600 kişiye kadar düşmüştür. Bilinmeyen topraklarda yolunu bulamamaktan kaynaklanan zorluklar ya da açlık, salgın hastalıklar ve Tatar atlılarının okları altında binlerce Rus askeri hayatını kaybetmiştir¹⁵⁴.

Rus ordusu 7 Temmuz 1736'da Perekov'a ulaştı ama artık yapacağı bir şeyde yoktu. Erzak ve yem her geçen gün azalmaya başlamıştır. Civardaki Tatar süvarileri yem temin edenlere sürekli baskınlar yapıyordu ve sürüleri ve atları sürüp götürmüşlerdir. Zaporoj ve Don Kazakları evlerine çekip gitmişlerdi. Bu durumda ordunun ana kısmı 18 Temmuz'da Ukrayna'ya doğru yola koyulmuşlardır. Rusların Kırım'dan çekilmesinden sonra Kırım Hanı Kaplan Giray azlolunarak yerine Kalgay Fetih Giray Kırım Hanı olmuştur. Bu istiladan sonra Kırım'ın yalnız kendi kuvvetleriyle korunması mümkün olamayacağından burasının Osmanlı kuvvetleriyle de korunması için Trabzon valiliği ile Kefe Seraskerliğine Vezir Mehmet Paşa tayin edilmişti. Mehmed Paşa'nın vefatı sonrası tayin edilen Ali Paşa'nın da vefatı üzerine ikinci defa Kırım Hanı olan Mengli Giray Han'ın ricası üzerine Kefe seraskerliğine sabık Bender seraskeri olup Giritli Vezir Numan Paşa tayin edilmişti. Ruslar'ın Kırım'ı boşaltarak dönmeleri sırasında hududa yaklaşmış olan (Babadağı mevki) serdar-ı ekrem ne yapmak lazım geleceğini ordu erkanıyla görüşmüştür. Yapılan münakaşa esnasında kethüda Osman Halisa Efendi'nin telkiniyle ordunun cephede kalarak kışlaması münasip görülüp asker kışlalara dağıtılmıştır¹⁵⁵.

2. 3. 1. 3. Özi'nin ve Oçakov'un Zaptı

Osmanlı Devleti, Nadir Şah ve İranlılarla bir antlaşmanın nihayet Ekim 1737'de imzalandığı Kafkasya'yla da uğraşmışlardır. İranlılarla barış, askerleri Tuna savaş meydanlarına yönlendirme fırsatını vermiştir¹⁵⁶. Rusya için 1737 yılında önemi büyük bir dönem başlamıştır. Rusya, Avusturya ile verimli topraklardaki bağlantılı noktalarda olağanüstü durumlarda yani saldırının gerekli olduğu durumlarda veya barışın gerekli olduğu durumlarda nelerin gerekli olduğunu belirtmiştir. Rusya geçmiş

¹⁵⁴ Şirokorad, a. g. e, . 105.

¹⁵⁵ Akan, a. g. e, . 112, 113.

¹⁵⁶ Aksan, a. g. e, s. 113.

için ve şu an için bir mektupta şöyle demişti: Rusya için alınan kararlar son derece önemlidir. Osmanlı İmparatorluğuyla sürekli savaş üretmek veya onlarla dostluk yapmak istenilen durum değildir. Savaş için çözüm ertelenmiştir¹⁵⁷.

Viyana’da imzalanan bir antlaşmayla Avusturya ile Rusya’nın Osmanlılara karşı ortak hareket etmesi kararlaştırılmıştır. Minih’in planı Ocakov’un dolayısıyla Kırım’ın işini bitirecek ana darbeyi indirmektir¹⁵⁸. Rusların Özi’yi kuşatmadan bir iki gün öncesinde Bender Muhafızı Muhsinzade Abdullah Paşa’nın gayretiyle 4000 kadar Bosna ve Arnavut askeri Özi’ye tayin edilmiştir. Fakat bu kuvvetlerin hepsi kaleye ulaşamamışlar, yolda Ruslarla karşılaşmış olduklarından dolayı bir kısmı geriye dönmüştür. Alınan bu tedbirlere rağmen Rus gücüne karşı koyabilecek duruma gelinmemiştir. Bunun nedeni daha önce Kırım’ı yakıp yıkan ve yine harekete geçen Ruslar, hem sayıca hem de cephane bakımından bu kalelerin savunmasında üstündü¹⁵⁹. Bu açıdan Osmanlı Devleti askeri bakımdan Rus ordusuna göre geri plandaydı. Buna rağmen Osmanlı Devleti kaleyi savunmak için elinden geleni yapmıştır.

Minih’in ordusu 30 Haziran’da Oçakaov’un 6 mil açığına yaklaştığında öncü birlikler beş bin seçkin Osmanlı süvarisinin saldırısına uğradıysa da kısa çatışmadan sonra Osmanlılar geri çekilmişlerdir. Ruslar 10 süvari askeri ve 15 Kazak kaybetmişlerdi ama Osmanlıların kaybı 100 civarındaydı¹⁶⁰. Minih, ilkbahar aylarını Ukrayna’daki Bug Irmağına baskınlar yaparak Oçakov’a saldırı hazırlığında geçirdi ve Temmuz başlarında oraya vardı. Osmanlı bahar ayı seferberliğini, Rus kuşatmasına karşı savunma yapmak üzere Oçakov’a yoğunlaştırmıştır. Minih kumandasındaki büyük bir Rus ordusu şiddetle taarruza geçerek Temmuz ayı ortalarında Özi Kalesini kuşatıp doksan adet havan topuyla kaleyi dövmeğe başlamışlardır. Özi muhafızı Yahya Paşa, kaleden üç gün üst üste çıkış yaparak otuz bin kadar düşmanı katlettiyse de Ruslar arkalarından bir hücumla kaleye girmiştir¹⁶¹. Bunun yerine Yahya Paşa ve yanındakiler

¹⁵⁷ Alaksandr Kochubinskii, ГраФЪ Андрей Ивановичъ Остерманъ раздѣль турцииизъ исторіивостоунаго вопроса война пяти лѣтъ(1735-1739), Одесса, 1899, s. 206.

¹⁵⁸ Şirokorad, a. g. e, s. 106.

¹⁵⁹ Mustafa Güler, “1737 Osmanlı-Rus Savaşında Özi’nin Elden Çıkması”, *Tarih İncelemeleri Dergisi*, c. XXIII, Sayı 1, 2008, s. 145, 146.

¹⁶⁰ Şirokorad, a. g. e, 107.

¹⁶¹ Uzunçarşılı, a. g. e, C. 4,s. 264.

Ruslara esir düşmüştü. Şehrin ve ordunun ileri gelen kişilerinden otuzu, yetmiş gedikli çavuş, 3174 asker, 1200 kadın ve 54 Rum kuşatmadan sonra serbest kalmışlardır¹⁶².

Oçakov'u savunan Rus gemilerine saldırmayan Tuna donanmasının inisiyatif yoksunluğu da bu seferin başarısız olma nedenleri arasındadır. Sadrazam Muhsinzade Abdullah Paşa'nın yerine, savaşı ve bu çatışmayı 1738'de kadar sürdürme azmiyle tanınan Yeğen Mehmed getirilmiştir¹⁶³. Karadeniz'in kuzeybatı kıyılarındaki yerler, başta Bender olmak üzere Tuna'nın kuzey ve güneyindeki Osmanlı'nın hâkimiyeti tehlikeye girmiş, özellikle Özi Kalesi'nin yıkılmasıyla, bu bölge zarar gördüğü için Kazak saldırılarına karşı savunmasız duruma gelmiştir¹⁶⁴. Sefer sırasında Rus ordusu 11 asker ve 5 bin Kazak kaybetmiştir. Ayrıca bunun iki misli kadar geri hizmetli ve lojistik destek sağlayan köylü hayatını kaybetmiştir. Bu defaki kayıpların büyük bir kısmı savaştan değil, hastalık sebebiyle olmuştu, ek çok at ve öküz de kaybedilmiştir¹⁶⁵.

2. 3. 1. 4. Özi'nin Geri Alınması

Ruslar'ın eline düşmüş olan Kılburun ve Özi Kalelerinin geri alınması için kesin ve şiddetli emir verildiğini haber alan düşman tekrar eden saldırılar yüzünden harap olan Özi ve Kılburun Kalelerinde tutunamayacağını anlayarak Osmanlı kuvvetleri gelmeden kalelerin sağlam kalan yerlerini de tahrip ederek götürebildikleri şeyleri alıp gittiklerinden her iki kale bu suretle savaşı işgal olunmuştur¹⁶⁶.

Türkler 25 Ekim'de yeni bir saldırıya başlamışlardı. Türkler 26 ve 27 Ekim'de Oçakov'u tekrar yoğun top ateşine tuttular fakat Rusların ek kaybı olmamıştır. Türk ordusu 29 Ekim'de daha önce Levandal kalesine karşı açılan lağımları atlattı fakat lağımlar fazla derine açılmadığı için en çitlere ne de onun gerisindeki askere zarar verebilmiştir. Türkler öyle şiddetli saldırılarda bulundular ki üç yüz kış barikatı aşarak İzmailov kapısına kadar ulaşmıştır. Onların ardından birkaç yüz Türk de Kristofel kapısı karşısındaki barikatı aşarak, saldırıyı hendek içinden sürüp Vodyanılı Kapısına kadar

¹⁶² Güler, a. g. m, s. 149.

¹⁶³ Aksan, a. g. e, s. 120.

¹⁶⁴ Güler, a. g. m, s. 149.

¹⁶⁵ Şirokorad, a. g. e, s. 110.

¹⁶⁶ Uzunçarşılı, a. g. e, C. 4, s. 266.

ulaşmıştı. Saldırının ardından üç bin düşman askerinin cesedi bulunmuştur. Bu kuşatma Türklere 20 bin cana mal olmuştu ve bunun da yarısı hastalıktan dolayı ölmüştü. Düşmanın can kaybının yüksek oluşunda başlayan soğukların aralıksız yağmurlarında etkisi olmuştur. Son başarısız saldırının ardından 10 bin Türk firar etmiş, fakat bunlardan bir kısmı yakalanarak kaleleri vurmuşsa da, kalanlar kuşatmayı sürdürmek istememiştir¹⁶⁷.

2. 3. 1. 5. Bender Seferi (1738-1739)

Osmanlı Devleti 8 Temmuz'da bir kez daha Rusya'ya saldırmıştır. Minih, ağırlıkların korunması için kampta yalnızca General Rusmantsov kumandasında bir miktar asker bırakarak, ordunun tamamını cepheye sürmüştür. Osmanlılar bir sağ kanada bir de sol kanada yüklendiler ve hatta bazıları yararak kampa kadar ulaşmışlardır. Yine de Osmanlılar geri atıldılar. Bu zafer General Ulrih Friedrich-Voldemir Levendal'ın gayretleriyle kazanılmıştır¹⁶⁸.

Minih ordusu 1739 Nisan'ında Kiyef'te toplamıştır. Orduda üç piyade muhafız taburuyla birlikte 49 tabur vardır. Süvari birlikleri üç atlı muhafız, 100 dragon, 6 Husasar ve dört Gürcü müfrezesinden oluşmuştur. Ayrıca her sınıftan 13 bin Kazak seçilmiştir. Topçu kuvveti 62 kuşatma topu, 11 havan, 16 obüs ve 176 sahra topu olmak üzere toplam 265 toptan; topçu hizmet birliği ise 3 binden kişiden oluşmuştur. Tüm ordu 60-65 kişi civarındadır¹⁶⁹.

Ordu 17 Temmuz'da Nedoborçesky Dağlarını arkada bırakarak Dinyester yönünde ilerlemesini sürdürdü ve Zbruç Nehri boynunda Hotin'e dönü, şehrin ortasından geçerek Dinyester Nehrini geçecekmiş havası yaratmıştır. Rus ordusunun geri kalan kısmı da 28 Temmuz'da Dinyester'e gelmiştir. Minih'in amacı Türk ordusunu imha etmek değildi, ama Veli Paşa başka türlü düşünmüştür. Burada Türk süvari ve topçu birliğinin yaptığı saldırı başarılı bir şekilde püskürtüldü ve Türk ordusu dağınık vaziyette geri çekilmiştir. Rus ordusu Osmanlı savunma yerlerini

¹⁶⁷ Şirokorad, a. g. e, s. 111, 112.

¹⁶⁸ Şirokorad, a. g. e, s. 117.

¹⁶⁹ Şirokorad, a. g. e, s. 121.

çarpışmaksızın işgal ederek ağırlıklarını ve topraklarını ele geçirmiştir. Türkler bu çatışmada bin kadar kayıp verirken, Rusların kaybı 13 ölü ve 53 yaralıya ulaşmıştır¹⁷⁰.

İmparatoriçe, Osmanlı kuvvetlerini Tuna'dan uzaklaştırmak için Hotin ve Erdel'e 20.000 Rus askeri gönderme sözü verdi ama her yandan gelen uluslararası bakıp bir an önce savaşa son verilmesi yönündedir. İstanbul'da da İvaz Mehmed'in sadrazamlığa 1739-40 atanmasında barış yanlıları üstüne gelmiştir. Osmanlılar savaşı diplomasiyle sona erdirme eğilimindedir. Mayıs başlarında, Sultan I. Mahmud 1730-54, Fransız Sefiri, Marquis de Villeneuve e, Osmanlılar adına barış antlaşması için pazarlık yetkisi vermiştir¹⁷¹.

Belgrad Antlaşması için yapılan müzakerelerde Osmanlı Devleti adına sadece Hekimoğlu Ali Paşa değil, daha sonralarda iki padişah döneminde sadrazamlık yapacak ve daha o zamanlarda bile İran'la yapılan barışta usta müzakereciliğini kanıtlamış Mektupçu Koca Ragıp Paşa, dışişleri bakanı olarak görev yapan Reisülküttab Mustafa Tavukçubaşı Efendi de bulunmuştur.

2. 3. 2. Belgrad Antlaşması (1739)

Fransa hükümeti, Rusların evvela Karadeniz'e ve sonra da Akdeniz'e çıkarak kendilerinin doğu ticaretine zarar verebileceklerinden dolayı bunu önlemeğe teşebbüs etmesi ve bu sırada Avrupa'daki galip vaziyetinden de istifade ederek Osmanlı devletiyle Rusya ve Avusturya arasında vukua gelen 1736-1739 savaşında etkin rol oynayarak Belgrad Antlaşmasının imzalanmasında başarılı olmuştur¹⁷².

Osmanlı Devleti hem Rusya ile hem de Avusturya ile ayrı ayrı Belgrad Antlaşması'nı imzalamıştır. Bu antlaşma Osmanlı açısından önemli sonuçlar doğurmuştur. Osmanlı Devleti iki devlete karşı koyabileceğini göstermiştir. Ayrıca antlaşmayla uluslararası alanda siyasi gücünü de kanıtlama fırsatı bulmuştur.

¹⁷⁰ Şirokorad, a. g. e, s. 122,123.

¹⁷¹ Aksan, a. g. e, s. 126.

¹⁷² Uzunçarşılı, a. g. e, C. 4, s. 295.

Bu arada kuzeyde İsveç fiilen savaşa hazırlanmıştır. İsveç, 1738’de deniz yoluyla Osmanlı’ya top, silah ve diğer askeri malzemeler yollamış; Stokolm ile İstanbul arasında gizli görüşmeler başlamıştır. Finlandiya’da daimi olarak kalan İsveç ordusuna 10 bin ilave asker daha gönderilmiş, Güney Finlandiya’ya silah, askeri malzeme ve erzak depoları yapılmıştır¹⁷³. Avusturya ile yapılan bu antlaşma yirmi üç maddeden oluşuyordu ve bu antlaşma yirmi yedi sene boyunca geçerli olacaktır¹⁷⁴. Avusturya ile yapılan Belgrad Antlaşması’nın önemli maddelerine baktığımızda;

Birinci madde: Belgrad Kalesi Osmanlı Devleti’ne teslim edilecek.

İkinci madde: Sapaç (Şapaç) yani Böğürdelen Kalesi Osmanlı Devleti’ne teslim edilecek.

Üçüncü madde: Azak Kalesi, Osmanlı Devleti ile Rusya arasında sınır olacak.¹⁷⁵

Rusya ile imzalanan bu antlaşma 15 maddeden oluşuyordu. Anlaşmanın önemli maddeleri şunlardır:

Üçüncü maddeye göre; Azak kalesi yıkılacak ve arazisi 1113 ve 1700 sınırı ile her iki devletin yetkisinden çıkarılıp boş arazi olarak bırakılacaktı; buna karşılık Osmanlı Devleti eski Rus sınırı olan Don Nehri’nin üzerinde Çerkaski adası ve Azak denizi yanında yeni bir kale yaptıracaktı; yine en önemli olan bu üçüncü madde gereğince Ruslar gerek Azak Denizi’nde ve gerek Karadeniz’de savaş ve ticaret gemileri bulundurmayacaklardı.

Beşinci madde gereğince Kırım Tatarları ve diğerleri ile Rusya’ya tabi Kazak ve Kalmukların birbirleriyle mücadeleleri engellenmiştir. Bundan başka Kırım Tatarlarının Rus şehir ve kasabalarına akın yapıp esir almaları da yasaklanmıştır.

¹⁷³ Şirokorad, a. g. e, s. 124.

¹⁷⁴ Uzunçarşılı, a. g. e, s. 290.

¹⁷⁵ Uzunçarşılı, a. g. e, C. 4, s. 290,291.

Antlaşmanın altıncı maddesi gereğince Kuzey Kafkasya'daki büyük ve küçük Kabartaylar iki devlet arasında sınır olarak serbest kalacaklar, Osmanlılar, Ruslar ve Tatarlar tarafından hiçbir işlerine müdahale edilmeyecektir.

Dokuzuncu maddeye göre her iki devlet ticaretinin diğer devletlerle olan ticaret hükümlerine göre olması kabul edilip Karadeniz'de Rus ticareti Osmanlı hükümeti gemileriyle yapılacaktır; bu amaçla Osmanlı hükümeti Rusların Azak Denizi'yle Karadeniz'de yalnız donanma inşasına değil ticaret gemileriyle ticaret yapmalarına dahi izin verilmemiştir.

Onikinci maddeye göre Rus hükümdarlarına İmparator unvanlarına göre mektup yazılması konusunda iki devletin dostane anlaşması temenni edilmekte idi. Anlaşma gereğince Ruslar Hotin kalesiyle Boğdan kıtasından işgal ettikleri yerleri geri vermişlerdir. Onbeşinci maddeye göre barışın yapılmasından sonra üç ay süresince her iki tarafın anlaşma belgeleri Fransa aracılığıyla değiştirilmiştir¹⁷⁶.

Bu anlaşma ile Ruslar, Karadeniz'e inme hakkı elde etmiştir. Böylece Rusya Osmanlı Devleti üzerindeki en önemli gayesi olan Karadeniz üzerinden sıcak denizlere inme gayesine ulaşma yolunda önemli bir adımı atmış bulunuyordu. Belgrad Antlaşmalarıyla Osmanlılar 1699'daki Karlofça sonrası ilk defa iki güçlü devletle başa çıkabilmiş ve onları geri çekilmeye mecbur etmiştir. Rusya ve Avusturya ile ayrı ayrı imzalanan Belgrad Antlaşması Osmanlı Devleti'nin Karlofça ve Pasarofça'da imzaladığı antlaşmalara nispetle en avantajlı olduğu antlaşmadır¹⁷⁷. Osmanlı Devleti, bu iki güçlü devletle birlikte başarılı bir mücadele ederek, siyasi itibarını da artırmış bulunuyordu.

Belgrad'tan sonra Avusturya ve Rusya savaşlarının kesin bir şekilde sonuçlandırılması ve dostluk gösterisi için karşılıklı elçilerin gönderilmesi kararı alınmıştır. Bu münasebetle yapılan antlaşmalar gereğince dostluk ilişkilerini pekiştirmek amacıyla 1740 yılında Canib Ali Efendi Viyana'yave Mehmed EminEfendi'de Petersburg'a gönderilmiştir¹⁷⁸.

¹⁷⁶ Uzunçarşılı, a. g. e, C. 4, s. 293-294

¹⁷⁷ Köse, a. g. e, s. 542.

¹⁷⁸ Kurtaran, a. g. m, s. 230.

Rusların Osmanlılarla savaşa girişerek güneye inmeleri, Osmanlı Devleti'ni korumak ve tedbir almaya sevk ettiğinden Rusların saldırılarından bıkmış olan İsveç Devleti ile Osmanlı Devleti arasında ortak tehlikeye karşı bir yakınlık söz konusu olmuş ve Fransa'nın bu konudaki sonuç veren faaliyeti sonucunda her iki tarafta anlaşmak gereğini hissetmiştir. Ancak Ruslara karşı Osmanlı-İsveç ittifakı olmadan önce iki devlet arasında bir ticaret antlaşması yapılmış ve daha sonra Ocak 1740'ta dokuz madde üzerine bir ittifak yapılmıştır. Bu ittifakın 2. , 4. , 5. ve 6. maddeleri bunun Rusya'ya karşı olduğunu göstermiştir¹⁷⁹. Bu anlaşma Rusya'ya da bildirilmiştir.

Ruslar asıl emelleri olan Karadeniz serbestini ele geçirmek için Çariçe Elizabet ve II. Katerina zamanlarında teşebbüse geçtilerse de amaçlarına ulaşamamışlardır¹⁸⁰. Viyana kraliyet meclisi kâtibi olan Momars Bâb-ı ali'ye bir belge vermiştir. Bu belgede; Belgrad barışının Rusya ile aralarındaki savunma ve saldırma ittifakı üzerine hiçbir etkisinin olmayacağını Avusturya hükümeti tarafından bildirilmiştir. Ayrıca bu antlaşma Rus başvekili Osterman'ın sınır meselelerinde karşılaşılabilecek herhangi bir zorluğa yer verilmeyecek şekilde değiştirilmiştir¹⁸¹.

Fransa bu antlaşmanın imzalanmasında arabuluculuk etmiş ve bundan dolayı Osmanlı Devleti Fransa'ya eski antlaşma maddelerden daha geniş imtiyazlar vermiştir¹⁸². Önceden Nemçe ve Rusya ile aramızdaki durumda Fransa'nın arabulucuk etmesiyle sonlandırılmış, Rusya Devleti Azak Kalesi'nin yıkımı ve sınırlandırmak gibi bazı şartları arzularına uydurmak için sınırlandırma konusundaki müzakereler sonraya bırakıldığından dolayı Fransa'nın Devlet-i aliye kanısındaki kefalet ve aracılığının olması ve aradaki eski antlaşmanın tekrarlanması ve Said Mehmed Paşa'nın elçi olarak gönderildiğine ve Rusya ile uzlaştırmanın işlerinin temini talebine dair bir yazı gönderilmiştir¹⁸³.

¹⁷⁹ Uzunçarşılı, a. g. e, C. 4, s. 294.

¹⁸⁰ Uzunçarşılı, a. g. e, C. 6, s. 185.

¹⁸¹ Hamer, *Osmanlı Devleti Tarihi (1718-1739)*, C. 14, Üçdal Neşriyat, İstanbul, s. 278.

¹⁸² Uzunçarşılı, a. g. e, C. 5, s. 295.

¹⁸³ BOA, HAT.3/ 87 (29 Cemâziye'l-ahir 1154/11 Eylül 1741)

I. Mahmud öldükten sonra tahta III. Osman geçmiştir. III. Osman'ın saltanatı sadece 3 yıl sürmüştür. Bu nedenle III. Osman'ın saltanatı döneminde içeride ve dışarıda önemli bir olay meydana gelmemiştir¹⁸⁴.

2. 5. III. Mustafa Dönemi Siyasi Olayları (1757-1774)

III. Ahmed'in oğlu III. Mustafa, 1717 yılında dünyaya geldi. III. Osman'ın vefatı üzerine 30 Ekim 1757 yılında padişah olmuştur. Uluslararası diplomaside oldukça başarılı olması ve Avrupa'da yedi yıl savaşlarında başvurduğu diplomasi, onun veya veziriazamının dış siyaseti iyi takip ettiğini gösterir¹⁸⁵.

III. Mustafa Belgrad Antlaşması'nın barış siyasetine sadık kalmıştır. Osmanlı İmparatorluğu bu dönemde, özellikle Fransa'nın yoğun diplomatik gayretlerine rağmen Avrupa'da oluşan ittifaklar içerisinde dâhil olmaktan kaçınmıştır. III. Mustafa zamanında Avrupa'da başlayan 7 yıl savaşları 1756-1763 Osmanlı diplomasisini zorlu bir savaşa sokmuştur. Fransa elçisi 1755 yılında Vergenes'in Osmanlı ile Rusya ve Avusturya'ya karşı ittifak kurma çabaları karşısında Osmanlı diplomatlarının verdiği sınav kayda değerdir. Nitekim Osmanlıların Fransa'ya güvenmemekte ne kadar isabetli davrandığı sonradan Fransa'nın hem Rusya ile hem de Avusturya ile ittifak yapması ile görülmüştür. Bu arada İngiltere'den ilgi görmeyen Rusya Kralı II. Friedrich'ın Osmanlı ile ittifak kurma çabaları da Osmanlıların tarafsız kalma siyaseti nedeniyle sonuçsuz kalmıştı. Ahmed Resmi Efendi'nin Rusya seferi de sonuç alınmasına katkı yapamamıştır¹⁸⁶.

Osmanlı Devleti'nin bu ittifaklara sıcak bakmamasında Avusturya ve Rusya'nın telkini rol oynamıştır. III. Mustafa ise tarafsız kalmak bir yana 27 yıllık barış süresi dolmak üzere olan Belgrad Antlaşması'nı uzatma peşindeydi. Çünkü Prusya-Rusya ile anlaşmış, Lehistan Kralı olarak da Rusya'nın adayı Stanislas Ponyotovski ilan edilmiştir. Bu durum Osmanlı İmparatorluğunun kuzey sınırlarını tehlikeye düşürmüştür. Zaten çok iyi olamayan Osmanlı-Rus ilişkileri de Rusya'nın Gürcistan'a müdahalesi, Ortodoks Osmanlı tebaası üzerinde yürüttüğü propaganda faaliyetleri ve

¹⁸⁴ Kemal Çiçek, "III. Osman", *Osmanlı*, C. 12, Yeni Türkiye Yay., Ankara, 1999, s. 187.

¹⁸⁵ Kemal Çiçek, "III. Mustafa", *Osmanlı*, C. 12, Yeni Türkiye Yay., Ankara, 1999, s. 188.

¹⁸⁶ Çiçek, "III. Mustafa", s. 190.

sınırlarımızda kale inşaatlarını sürdürmesi gibi sebeple iyice bozulmuştur. II. Katerina İmparatoriçe olunca Osmanlı Devleti Prusya kralının dikkatini çekerek Osmanlı'nın Avusturya ile yapacağı savaşa yeni Rus hükümdarının müdahale etmeyeceğine dair sefiri aracılığıyla bir senet verdikten sonra ancak o zaman Avusturya ile savaşa gireceğini bildirmiştir¹⁸⁷.

Katerina Rusya'da yeni kanunların tatbikini tasarlıyor ve bunlar sayesinde Rusya'da en mükemmel bir sistem kurabileceğini zannetmiştir. Tanzim edilen "Aleksy Michayloviç kanunnamesi"'nin artık eskidiği ve mevcut hayat şartlarına uymadığı görülmüştür. Yeni kanunları hazırlamak maksadıyla Rusya'nın her tarafından ve muhtelif zümrelerden seçilen delegeler toplanmasına karar verilmiştir. Kanunları tanzim edecek meclis toplanıncaya kadar, II. Katerina yeni kanunlara esas olmak üzere, kendisi bir taslak hazırlanmıştır¹⁸⁸.

2. 5. 1. Yedi Sene Harpleri ve Osmanlı Devleti (1756-1763)

Yedi sene muharebesine Rusya ile müttefiki olan İngiltere, karşı tarafta ise Avusturya, Fransa ve Rusya vardır. Bu savaşlara sebep olan meseleler şunlardır;

1-Rusya'nın adlıği Silezyayı imparatoriçe Mari Terezin geri almak istemesi

2- İngiltere, donanması sayesinde sömürgeci devlet olan Fransa'nın sömürgelerinden bazı yerleri almak istediğinden dolayı ve deniz ticaretinde kendisine rakip olarak gördüğü Fransa bu durumu hazmediyordu.

3- Rusya Kralı Fredrik Avusturya'yı mağlup ederek Silezya'yı almış olduğundan Lehistan'a doğru genişleme Lehisan'ı alarak Avrupa'nın içlerine doğru

¹⁸⁷ Uzunçarşılı, a. g. e, c.5, s. 348.

¹⁸⁸ "Nakaz" adıyla şöhret bulan bu eser, devrin en yeni felsefi görüşlerine dayanmakta idi ve en insani ve ileri fikirleri oluşturmaktaydı. Katerina'nın 20 bölümden ve 500 maddeden oluşan bu kanun taslağı, Montesquieu'nun L'Esprit des lois (kanunların ruhu), Bielfeld'in Institutions politiques gibi o devrin en yeni görüşlerini ihtiva eden eserlerin bir Hülasesi idi; ceza hükümlerinde, o sıralarda henüz çıkmış olan İtalyan hukukçulardan Beccaria'nın "Cürüm ve Ceza (düstur) hakkında iki eseri esas tutulmuştur. Katerina'nın "Nakaz"'ı Rusça, Fransızca ve Latince olarak bastırıldı ve Avrupa memleketlerine de gönderilmiştir (1767). Kurat, a. g. e, s. 281,282.

girmek isteyen siyasetine bir engel oluşturduğundan Rusya, Rusyalıların bu nedenle Lehistan'a doğru girmesinden endişe ederek Avusturya ile ittifak olmuştur.

II. Frederik'in 28 Ağustos 1756'da Saksonya'ya saldırmasıyla başlayan savaş, Bohemya, Silezya ve Saksonyaya topraklarında yapılmıştır; Avusturya'nın müttefiki olan Fransa buralardaki savaşlarda Mari Terez'e yardım etmiştir. Rusya ise Rusya arasındaki savaş ise Bohemya, Pomenya ve Doğu Rusya'da olmuştur¹⁸⁹. Yedi sene harbi sonucunda Rusya, Avusturya'dan ayrılmıştır.

Yedi sene savaşını Osmanlı hükümeti dikkatle takip etmiş, savaşlar hakkında Eflak ve Boğdan voyvadaları aracılığıyla bilgi almış ve bu konuda devletlerin İstanbul'da bulunan elçileri de kendi hükümetlerinden aldıkları haberleri hükümete bildirmişlerse de Vezîr-i Âzam Koca Ragıp Paşa elçilerin verdikleri her habere inanmayıp verilen bilgiyi karşılaştırıp incelemek amacıyla siyasi durumu gözden kaçırmamıştır¹⁹⁰.

Yedi Yıl Savaşlarında müttefik devletlerden her biri, Osmanlı Devleti'nin kendin safına katılmasını teklif etmişlerdi Prusya ve Fransa devletleri ittifaklarına katılmaları halinde siyasi, askeri ve mali yardım vaatlerinde bulunmuşlardır. Teklifleri dikkate alan III. Mustafa ve devlet adamları, ittifak devletlerinin çıkarıcı ve planlı hareketlerini yerinde teşhis edip onları oyalamışlardır. Hızla ordunun, donanmanın düzeltilmesine ve yenilenmesine, maliyenin iyice düzeltilmesine başlanmıştır. Sınırdaki bulunan Hotin, Bender ve Özi Kaleleri, takviye kuvvetlerle güçlendirilmiştir. Bu sırada İstanbul'da bulunan Baron de Tott Tophaneyi ıslah ederek yeni toplar döktürtürmüştür. Çanakkale ve İstanbul Boğazlarının kuvvetlendirilmesi ve savunması için, Boğaziçi'ndeki kalelerin planlarının düzenlenmesiyle Hasköy'de yeni bir top dökümhanesi yapılması için orduda kullanılan kayık köprü sisteminin tadilatı ve top arabalarının değiştirilmesi için yenilikler yapılmıştır¹⁹¹. Görüldüğü gibi Osmanlı Devleti, Avrupalı Devletler arasında yaşanan bu savaş kendini daha da güvence altına alarak fırsat olarak görmüştür.

¹⁸⁹ Uzunçarşılı, a. g. e, C.5, s. 353.

¹⁹⁰ Uzunçarşılı, a. g. e, C.5, s. 356.

¹⁹¹ Halil İbrahim İnal, Osmanlı Tarihi, Nokta Kitap, İstanbul, 2012, s. 361.

2. 5. 2. Lehistan Meselesi

Osmanlı Devleti ile Rusya arasında ki önemli meselelerden biri de Lehistan meselesi olmuştur. XVIII. Yüzyıl boyunca iki devlet arasında yaşanan bu sorun bu yüzyılda savaşların ana nedenini oluşturmuştur. Osmanlı Devleti, XVIII. Yüzyılda Lehistan'ın yanında bir politika izlemişti. Çünkü Rusya Lehistan'a hâkim olmak veya Lehistan'ı tamamen ortadan kaldırmak istemişti. Böyle bir durumda Osmanlı Devleti, Rusya'nın açık saldırısına maruz kalmıştı. Bundan dolayı, Lehistan'a yapılan her hangi bir saldırıda Osmanlı Devleti de harekete geçmiştir¹⁹².

Osmanlı Devleti 1739 tarihinden 1768 tarihine kadar barış ve sessizlik içinde yaşatmışlar. Bu sürede iş başına gelenler özellikle Avusturya ve Rusya ile iyi geçinmek siyasetini gütmüşlerdir. Arada ufak tefek bazı olaylar olsa bile bunları ortadan kaldırmaya çalışmışlardır. Bu iki devlet ile mevcut olan dostluğu bozmamayı siyasetlerine uygun görmüşlerdir. Bu tarihlerdeki Leh krallığı için Poniatowski'nin adı geçmeye başlamıştır. Fransız elçisinin verdiği bir takrirden böyle olduğunu anlıyoruz. Elçi bu takrirden Osmanlılara şu teklifi yapmıştır: Bu seçim işinde iki nokta vardır.

- 1) Poniatowski'nin krallığını kabul etmemek. Bu takdirde savaşı göze almak lazımdır.
- 2) Poniatowski'nin krallığını kabul eylemek. Öyle olunca da bazı isteklerde bulunmak gerekirdi.

Eğer savaş yapılmayıp da Poniatowski'nin krallığı kabul edilirse, Fransa bunun mukabilinde üç şey isteyecektir:

- 1) Fransa'nın Warszowa elçisine Primas ve kral tarafından özür dilenecek.
- 2) Baş Hetman makamında bırakılacak.
- 3) Üçüncü August'un oğlunun hakları korunacak. Bu şartlardan birincisi yalnız Fransa'ya aittir. Fakat diğer ikisi üzerinde Osmanlılar da ısrar eylemelidirler. Fransa bir taraftan Bab-ıaliyi bu suretle tahrik ederken, diğer taraftan

¹⁹²Selahattin Tansel, "Osmanlı-Leh Münasebetleri 1764-1768", *DTCFD*, S. 4, Ankara, 1946, s. 71.

Lehistan'da da neticesiz birtakım teşebbüse girişmişti. Fakat Fransa'nın karışık ve kararsız siyaseti, Lehlilerin bu devlete karşı duydukları itimadın kaybolmasına sebep olmuştur. Yine bundan dolayıdırki Osmanlıların da Fransızlara güveni kalmamıştır¹⁹³.

Osmanlı Devleti Lehistan'ı Ruslardan kurtarmak için harbe girip mağlup olduğu sırada Rusya-Prusya-Avusturya arasında 1772 Temmuz'unda Petersburg 'da Lehistan'ın ilk taksimi kararlaştırılmıştır; bunun üzerine üç müttefik kuvvetleri Lehistan'a asker sevk ederek Varşova'ya girmişlerdi. Aralarında taksim ettikleri yerlerin kendilerine terkinin onay ve kabul ettirmek için Kralı ve Diyet meclisini zorlamışlardır¹⁹⁴

Rusya, I. Petro zamanından itibaren türlü bahane ve müdahalelerle Lehistan'ı kendi nüfuzu altına almak istemiş ve bu hale karşı Osmanlı hükümetinin itirazı ve Prut Antlaşmasının maddelerine göre Lehistan'da asker bulundurmayaacağını kabul etmesine rağmen bu ilgisinden vazgeçememiştir. II. Katerina imparatoriçe olduktan sonra devam etmekte olan yedi sene savaşında tarafsız kalarak kuvvetlerini Lehistan işi için saklamıştır; çünkü bu sırada Lehistan kralı bulunan üçüncü Ogüst ağır hasta olduğundan buraya kral olmak isteyenler önceden beri Lehistan'da nüfuz tesis etmiş olan Rusya imparatoriçesine müracaat ile desteklemelerini istemiştir¹⁹⁵.

Lehistan Kralı 1763'te III. August ölmüştür¹⁹⁶. II. Katerina'nın arzusu üzerine Leh tahtına, Stanislav Poniatowski seçildi ve IV. August adıyla tahta çıkmıştır¹⁹⁷. Lehistan'da Rusya'nın güçlü etkisinde bir hükümetin iş başına getirilmesiyle batı

¹⁹³ Tansel, a. g. e, s. 75.

¹⁹⁴ Uzunçarşılı, a. g. e, C. 5, s.363.

¹⁹⁵ Uzunçarşılı, a. g. e, C.5, s. 356.

¹⁹⁶ II. Katerina, Lehistan Kralının ölümünün yaklaşğını öğrenince Lehistan işine müdahale için daha öncesinde önlemler almıştır. Kendisinin Lehistan krallığı işine ilk müdahale etmesine itiraz edecek olan Prusya ile bir ittifak yapmıştır. Lehistan işi meydana çıkınca II. Katerina, Fredriki'n ittifak arzusunu yerine getirip sekiz sene süreli bir ittifak yapmıştır. Bu ittifak antlaşmasında iki gizli madde vardı; bunlardan biri Osmanlılar tarafından Rusya'ya saldırı olunduğu zaman ve Prusya topraklarına Ren Nehri tarafından bir saldırı durumunda her iki devletler birbirlerine yardım edeceklerdir. İkinci gizli madde de ise Rus hükümeti kendisinin istediği bir Leh asilzadesini başa getirebilecektir. Uzunçarşılı, a. g. m,C. 5, s. 357-358.

¹⁹⁷ Kurat, a. g. e, s.287.

sınırları güven altına alınmıştır. Böylece, Karedeniz yönünde Osmanlı Devleti ile savaşılabilmek için batı sınırlarında sakin ve güvenli bir ortam oluşturulmuş olmuştur¹⁹⁸.

II. Katerina'nın kendi istediği kişiyi Lehistan kralı yapması Lehistan'ı ele geçirmek için attığı ilk adım olmuştur. Rus sınırının tesviyesi için Lehistan topraklarından bazı yerler ile bir ittifak yapılmasını istediği gibi Lehistan'daki Katoliklere verilmiş olan haklarının aynısının Ortodoks mezhebinden olanlara da verilmesini istemiştir. Rusların Katolik mezhebindekilerle diğer mezheplerin haklarının aynı hakka sahip olmaları hakkındaki kanuna karşı Lehistan'da Ruslar aleyhine yer yer konfederasyon oluşturulmasına ve iç savaşa neden olmuştur. Bu konfederasyonun en önemlisi 1768 Martında oluşan Macaristan sınırına yakın bir yerde Katolik Lehliler tarafından kurulan Bar Konfederasyonu ve bunun başına Branski geçmiştir. Bar Müttehid Heyeti Rusların Lehistan'dan çıkarılmasına ve kralın değiştirilmesine çalışacaklardır¹⁹⁹. Bu Bar heyetinin yaptıkları ileride Osmanlı-Rus savaşının çıkmasına sebebiyet vermiştir.

Lehistan'a yapılan müdahale Osmanlıların tepkisi ile karşılanmıştı. Ponyatovski'nin kendisine karşı oluşan muhalefeti ortadan kaldırabilmek için Rusya'dan askeri yardım istemesi ve Rus askerlerinin muhalifleri yenilgiye uğrattıktan sonra Osmanlı topraklarına sığınan Lehlilerin yanı sıra Osmanlı halkını da öldürmeleri, Osmanlıların Rusya'ya savaş ilan etmesine neden olmuştur. Savaş Kırımlıların Rus topraklarına saldırısıyla başlamıştır. Bu saldırı Rus topraklarına yapılan son büyük Kırım saldırısı olmuştur²⁰⁰. Rusya 1772 Temmuz ayında, Prusya ve Avusturya arasında Lehistan'ın ilk paylaşımı yapılmıştır.

2. 5. 3. Osmanlı-Rus Savaşları (1768-1774)

İsveç sorununun 1743'de başarılı bir şekilde çözümünden sonra Rusya, Avusturya tahtı için yapılan savaşa girebilmek için 1747'de Osmanlı Devleti ile yeni bir anlaşma yapmıştır. Bu dönemde yaşamış olduğu iç ve dış sorunlar nedeniyle de

¹⁹⁸ Yüksel, a. g. t, s.69.

¹⁹⁹ Uzunçarşılı, a. g. e, C. 5, s. 360.

²⁰⁰ Yüksel, a.g.t, s.68,69.

Osmanlı Devleti'ne karşı barış politikası izlemek zorunda kalmıştır. Karadeniz yönünde aktif bir siyaset izlemeyip, barış yoluyla Karadeniz'e çıkmayı hedeflemiştir. Bu nedenle Rus Hükümeti, İstanbul'da bulundurduğu elçileri titizlikle seçiyor, Osmanlı Devleti'nin iç politikasını dikkatli bir şekilde takip etmişlerdir. Elçilerden özellikle Osmanlı Devleti'nin askeri ve ekonomik durumunu incelemeleri ve Rus Hükümeti'nin kendi dış politikasında kullanabileceği bilgileri toplamaları istenmiştir²⁰¹.

Lehistan meselesinden sonra Rusya, yapmış olduğu diplomatik anlaşmalarla, 1768–1774 Osmanlı savaşı sırasında kendisine karşı bir koalisyonun oluşmasını engellemiştir. Prusya ile yapılan ittifak ile Rusya'ya yapılacak bir saldırı durumunda Prusya'nın desteğini elde etmiştir. Böylece, çıkabilecek her hangi bir anlaşmazlık durumunda destek sağlamış olmuştur. Anlaşma gereğince Prusya, Rus-Osmanlı savaşı çıkması durumunda Rusya'ya her yıl 400 bin ruble para yardımında bulunacaktır. İngiltere ile 1766 yılında ticaret anlaşması imzalanmıştır. Yapılan anlaşmayla İngiltere, ticari ihtiyaçları nedeniyle, Rusya'nın İsveç ve Lehistan politikasını desteklemeyi kabul etmiştir. Danimarka ile de Ruslar 1768 yılında, Osmanlı topraklarına yapılan bu saldırıları Lehistanlı Haydamaklar'ın yaptığını bildirmiştir. Osmanlılar, Ruslardan ordu birliklerini Lehistan'dan çekmesini istemiştir. Ruslar bu isteği kabul etmeyince Osmanlılar Ruslara savaş ilan etmiştir. Bu anlaşmanın yapılmasında İngiltere'nin Rus metali, ekmeği ve ormanına duyduğu ihtiyaç kadar, Fransa ile yeni bir savaşta Rusya'nın desteğini alma düşüncesinin de önemli bir yeri vardı. İngilizler, 1760'lı yıllardan başlayıp 1780'li yıllara kadar, Rusya'nın Karadeniz yönünde yayılcı politikasını hoşgörü ile karşılamıştır. Bu hoşgörü, İngiltere'nin Rusya'daki ekonomik çıkarları ile doğrudan bağlantılıydı. Böylece Rusya 1736–1739 savaşları öncesinde olduğu gibi, 1768–1774 savaşları öncesinde de kendisine uygun uluslararası bir ortam hazırlamıştır²⁰².

Avrupa'daki siyasi durum sebebiyle Fransa, Osmanlılar tarafında ve rakibi olan İngiltere ile Prusya da Rus tarafında bulunmuştur. Kaynarca antlaşmasından sonra roller değişerek Fransa Türklere düşman olmamakla beraber Ruslara meyletmiş ve Rusların uzaklaştırdığı İngiltere ile Prusya da Türkler tarafında bulunmuştur. Rus siyasetine

²⁰¹ Yüksel, a. g. t, s. 67.

²⁰² Yüksel, a. g. e, s. 70,71.

kendisini vermiş olan Fransa bu konuda o kadar gayretli davranmıştır ki Osmanlı ordusunu ıslah etmek üzere gelmiş olan uzmanları ve fen adamlarının Rusya'nın isteği üzerine Türkiye'den geri bile almıştır²⁰³.

Seferine karar verildiği sırada İngiltere hükümeti savaşı önlemek için bu konuda Kral III. Corc, III. Mustafa'ya bir name de yolladı ve bu name 13 Ağustos 1766'da Grenvil'in yerine elçilikle gelmiş olan Murey tarafından Osmanlı hükümetine verilmiştir. Kralın namesi, Rusların ahdi nasıl bozduklarına dair verilen açıklama kibarca red edildi ve Fransa'nın teşviki padişahın savaş konusundaki arzusuna uygun düşmesiyle Osmanlı-Rus savaşı yapılmıştır. Geniş sınırlara sahip olan Rusya'ya karşı II. Katerina'nın dostluğunu kazanmak isteyen İngiltere ve Fransa'dan evvel 1768 seferi sırasında Rusya ile sıkı dost olduysa da, daha sonra Fransa'nın üstün politikası Rus dostluğunu kazanmış olduğundan, bu defa da Fransa Rusya tarafına yönelip İngiltere Osmanlılarla daha yakın alakadar olarak Prusya ile birlikte hükümeti Rusya aleyhine kışkırttı ve bunun sonucu olarak da 1787 savaşı yaşanmıştır²⁰⁴.

2. 5. 3. 1. Savaşın Sebepleri

Osmanlı-Rus Savaşı (1768-1774), Osmanlı tarihinin önemli dönüm noktalarından biridir. Osmanlı Devleti'nin yaklaşık otuz yıldır takip ettiği barışçıl dış siyasete son veren savaş, Ruslar karşısında yaşanan ağır yenilgiler sonucunda imzalanan Küçük Kaynarca Antlaşması ile sona ermişti. Karadeniz'deki hâkimiyetini yitiren ve yüklü savaş tazminatı gibi Rus tarafının taleplerini kabul etmek zorunda kalan Osmanlı Devleti, bu süreci takip eden dönemde bütün enerjisini ve dikkatini öncelikle bu savaşın kayıplarını telafi etme noktasına yoğunlaştıracaktır. Sefer, Pniatowski'nin krallığı ile beraber Rus nüfus ve hâkimiyeti Lehistan'da tamamen yerleşmiştir. Gittikçe büyüyen bu tehlikenin Osmanlı Devleti farkına varmış ve bu durumunun savaşa yol açabileceğini görmüşlerdir. Bu andan itibaren meydana gelen olaylar, 1768 seferinin sebepleri arasına katılmalıdır²⁰⁵.

²⁰³ Uzunçarşılı, a. g. e, C.6, s. 209.

²⁰⁴ Uzunçarşılı, a. g. e, C. 6, s. 214, 215.

²⁰⁵ Tansel, a. g. m, 84.

2. 5. 3. 2. Osmanlı Devleti'nin Savaşa Karar Vermesi

III. Mustafa 27 yıllık barış süresi dolmak üzere olan Belgrad Antlaşması'nı uzatma peşindeydi. Fakat gelişmeler bunun mümkün olmadığını göstermiştir. Çünkü Rusya, Lehistan ile anlaşmış Lehistan kralı olarak da Rusya'nın adayı Stanislas Ponyotovski²⁰⁶ ilan edilmiştir. Bu durum Osmanlı İmparatorluğunun kuzey sınırlarını tehlikeye düşürmüştür. Zaten iyi olmayan Osmanlı-Rus ilişkileri de Rusya'nın Gürcistan'a müdahalesi, Ortodoks Osmanlı tebası üzerinde yürüttüğü propaganda faaliyetleri ve sınırlarımızda kale inşaatlarını sürdürmesi gibi sebeplerden dolayı ilişkiler iyice bozulmuştur. Bahar aylarındaki bir gelişme de tarafları savaşa sokmuştu. Bu gelişme Confederation de Bar adı altında teşkilatlanan Lehistan vatanseverlerinin Osmanlı himayesini talep etmeleriydi²⁰⁷.

Rus askerlerinin Balta'yı istila etmesi savaşın başlamasında önemli olay olmuştur. Yüzbaşı Şilo'nun kumandasındaki birlik ile kıyamcılar ve Şilo Lehistan-Osmanlı sınırındaki Balta kasabasını ele geçirmiştir. Şilo Yahudilerin yanı sıra orada ki tüm Polonyalıları kestikten sonra ayrılmışlardı²⁰⁸.

III. Mustafa Ruslarla savaşmayı istemesine rağmen veziriazam Koca Ragıp Paşa, savaşa pek taraftar değildi. Çünkü Osmanlı Devleti geniş sınırlara sahip olmasına rağmen askeri bakımdan çok zayıf ve Avrupa'ya göre daha gerideydi. Bundan dolayı RagıpPaşa sefer taraftar değildi²⁰⁹. Muhsinzade Mehmet Paşa, Rusya gibi büyük bir devletle derhal savaş edilemeyeceğini, sınırlara asker ve savaş gereçleri koyup kalelerde savunma yerleri yapıldıktan sonra savaşa girilebileceğini ve bunlar yapılmadan derhal savaş kararı verilecek olursa ordunun sınıra varmadan harap olacağını söylemiştir. Fakat bu konuda kendisine yardımeden Şeyhülislam Veliyyüddin Efendi'nin vefatı ve yerine gelen Pirizade sahip Molla'nın padişahın mizacına uygun olarak savaşa taraftar olmasından dolayı savaş taraftarı Muhsinzade'yi korkaklıkla itham ile padişahı teşvik

²⁰⁶Prusya ve Rusya'nın ortak adayı iyi eğitilmiş biriydi; kötü bir diplomat sayılmazdı ve sonuçta Lehistan'ın eski kraliyet ailesinin Lyastovların torunuydu. Şirokorad, a. g. e, s. 131.

²⁰⁷Çiçek, 'III. Mustafa', s. 191.

²⁰⁸Şirokorad, a. g. e, s.133.

²⁰⁹Uzunçarşılı, a. g. e, C. 5, s.367.

etmeleri üzerine Mehmet Paşa azlolunarak yerine Silahtar Mahir Hamza Paşa veziriazam olmuştur²¹⁰.

Padişahın huzurunda bir toplantı yapılmasına karar verilmiştir. Bu toplantıda Rusya'ya sefer açılma nedenleri görüşülmüştür. Karar üzerine veziriazam Mahir Hamza Paşa Rusya'nın İstanbul'daki elçisi Obrezkov'u davet etmiştir. Türk yetkililerin dolu olduğu çadıra alınan elçi, söze yeni tayin olunan sadrazamı tebrik etmekle başladı. Sonra Rusya'nın yaptıkları liste şeklinde elçiye okunmuştur: Haydamakların Balta'daki yaptığı faaliyetler, Rusların Dinyester üzerindeki bazı sandalları batırmaları ve Dubossara'da bazı Türklerin öldürülmesi²¹¹.

Rus elçisi teklif karşısında kendisinin karar vermeye yetkili olmadığı için iki ay süre isteyerek devletine mektup yazacağını bildirmiştir. Fakat istenilen şeylerin elçi tarafından taahhüt olunamayacağından, sefirin daha evvel sorulduğu zaman Lehistan'a giren Rus askerinin yedi bin kadar olduğunu söyleyip daha sonra bunun yirmi yedi binden fazla olduğunun ortaya çıkması ve Balta'daki Müslümanların öldürülmesini itiraf etmesinden dolayı elçinin Osmanlı hükümetini oyalayarak vakit kazanmak istediği anlaşılmış ve yanındaki on kadar kişi ile Yedikule'de tutuklanmıştır²¹². Böylece Osmanlı Devleti, Rusya'ya karşı ilk savaş hamlesinde bulunmuştur.

Osmanlı Devleti 1768'de sefer ilanını vermiştir. Padişah önlem olarak Hotin ve Oçakov gibi çok önemli iki kalenin her birine 6.000 asker gönderilmesini emretmişti. Aynı zamanda Kırım Giray Han'a daha Ocak 1769'da Ukrayna'daki yeni Rus topraklarına akınlar yapılmasını emretmiştir²¹³. Osmanlı Devleti'nin Rusya ile savaşa karar vermesi üzerine İngiltere Kralı III. Corc iki taraf arasını bulmak için 12 Kasım 1768'deki bir mektupla aracılık teklif ettiyse de savaşa karar vermiş olan Sultan Mustafa bazı bahanelerle bunu kabul etmemiştir²¹⁴. Askerin seferber edilmesi, tahıl ve ekmek talep edilmesi, yük hayvanlarının ve arabaların bulunması ve ordunun güzergâhı

²¹⁰ Çiçek, "III. Mustafa", s. 367,368.

²¹¹ Şirokorad, a. g. e, s. 134.

²¹² Çiçek, "III. Mustafa", s. 369.

²¹³ Aksan, a. g. e, s. 150.

²¹⁴ Çiçek, "III. Mustafa", s. 370,371.

üzerindeki yerlerin hazırlanması gibi sefer hazırlıklarından artık yerel ileri gelenlerive Müslüman kadılar sorumluydu²¹⁵.

Ahmed Resmi'ye göre ordunun başarılı olması için bazı koşulların iyileştirilmesi gerekmiştir. Başta ekmek ve arpa olmak üzere iâşe fiyatlarının yeniden düzenlenmesi önemli bir noktaydı. Ona göre çözüm önerisi, ya devletin ya da tüccarın eliyle bir gemi dolusu pirinç ve kahvenin, ayrıca bir gemi dolusu ekmek satın alınmasıydı²¹⁶.

Bu konu hakkında Petrov şunları söylemektedir: Türk ordusuna katılmak üzere Anadolu, Arnavutluk, Rumeli ve Bosna'dan askerler Edirne'de toplanmıştı. 6,000 yeniçeri Kars'tan gelmiştir. Lezgiler 20,000 asker verebileceklerini bildirmişlerdir. Kırım Hanı 60,000 kişi toplayabilmiştir. Sighnaghi Abdi Paşa hırsızlardan ve haydutlardan oluşan 2,000 asker toplamıştır. Bir süvari birliği Trabzon'dan gelmiştir. İzmir'den de asker orduya katılmıştır. İstanbul'a gelen bu askerler şehirde ve bölgelerinde dağılmış ve hırsızlığa başlamıştı. Şehirde ekmek sıkıntısı yaşanmaya başlamıştır.²¹⁷ Bunun en büyük nedeni Osmanlı'nın sefer için gerekli olan hazırlıkları gözardı etmesi olmuştur. Seferin başlarından itibaren karşılaşılan erzak sıkıntısı bu tür sıkıntıların doğmasına sebebiyet vermiştir.

Bu yılda Osmanlı Devleti, büyük ölçüde profesyonel ordudan, masrafları padişahın hazinesinden doğrudan desteğin yanı sıra, yerel, kimi zaman olağandışı vergilerle karşılanan gönüllü, milis temelli bir orduya geçmişlerdir. Bu sefer için sınır kalelerinde hizmet eden yeniçeri birlikleri de yeniden oluşturuldu. Bu durum, her türlü disiplin ve askere alma sisteminin neredeyse toptan çöküşü anlamına gelmişti ve Osmanlı Devleti 1768'de Rusya'ya karşı ilk savaş ilanını yaptıkları zaman büyük bir sefer için tamamen hazırlıksız bir durumdaydı²¹⁸. Bu durumda Osmanlı'nın savaşta elini kolunu bağlamış durumdaydı. İstanbul'dan harekât başlamasıyla beraber Oramov ve etrafındakileri ordunun takibi konusunda emir almıştır. Yedikule'den kampa götürmek

²¹⁵ Aksan, a. g. e, s. 135.

²¹⁶ Virginia Aksan, Savaşta ve Barışta Bir Osmanlı Devlet Adamı Ahmed Resmi Efendi (1700-1783), Çev. Özden Arıkan, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, s. 140.

²¹⁷ Andrei Nikolaevich Petrov, Война России съ Турцией и польскими конфедератами съ 1769- 1774 годъ, санктпетербургъ, 1866, s. 108.

²¹⁸ Aksan, a. g. e, s. 137.

üzere Rus elçiliğinin taşınması amacıyla binek atları ve yeniçeri birliği gönderilmiştir²¹⁹.

2. 5. 3. 3. Rusya'nın Savaşa Karar Vermesi

Katerina ve çevresindekiler savaşı geciktirmeye çalışmıştı. Çünkü II. Katerina'nın tahttaki durumu sağlam değildi. Ayrıca, Rusya Lehistan meseleleriyle ciddi şekilde meşguldü. Bunların hallolması birkaç yıl gerektirmişti. ²²⁰Yasama reformlarıyla ilgili gündemini askıya alan II. Katerina savaşı ve müzakereleri yürütecek gayri resmi bir heyet kurdu. Padişahın acele verdiği savaş ilanı, Rusya'nın yayılmacı siyasalarını yeniden güneye odaklanması ve nihai olarak 1772'de Polonya'nın parçalanmasına varan Rusya-Avusturya ilişkilerinin yeniden düzenlenmesi gibi önceden nihayet edilmemiş bir duruma yol açmıştır²²¹.

Bu sıralarda Avusturya Hükümeti, Rusya ile bir ittifak antlaşmasını düşünmemiştir. Avusturya, savaşı engellemek için elinden geleni yapmıştır. Fakat Avusturya'ya göre Türkler hiçbir şey dinlemek istememiştir. Avusturya, 1769 Şubatının yirmibirinde sefere katılması emrini almıştır. O vakit Avusturya herhangi bir duruma maruz kalmamak için lazım olan tedbiri alarak gerek Osmanlı ve gerek Lehistan sınırına kuvvetli askeri koordinatları belirlemiştir. Bu sınır arazilerinin belli olması içinde gerekli önlemleri almıştır²²².

İmparatoriçe, ilk tedbir olarak 4 Kasım 1768'de yeni bir meclis kurdu ve meclisinin açılış oturumunda şunları söylemiştir: Kont N. İ. Panin'in anlatacaklarına binaen, Türklerin takındığı tavır sebebiyle Osmanlıyla savaşmak zorundayım. Bu yüzden sizleri topladım ve şu planı muhakeme etmenizi istiyorum: 1. Savaş ne tarzda yürütülecek 2. Ordunun yığılma yeri neresi olacak 3. İmparatorluğun diğer sınırlarının belirlenmesi için hangi tedbir alınacak. Arkasından Kont Panin savaşa yol açan olayları

²¹⁹Petrov, a. g. e, s. 110,112.

²²⁰Şirokorad, a. g. e, s. 134.

²²¹Aksan, a. g. e, s. 149,150.

²²² Albert Sorel, *On Sekizinci Asırda Mesele-i Şarkiye ve Kaynarca Muhahedesi*, Çev; Yusuf Ziya, İstanbul, 1911, s. 72.

anlattı ve Rusya'nın mevcut barışı bozmak için hiçbir davranışta bulunmadığını aksine savaşın nedeninin Osmanlı olduğunu belirtmişti²²³.

Osmanlı-RusSavaşına (1768-1774) iki önemli savaş damgasını vurmuştu. İlki, 1769'da Hotin'in kuşatılması ve sonunda alınmasıydı ve belirgin özelliği, süvarinin üstünlüğüydü. Kartal'da 1770'te yaşanan ikinci savaş, İsmail'den itibaren arkasını Tuna boylarına vererek mevzinlenmiş Osmanlı ordusunun, Rumyantsev kumandasındaki çok daha küçük Rus ordusuyla karşı karşıya geldiği en önemli savaştır²²⁴.

2. 5. 3. 4. Hotin Seferi (1769)

Savaş 1768'de ilan edilmiş olmasına rağmen herhangi bir çatışma olmamıştı. Savaşı 1769'da Kırım Hanı Giray başlatmıştır. Rusya'ya Ekim ayında savaş ilan edilmesine rağmen, hemen saldırıya geçilmeyerek, savaşın ilanından sonra hazırlıklara başlanması, Osmanlı askeri durumunu gözler önüne sermiştir. Savaş ilanından sonra sekiz ay kadar bir süre Osmanlı Devleti'nin beklemesini fırsat bilen Ruslar, bu zaman içinde çok iyi hazırlanmıştır²²⁵. Rus sınırına gelen Kırım Giray, Yelizavetgrad bölgesine yöneldi ve oradan konfederatlarını kendisini beklediği Lehistan'a girmeye hazırlanmıştır. Kırım Giray, kaleye saldırmaya cesaret edemedi ve ordusunu küçük birliklere ayırarak Rus ve Lehistan topraklarına dağıtmıştır. Pek çok yer tahrip edilipbir çok esir alındıktan sonra Dinyester boylarına gelmişlerdir²²⁶.

Osmanlı Devleti'nin en kuzeyindeki ileri karakolu olan Hotin'e 1769 yılında Rusların düzenlediği saldırı üç evrede gerçekleşmiştir. Bu evrelerin ilki nisan ayı ortalarında başlamıştır. Hotin'de ki çarpışmanın ikinci evresini Haziran başında Osmanlı esas ordusunun Hantepesi'ne ulaşmasıyla başlamış durumdaydı²²⁷.

Sefer başlarken, Aleksandr Golitsin, Boğdan içlerine girecek 60 bin kişilik birinci ordunun başında bulunmuştur. Kırım'daki kırk bin kişilik ordunun başında bulunan kişi ise Rumiantsev'di. Birinci ordunun topçu birliğinde 48 top, ikinci

²²³ Şirokorad, a. g. e, s. 135.

²²⁴ Aksan, a. g. e, s. 158.

²²⁵ Köse, a. g. m, C. I, s. 543.

²²⁶ Şirokorad, a. g. e, s. 137.

²²⁷ Aksan, a. g. e, s. 146,147.

ordununkinde ise 12 librelik bir mermi atan 120 adet top vardı. Ayrıca Rumaintsev, Osmanlı ordusunun yaptıklarından haberdar olmak için istihbarata da önem vermiştir²²⁸. Görüldüğü üzere Rusya sefer için oldukça hazırlık yapmış bulunmaktaydı. Ayrıca Rumaintsev'in istihbarata önem vermesi bu seferin kazanılmasında önemli bir etken olmuştur. Çünkü Osmanlı Devleti'nin planından haberdar olması savaş stratejisini değiştirmesi açısından önemli bir durumdu.

Bahmut'un kapısına gelen 5,000 kişiden oluşan birlik, 27 Ocak'ta Bahmut'ta bulunan tümgeneral Romaniyus'un birliklerine yenilmiştir. Düşman Terpovka nehrini geçerek kaçmıştır. Kaçışı o kadar hızlı olmuştur ki onu takip eden birlikler ona yetişememiştir. Tatarların bir kısmı da Volchyı Vodi'dan geri çekilmiştir. Tatar'ların Bahmut'tan hızla uzaklaşmaları alt Zaporozhye birliğinin Kazak Hetmanı Kalishevskiyi askerleriyle birlikte 3 Şubat'ta Kırım'dan kaçanları durdurmak amacıyla Kırım bozkırlarına doğru hareket etmiştir. Fakat yolun uzun sürmesi, karın derin olması Zaporozhye birliğinin amacına ulaşmasını engellemiştir ve Tatarlar Kırım'ın Azov denizi kıyısına ulaşmayı başarmışlardır²²⁹.

Vezir-iazam ve serdar-ı ekrem Yağlıkçı-zade Mehmed Emin Paşa 22 Mart 1769 yılında sancağı şerif ve kapıkulu ocaklarıyla beraber İstanbul'dan çıkarak Davudpaşa ordugâhına gelip altı, yedi gün sonra Edirne'ye hareket etti ve oradan da 1769 Mayıs'ında İsakcı, mevkiine gelmiştir ²³⁰ Osmanlılar Tuna üzerindeki (İsakçı) köprüyü 1769'da, sel yüzünden yıkılınca 1770'te tekrar inşa etmek zorunda kalmışlardır. Çözülen buzlar baharda çamur deryalarına yol açmıştır. Rumyantsev aşırı yağış yüzünden Rusçuk ve Silistre'yi Temmuz ortasına dek kuşatamamıştır. Beklenmedik bir tipi 1778'de aynı kalede Rus askerlerinin dörtte birini öldürmüştür²³¹.

Şem'dâni-zade Fındıklı Süleyman Efendi yazdığı Tarihi Mür'it-Tevarih adlı eserinde, Osmanlı ordusunun Davud Paşa'dan ordunun hareket etmesini, Hotin'e varmasını ve Hüseyin Paşa'nın şehadetinden bahsetmiştir. Davud Paşa'dan hareket eden

²²⁸ Aksan, a. g. e, s. 128.

²²⁹ Petrov, a. g. e, s. 295,296.

²³⁰ Uzunçarşılı, a. g. e, C.5, s. 375.

²³¹ Aksan, a. g. e, s. 154.

ordu Edirne'ye dâhil oldu ve Hotin Yamakları yığınakları hazırlayıp, Hotin muhâfızı olan Çeteci yeğeni üç tuğlu Hüseyin Paşa şehit edilmiştir²³².

Hüseyin Paşa yerine gönderilen Hasan Paşa tarafından gönderilen vezir gelene kadar durumu düzeltmiş fakat bu uzun sürmemiştir. Hotin'i güçlendirmek amacıyla farklı zamanlarda 120 adet tüfek, top ve 20,000 fazla garnizon getirilmişti²³³. Bu sıralarda İzvanca tarafından bir Rus taburu, bazı Hotin yerlerini tahrip etmişlerdi. Bunun üzerine ayan ve subaylar Paşa Kapısı'nda birbirine danıştıklarında tayin olunan yardım gelince buraya girmek uygun değildi²³⁴.

Ruslar Tuna'ya doğru yaptıkları yürüyüş sırasında 1770 yılında Prut boylarındaki iyi durumda bulunan depoları ele geçirdikçe, Rusların tedarik sorunları hafiflemiştir. Osmanlılar aşırı tedarikleriyle haklı bir ün yapmışlardı, aynı zamanda buna bağımlıydılar, fakat 1768-1774'de seferlere fasıla verilmesi, Tuna bölgesinde iş görme yeteneklerini güvenceye alan yollar ve depolarında ihmal edilmesi anlamına gelmiştir²³⁵.

Osmanlı Askerleri kalenin güney tarafında bulunan ve henüz tamamlanmamış hendeklere girmeyi tercih etmişlerdir. Golitsin Prensi önce Hotin'e gelir gelmez hendeklere hücum etme, hendeklerden düşmanı kovmayı ve bunları takip ederek kaleye girme niyetindeydi. Fakat karanlık çökmeye başladığından dolayı düşmanın hendekleri çok net görünmemekteydi ve saldırı planı sonraki güne bırakılmıştır. Ayrıca birlikler sıcak hava şartlarından ve su eksikliğinden olumsuz etkilenmiştir, bu durum çok dik olan tepelerin çok dağlık arazilerde daha da çok etkisini gösteriyordu, ağır silahların sürekli halatlar kullanılarak indirilmesi gerekmiştir. Rus birlikleri kaleden beş verst (Rus uzunluk ölçü birimi) uzaklığında ve oldukça açık dağlık bölgede kamp kurmuştur²³⁶.

Sefer, kalelerin, tedarik depolarının ve o yıl sahra faaliyetlerini son derece olumsuz etkileyen ulaşım araçlarının onarımını gerektirmiştir. Osmanlılar 1770 yılında

²³²Şem'dâni-zade Fındıklı Süleyman Efendi, *Tarihi Mür'it-Tevarih*, Çev: M. Münir Aktepe, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, II. A, İstanbul, 1978, s. 123.

²³³Petrov, a. g. e, s. 160.

²³⁴Şem'dâni-zade, a. g. e, s. 123.

²³⁵Aksan, a. g. e, s. 155.

²³⁶Petrov, a. g. e, s. 160.

çok fazla kayıplara uğradılar ve malzemelerin çoğunun Rus ordularına bırakmak zorunda kalmışlardır²³⁷. Zamansız sefer ilanı Ruslara zaman kazandırmıştı. Osmanlıların acele verilen harp ilanından dolayı vakit kazanan II. Katerina bütün kış çalışarak hazırlıklarını yapmıştır. Dokuz bini Kazak olmak üzere altmışbeş bin kişilik bir orduyu Podolya’da toplamıştır. Bu ordunun kumandanı Prens Galiçin idi ²³⁸. Nisan 1769 tarihinde Ruslar Dinyester’i geçmiş ve muhtemelen dört kumandan altında 12.000 kadar asker ve 30.000-40.000 süvari mevcut durumdaydı ve burada şiddetle savunulan Osmanlı kalesiyle karşılaşmışlardır. Golitsin zor geçen bir yürüyüşten sonra çekilmeye karar vermiştir. Bu savaşta başarı gösteren Osmanlı süvari kumandanlarından olan Rumelili Mehmed Paşa’nın Rusları Dinyester’e kovaladığı belirtmişlerdir ²³⁹. Golitsin, zafer müjdesini iletmesi için Petersburg’a Kornet Minih’i göndermiştir²⁴⁰.

Haziran ayında Dinyester Nehri ve Hotin şehri yakınlarında Türklerin hareketlerine baktığımızda Dinyester Nehrini geçtiğini görmekteyiz. Rusların gözünden bu duruma baktığımız zaman şu anlatımla karşılaşmaktayız: Bu sırada, 3,000 kişiden oluşan düşman birlikleri 21 Haziran’da Khotin şehrinin altında geçen Dinyester Nehrini geçmiş ve Umanshina şehrine ulaşmak amacı ile Chechelnyk, Verbka ve Luga şehirlerini ateşe vermiştir²⁴¹.

Osmanlı birlikleri Polonya kıyısına hala küçük birlikler gönderse de bunlar Rennenkampfa’nın birliğini gördüklerinden nehirden çok fazla uzaklaşmamaktaydı ve bu sebepten dolayı Khotin’dekiler Golitsin Prensini Simoshin’e doğru hareket ettiğinden bilgileri yoktu. Ancak o zaman ki nehirden geçiş başladığında Rusların Dinyester nehrinin sağ kıyısına geçmeye niyetli oldukları hakkında bilgi alınmıştır. Potovskii Prensi hemen güçlü bir süvari birliğini karşıya Hotin şehrinde bulunan sığ sulardan geçmeyi ve ordumuzu arka cepheden geçidin bulunduğu yerden saldırmayı, piyade, süvari ve topçulardan oluşan diğer birliğin ise derhal geçişin yapılacağı yerde nehirden geçişimizi engellemek amacıyla harekete geçmesini teklif etmiştir. Fakat tüm Türk komutanlar tüm cephelerden bizi çember altına alabilecekleri ve bizi tamamen yok etme ümidiyle birliklerinin Dinyester’e serbest geçiş hakkının verilmesini talep

²³⁷ Aksan, a. g. e, s. 155.

²³⁸ Uzuçarşılı, a. g. e, C. 5, s. 376.

²³⁹ Aksan, a. g. e, s. 158,159.

²⁴⁰ Şirokorad, a. g. e, s. 138.

²⁴¹ Petrov, a. g. e, s. 200.

etmiştir. Bu nedenle ancak 27 Haziran'da güçlü birlik, Hotin'den Bucovina ormanına doğru harekâta başlamış, fakat Hotin'deki kamplarını kaldırmamışlardı.

Hotin kuşatmasının ikinci evresi kuşatmayla geçmiştir. Temmuz ayının başında Golitsin askerlerinin tekrar Dinyester'in karşı kıyısına geçmiş ve kaleyi kuşatmıştır. Hotinde'ki Rus kuşatması 27 gün sürmüştür. Kuşatmanın yirmi üçüncü gününe gelindiğinde, tüm para, hayvan yemi ve peksimet tedariki tükenmiştir. Hotin kuşatmasının ve kaleden vazgeçilmesinin üçüncü evresi, Dinyester üzerine bir köprü inşa eden ve karşı kıyıya bir öncü kuvveti gönderen Osmanlı ordusuyla ilgiliydi²⁴². İyi savunulan Hotin 'e karşı, Rus generali Bruce'nin bir hazırlıksaldırılarından sonra, Hotin ile Kamaniça (Kamieniec) arasında büyük bir meydan savaşında ve özellikle Dinyester üzerindeki köprü için yapılan savaşta, Golitsin, Moldovancı Ali Paşa'nın kuvvetlerini bozguna uğrattı ve güneye doğru çekilmeğe mecbur etmiştir. Bunun üzerine, Vezir Ali Paşa ile Hotin garnizonu paniğe uğrayarak, kaleyi terk etmiştir. Arkasından da Ruslar kaleye girmişlerdi²⁴³. Hotin kuşatması sırasında Hekimoğlu Ali Paşa'nın yetiştirmiş olduğu değerli kumandanlardan Selanik ve Kavala mutasarrıfı Hotin muhafızı Hasan Paşa kuşatmanın onbirinci günü bir gülle parçasının isabetiyle şehit düşmüş bunun üzerine Hotin muhafızlığı Rumeli valisi ve Hotin cephesi seraskeri Abaza Mehmet Paşa'ya verilmiştir²⁴⁴.

Knaz Golitsin'in kumandasındaki birinci Rus ordusu 15 Nisan 1769'da Dinyester'i geçerek Türklerin elindeki Hotin kalesine yönelmiştir. Hotin garnizonu 30 bin kişiden oluşmuştur. Golitsin'in emrinde ise 80 bin kişi vardı, ama saldırmaya cesaret edememiştir. Türk ordusuyla yapılan sıradan bir çatışma Golitsin tarafından büyük bir başarı olarak gösterilmiştir. İki gün sonra Knaz Hotin'den çekilip Rusya'ya dönülmesi emrini vermiştir. Golitsin kumandasındaki kuvvetlerden ayrılan otuz bin kişilik bir ordu Dinyester Nehrini geçerek Hotin Kalesini kuşattıysa da mağlup edilmiştir. Bu yenilgi İkinci Katerina'yı korkutur gibi olmuştur²⁴⁵. Temmuz ayının ilk günlerinde Golitsin ikinci kez Dinyester'i geçerek Hotin'i kuşatma altına almıştır²⁴⁶.

²⁴² Aksan, a. g. e, s. 159.

²⁴³ Aurel Decei, "Hotin" *İA. C. 5*, İstanbul, 1988, s. 567.

²⁴⁴ Uzunçarşılı, a. g. e, C. 5, s. 380.

²⁴⁵ Uzunçarşılı, a. g. e, C. 5, s. 377.

²⁴⁶ Şirokorad, a. g. e, s. 138.

2. 5. 3. 5. Kartal Bozgunu (1770)

İstanbul'dan orduya gelen haberde, Rusların eline geçmiş olan Hotin ile Eflak ve Boğdan kalelerinin geri alınması için emir gelmiştir. Yeni sadrazam olan İvazcı Paşazade Halil Paşa, yeni Han Kaplan Giray'a bu emir doğrultusunda Yaş'a doğru bir saldırı düzenlenmesi emri gelmiştir. Ne topçusu ne de piyadesi olan Tatarlar da 30 bin kişilik Rus süvari ve piyadesi karşısında çaresiz bir şekilde Abaza Mehmed Paşa ve Dağıstanlı Ali kumandasında Hanın ordusuna katılmışlardı. Toplam güçleri 80 bin dolaylarındaydı²⁴⁷.

Ağustos ayında Osmanlı Devleti'nin kuvvetleri Kagul Irmağı'nın bataklık olan deltasında arkalarını Tuna'ya vererek yerleştirmiş oldukları halde, iki tarafın da ordusu Kartal'da tekrar karşı karşıya gelmişlerdir. Temmuz ayın sonlarında, sayıca çok üstün bir düşmanla karşı karşıya gelmelerini Prut Irmağı boyunca iki kez üst üste yenilgiye uğratmayı başarmış ve Tuna halici boyunca uzanan kaleleri üzerinde hak iddia etmek için öylece beklemiştir. Temmuz ayında Sadrazam Halil Paşa diğer kuvvetlere katılmak için Tuna'yı geçmiştir. Ruslar burada kendilerinden beş misli olan kuvvete karşı karşıya kalmıştır.

Yük katarının tamamı ve 150 top ve araba geride bırakılarak Rus kuvvetlerinin eline geçmişti. Kartal'da 3.000 kadar Osmanlı askerinin öldüğü söylenir. Kaçanlar Tuna'yı tekneyle geçmek zorunda kaldılar ve Ruslar amaçla toplanan donanmaya ateş açı birçok gemiyi batırmışlardır²⁴⁸. Kartal Bozgunu bu savaşın gidişatını da önemli ölçüde etkilemiştir. Osmanlı Devleti askerlerin önemli kısmını bu bozguna kaybetmiştir. Bununla birlikte birçok erzağını da kaybetmesi devleti olumsuz yönde etkilemiştir. Ruslar, Osmanlı Devletinin bu yenilgisinden sonra birçok yeri işgal etmeye başlamışlardır. Bu yenilgi Ruslara hız kazandırmıştır.

²⁴⁷ Aksan, a. g. e, s. 148.

²⁴⁸ Aksan, a. g. e, s. 164.

2. 5. 3. 6. Mora Rumlarının İsyanı

Osmanlı-Rus savaşında devleti içeriden mağlup etmek isteyen II. Katerina, Mareşal Münih'in tavsiyesiyle Balkanlarda Mora'daki Ortodoks mezhebinde olan halkı isyan ettirmek üzere tertibat aldı ve aslen Makedonyalı olup Rusya'da topçu kumandanı olan Apas oğlu Mavrumihali Mora'ya göndermiştir²⁴⁹. Yarımada'nın her yerinde patlak veren bu ayaklanmalar Mart 1770'ten sonra Mora Valisi Muhsinzade Mehmed'i meşgul ederek, onu Tuna'daki savaş meydanlarına doğru yola çıkan Arnavut bozkurtları Mora ayaklanmasına yönlendirmek zorunda kalmıştır²⁵⁰.

Apas-oğlu Mavrumihali Mora vaziyeti hakkında bilgi verip bir Rus filosunun Akdeniz'e gelmesiyle Moralıların isyan edeceklerini Katerina'ya bildirmiştir; İşte bu nedenle Osmanlı hükümeti kara harbiyle uğraşırken hiç beklemediği Mora isyanıyla karşılaşmıştır²⁵¹. Osmanlı Devleti, deniz savaşlarıyla da uğraşmak zorunda kalmıştır. Mora'nın sahil ve kalelerini kuşatan Rus ve Rum kuvvetlerinin gözetiminde, çok sayıda Müslüman halk kılıçtan geçirilmiştir. Rusların amacı, Çanakkale Boğazının da kapatılmasıyla devletin Akdeniz ile olan irtibatını tamamen kesmek ve isyanı Selanik'e kadar tüm Balkanlara yaymaktır. Ancak Mora seraskerliğine tayin edilen Muhsinzade Mehmet Paşa'nın üstün başarıları sonucu, Mora'da asayiş sağlanmıştır²⁵². Fakat bu güven ortamı uzun sürmeyecek, Ruslar Çeşme'de Osmanlı donanmasını yakmıştır.

2. 5. 3. 7. Turla Dinyester Faciası

Yeni vezi-i azam Hotin karşısında nehrin ötesindeki Podolya tarafında bulunan Golitsin kuvvetlerini tamamen mağlup etmek istemiştir. Çünkü Rus kumandanı kış mevsiminde Osmanlı kuvvetlerinin çekilerek Hotin kalesinin yardımsız kalmasını beklemiştir. Bu durumu anlayan Moldavancı Ali Paşa düşmanı nehrin öte tarafından tamamen atmak için Turla yani Dinyester üzerine köprü kurdurup bir kısım askeri o tarafa geçirmiştir. Bu kuvvetler düşman kuvvetlerini sarstılsada amacına ulaşamamışlardır. Sonbahar mevsimi dolayısıyla soğuklar başladığı için Rusların geri

²⁴⁹ Uzunçarşılı, a. g. e, C. 5, s. 391.

²⁵⁰ Aksan, a. g. e, s. 163.

²⁵¹ Uzunçarşılı, a. g. e, C. 5, s. 392.

²⁵² Köse, a. g. m, s. 543.

çekildiği zannedilmişti. Fakat bu durum boşa çıkmıştır. Bu sırada Dinyester Nehri suları kabarak yapılan köprüler yıkıldığı için askere yardım gönderilemediğinden Rusların saldırısıyla bu kuvvetler zor duruma düşmüştür. Bu durum üzerine vezir-i azam Hotin Kalesi'ne bir seraskerle muhafız asker koyup birlikte gelmek istemiştir. Osmanlı ordusu Hotin'den Babadağı'na kadar çekilmesiyle Hotin Kalesi'ni işgale eden Ruslar, Boğdan ve Eflak taraflarına yöneldiler ve Oradan Tuana'ya doğru yayılmışlardır. Bu nedenle Özi ve Bender Kaleleri düşmanın istilasına açık kalmıştır²⁵³.

2. 5. 3. 8. Akdeniz Mücadelesi: Çeşme Vakası

Çeşme Limanına giren Osmanlı donanması manevra yapamayacak vaziyette üst üste demirlemiştir. Bu tehlike vaziyeti yaralı olan Cezayirli Hasan Bey, Kaptanıderya Hüsametdin Paşa'ya söylediye de Kaptan Paşa liman ağzına ve Çeşme kalesiyle sahil arasına koydurduğu toplarla karşı gelebileceğini belirtmiştir. Çeşme Baskınının başarı ile sonuçlanması II. Katerina'yı çok mutlu etmiştir. Bu başarıyı elde eden Kont Aleksey Orlov'a birinci dereceden Aziz Georgi nişanı ve 'Çeşmensky'unvanı verilmiştir. Amiral Spiridov'a Aziz Andrey nişanı, donanma kaptanı Greyr'e de 2. Derece Aziz Feorgi nişanı verilmiştir.

Limni'ye yerleşen Rus donanması İngilizamiralinin tavsiyesiyle Çanakkale Boğazı'na saldırı hazırlığı yapmıştır. İstanbul'da Osmanlı bulunmakta olan Baron acele Boğaza gönderilmiştir; bunun aldığı tertibat üzerine Rusların boğaza karşı yapacakları saldırıyı önlemiştir; İngiliz amirali onbeş günden fazla çeşitli cephelerden Boğazı tehdit ettikten sonra söktüremeyeceğini anlayınca da saldırıdan vazgeçmiştir. Limni Kalesi'nin önünden ayrılan Rus donanması aynı adada Rus askeri kuvvetlerinin bulundukları Mondros Limanı'na gelmişlerse de oraya da yerleşen Türk kuvvetleri burasını kurtarmışlardır. Cezayirli Hasan Paşa Boğazı ablukadan kurtarmasına mükâfat olarak vezirlik, Gazi unvanı ve altın çelenk ile taltif edildikten başka arkasından kaptan-ıderya olmuştur²⁵⁴.

²⁵³Uzunçarşılı, a. g. e, C. 5, s. 383.

²⁵⁴Uzunçarşılı, a. g. e, C. 5, s. 400, 403.

Çeşme olayından sonra Akdeniz harekâtı başkomutanı amiral Aleksî Orlof, emrinde bulunan komutanlarla birlikte toplantı yaparak girişilecek yeni sefer stratejisi hakkında görüşmüştür. İngiliz amirali Elfinson, “Çanakkale Boğazı’ndan Marmara’ya girilerek İstanbul’un bombardıman edilmesini”, böylelikle Osmanlı hükümetinin barışa mecbur edilmesi önerisinde bulunmuştur. Bu öneriyi uygun bulan Aleksî Orlof, “Çanakkale Boğazı’nı kapatmak niyetiyle İstanbul’u ekonomik açıdan zor durumda bırakmak amacıyla boğaz dışında bir deniz üssü oluşturma’nın daha yaralı sonuçlar doğuracağını söylemiştir. Rus donanması, bu amacı gerçekleştirmek için harekete geçmiştir²⁵⁵ .

2. 5. 3. 9. Savaşın Sonuçları

Bu savaşın faturası Osmanlı Devleti’ne çok ağır olmuştur. Yaklaşık üç yüz yıldan beri Osmanlı Devleti’ne bağlı bulunan Kırım Hanlığı siyasi ve ekonomik yönden bağımsızlık kazanarak Osmanlı egemenliğinden çıkmıştır²⁵⁶. II. Katerina baştan beri Osmanlı Devleti’yle müzakere etmeye kararlıydı, fakat Avusturyalılar, Prusyalılar veya İngilizlerin aracılığıyla olmasına ısrarla karşı koymuştur. Osmanlı Devleti Prusya ve Avusturya’nın aracı olmasına karar verdi ve müzakereler için görüşmeler 1772 Temmuz ayında başladıysa da, bu ilk toplantı Rusya’nın engel olmasından dolayı gerçekleşmemiştir. Bu sırada Rus savaşlarının bütün acılarını yaşayan III. Mustafa, müzakerelerin sürdüğü günlerde Ocak 1774 yılında vefat etmiştir²⁵⁷. III. Mustafa’nın vefatı üzerine yerine kardeşi I. Abdülhamit tahta geçmiştir.

Osmanlı-Rus Savaşı (1768-1774) ticarete “büyük durgunluk” yaratmıştı. O güne kadar Bab-ı ali ile İngiliz Hükümeti arasında devam eden iyi ilişkiler, bu savaşın sonucunda zayıflamaya başlamıştır. İngilizler 1770 yılında Baltık’tan dolaşarak Akdeniz’e inen ve 10 Temmuz 1770’de Çeşme Limanı’nda Osmanlı donanmasına zarar veren Rus donanmasına yardım etmişlerdir. Bunun sonucunda Osmanlı Devleti İngiltere’ye karşı olan tavrında oldukça soğuk bir tutum sergilemiştir²⁵⁸.

²⁵⁵ Yaşar Yücel ve Ali Sevim, *Türkiye Tarihi Osmanlı Dönemi*, C. 4, TTKB, Ankara, 1992, s. 55.

²⁵⁶ Serhat Kuzucu, *Kırım Hanlığı ve Osmanlı-Rus Savaşları*, Selenge Yayınları, İstanbul, 2013, s.35,36.

²⁵⁷ Çiçek, “III. Mustafa”, s. 192.

²⁵⁸ Şimşir, a. g. e, s. 120.

Tam yetkili elçiler olarak Osmanlı tarafından Abdülrezzak Bey ve Rus tarafından Obreskov'un katıldığı müzakereler Kasım 1772'de başladı ama Tatar bağımsızlığı konusundaki kördüğüm çözülememiştir: Bir Rus teminatı altında olan Tatar bağımsızlığı; Azak Denizi çıkışındaki Kerç ve Yenikale kalelerindeki Rus işgalinin sürmesi ve Rus gemilerinin Karadeniz ve İstanbul Boğazı'ndan serbestçe geçişi. Bu durumun İstanbul açısından tamamen kabul edilmez olduğu anlaşıldıysa da, bu koşullar 1774 Küçük Kaynarca Antlaşması'nın temelini oluşturmuştur²⁵⁹.

2. 6. I. Abdülhamid Dönemi Siyasi Olayları (1774- 1789)

Abdülhamid tahta çıktığında içeride ve dışarıda devlet buhranlı bir döneme girmiştir. Altıncı yılına giren Rusya ile savaş, ülkenin belli bölgelerinde emniyet ve asayiş bozmuştur. Sürekli asker talebi karşısında zor duruma düşen eyaletlerde isyanlar başlamıştı. Rusya ile antlaşmanın yapılmasından sonra ise daha önce Osmanlıların aleyhine kışkırtılan Mora'da karışıklıklar çıkmış, Arnavut tefecilerin tuzağına düşen halk göçe başlamıştır. I. Abdülhamid, Rusya ile barış imzaladıktan sonra bütün bu karışıklıklara son vermek amacıyla harekete geçmiştir²⁶⁰.

2. 6. 1. Küçük Kaynarca Antlaşması

Bu savaşla Ruslar, "Güneye inme" siyasetlerinde önemli adımlar atarak, savaş sonunda imzalanan "Küçük Kaynarca Antlaşmasıyla da başarılarını siyaseten kabul ettirmiş oldular. Büyük bir Rus donanması 1770 ilkbaharında, Kont Orlov'un kumandasında Akdeniz'e gelerek, Ege Denizi'ne doğru ilerlemeye başlamıştır. Rus donanmasının Akdeniz'e gelişi tamamıyla İngiltere hükümetinin yardımıyla olmuştur. İngiltere bu sıralarda Rusya'yı destekliyor ve Rusların Osmanlı Devleti'ne karşı kazanacağı bir zaferden çıkar beklemiştir. Bu amaçla Karadeniz'den güneye inemeyen Rus donanması, Baltık denizinden hareketle İngiltere'nin yardımıyla Akdeniz'e

²⁵⁹ Aksan, a. g. e, s. 165.

²⁶⁰ Kemal Çiçek, "I. Abdülhamit", *Osmanlı*, c. 12, Yeni Türkiye Yay. Ankara, 1999, S. 193.

ulaşmıştır. İngiltere ve Rusya'nın bu yardımlaşmasının istihbaratını almış olan Fransa, akabinde Bab-ıali'yi gerekli tedbirleri alması için uyarmıştır²⁶¹.

Rus generali Repnin ve Osmanlı devlet adamlarından Ahmet Resmi ve Reisülküttab İbrahim Münib Efendiler tarafından görüşülen antlaşma; 28 madde olarak imzalanmıştır. Bu antlaşmayla Osmanlı Devleti'nin Karadeniz'deki hâkimiyeti tehlikeye girmiş ve böylece denizde kendisine bir rakip çıkmıştır. Anlaşmanın 11. Maddesi Boğazlar açısından son derece önemlidir:

"...iki devlete ilişkin gemi ve tüccar gemilerineserbestlik üzerine geçmelerianlaşmadayer almıştır. Rus ticaret gemileri, Karadeniz'de, Akdeniz'de serbesçehareket edecek ve istedikleri zaman boğazlardan geçebilecekler ve Osmanlı limanlarında kalabilme hakkına sahip olabileceklerdir²⁶².

Yirmisekiz maddeden oluşan Kaynarca Antlaşmasının iki gizli maddesi vardı. Bu maddelere göre; üç yıl içinde Osmanlı Devleti Rusya'ya dört milyon ruble ödemeyi, Rusya ise hiç gecikmeden Adalar Denizi'ndeki adaları tahliye etmeyi garanti ediyordu. Ahmet Resmi Efendi Hülasa't'ül İtibar adlı eserinde de bu iki gizli madde ile ilgili olarak sadrazamın aracılara önce yirmi bin ruble için izin verdiğini, daha sonra da kırk bin rubleye çıkardığını söylemiştir²⁶³.

Küçük Kaynarca Antlaşmasının 3. maddesine göre; Kırım, Bucak, Kuban, Yedisana, Canboyluk ve Yedişkül Tatarları hiçbir devlete tabii olmadan tamamen serbest kalmışlardı. Kırım Tatarları kendi hanlarını eski kanunları ve adetlerine göre Al-i Cengiz soyundan serbestçe seçeceklerdir. Rusya Devleti'ne tahsis olunan Kerç ve Yenikale arazi ve limanlarından başka Kırım ve Kuban yörelerinde istila olunan kasaba, kale ve yerleşim alanları ile Berda, Koniskivodi ve Özi Suyu Nehri'nin Aksu ve Turla Nehirleri arasında kalan arazileri Leh sınırına varıncaya kadar Tatarlara bırakılmıştır. Özi Kalesi Osmanlı Devleti'ne terk edilmiştir. Antlaşmanın mübadelesinden sonra Rusya, Kırım'dan askerlerini çekmiştir. Osmanlı Devleti Kırım, Kuban ve Taman'da

²⁶¹Nihat Erim, "Devletlerarası Hukuku ve Siyasi Tarih Metinleri", A. Ü. Dergiler, C.I, Ankara, 1953, s.125

²⁶²Erim, a. g. m, s.125

²⁶³Hammer,*Osmanlı Devleti Tarihi*, C. 16, Üçdal Neşriyat, İstanbul, s. 264.

bulunan bütün kasaba ve yerleşim yerleri üzerindeki her türlü haklarından vazgeçmiştir. İki devlet Kırım'a muhafız veya bir başka isim altında kuvvet göndermeyecektir.

4. maddesiyle; İki devlet, sınırları dâhilinde uygun gördükleri yerlerde kale, şehir, kasaba, bina ve mesken kurup inşa edebilecektir. Eski kaleler, şehirler, kasabalar tamir edilebilecek ve yenilenebilecektir.

5. maddesiyle; Antlaşma imzalandıktan sonra İstanbul'da sürekli bir Rus orta elçisi bulunacaktır.

7. maddesiyle; Osmanlı Devleti, Hristiyan hakkını ve kiliselerini koruyacaktır. Rus elçileri 14. maddede belirtilen İstanbul'daki kilise ve hizmetçilerinin her ihtiyaçlarını bildirmelerine yardımcı olabileceklerdir.

11. maddesiyle; İki taraf gemileri tüm denizlerde ticaret amacıyla serbestçe dolaşabileceklerdir. Rusya ticaret gemileri Akdeniz'den Karadeniz'e ve Karadeniz'den Akdeniz'e geçebileceklerdir. Kıyılar, sahiller, limanlar ve boğazlardan ticaret amacıyla yararlanabilecekler ve ticaret maksadıyla durabileceklerdir.

16. maddesiyle; Bucak memleketi, Akkerman, Kili ve İsmail kaleleri ile Eflak ve Buğdan Osmanlı Devleti'ne iade edilecektir.

18. maddesiyle; Özi Suyu Boğazı'ndaki Kılburun Hisarı, nehrin sol tarafında yeterli olacak kadar arazi ve Aksu ile Özi arasında bulunan "sahra-yı haliye" Rusya'ya verilecektir.

19. maddesiyle; Kırım Yarımadası'nda bulunan Yenikale, Kerç Kalesi liman ve arazileri ile Karadeniz'den başlayıp Kerç'in eski sınırlarına vararak Bohace'ye kadar, Bohace'den doğru çizgi ile Azak Denizi'ne kadar olan yerler Rusya'ya terk edilecektir.

20. maddesiyle; 1700 senesinde Tolstoy ile Açe Muhafızı Hasan Paşa arasında imzalanan senette belirtildiği gibi Azak Kalesi Rusya'ya verilecektir²⁶⁴.

²⁶⁴ Yüksel, a.g.t, s. 75.

21. maddeyle; Kuzey Kafkasya’da bulunan iki Kabartay yani büyük ve küçük Kabartaylar Tatarları Ruslara bırakılıyordu.

23. madde gereğince; savaş esnasında Kafkasya’da Ruslar tarafından işgal olunan Gürcistan taraflarındaki Bağdadçık ve Kütays ve Şehriban kaleleri Osmanlı devletine verilerek Gürcülere ait olanlar da Gürcülere verilecektir²⁶⁵.

24. maddesiyle; Rus askerleri antlaşmanın imzalanmasından sonra bir ay içinde Tuna’nın sol kıyısına çekileceklerdir. Tuna’nın sol kıyısına geçildikten sonra Hırsova Hisarı boşaltılıp Osmanlı askerine teslim edilecektir. Eflak ve Bucak memleketi iki ay içinde boşaltılacaktır²⁶⁶.

Halkı Türk- Müslüman olan Kırım’ın Osmanlı elinden çıkması ve Rusya’nın Ortodoksların koruyuculuğunu üstlenmesi antlaşmanın önemlisonuçlarındandır. Çünkü Rusya Ortodoksları himaye görüntüsü altında Osmanlı’nın iç işlerine müdahale etme imkânı elde etmiştir. Küçük Kaynarca Barışı, Türk-Rus ilişkilerinde bir dönüm noktası olup, Rusya’nın Osmanlı İmparatorluğunu yıkmak yolunda en büyük başarısını oluşturmuştu. Katerina, bununla da yetinmeyerek, Osmanlı Devleti’ni büsbütün ortadan kaldırmayı düşünmüştür; İstanbul merkez olmak üzere Rusya’nın himayesi altında bir ‘‘Rum İmparatorluğu’’ kurmayı tasarlamıştır. Fakat II. Katerina bu tasarısını gerçekleştirememiştir; Osmanlı, henüz ortadan kaldırılacak kadar zayıf bir devlet değildi²⁶⁷.

Küçük Kaynarca Antlaşması’yla Rusya, Karadeniz’e iki farklı bölgeden çıkma fırsatı kazanmıştı. Bunlardan birincisi Kılburun Kalesi’nin alınmasıyla Dinyester Nehri ağzından, ikincisi ise Yenikale ve Kerç Kalesi’nin ele geçirilmesiyle Kerç Boğazı’ndandı. Karadeniz sahilinde Rusya’nın sahip olduğu alanlar genele bakıldığında çok kısıtlı olmasına ve Özi ile Taman gibi Osmanlı kalelerinin, Rus gemileri için tehlike oluşturmalarına rağmen Rusya’nın Karadeniz’e çıkması tarihi önem taşıyordu. Askeri ve ekonomik olarak Rusya’nın Karadeniz’e çıkmasının önemi büyüktü. Karadeniz yönünde kazanmış olduğu topraklarda askeri ve ticari olarak durumunu

²⁶⁵ Uzunçarşılı, a. g. e, C. 5, s. 423.

²⁶⁶ Sinan Yüksel, a. g. t, 78.

²⁶⁷ Kurat, a. g. e, s. 291.

güçlendirebilmek için Küçük Kaynarca Antlaşması sonrasında bölgede yeni yerleşim merkezleri kurmaya başlamıştır. Güney bölgelerinin hızlı bir şekilde yerleşim yerleri haline gelmesi ve nüfusun bir kısmının yeni bölgelere yönelmesi için hükümet önemli kararlar almıştır²⁶⁸.

Küçük Kaynarca Antlaşması'nın 24. maddesinde Osmanlı Devletine bağlı yaşayan halkların bir yıl içinde Rusya'ya yerleşebileceklerine dair bir madde vardı. Rus ordusuna katılacaklar için bu süre sınırsızdı. Bu resmi belge Eflak-Boğdanlıların, Lehlilerin, Bulgarların, Yunanlıların ve Arnavutların kalabalıklar halinde Rusya'ya yerleşmelerine neden olmuştur. Bazı göçmenler orduya katılmıştır. Yeni katılanlarla Güney Bug Nehrinden geçen Güneybatı sınırına iki askeri bölük yerleştirilmişti. Bölüklerden biri Rus resmi belgelerinde "Arnautski" (Arnavutlar) adıyla anılıyordu. Savaş sırasında Osmanlılar tarafından oluşturulan Arnavut alayı savaş sonrasında Rusya'nın tarafına geçmiştir²⁶⁹.

Ruslar tarafından Tatarların bağımsızlığının Küçük Kaynarca Antlaşması'nın bir parçası olarak güvenceye alındığı 1774'den sonra, Tatarların hayatta kalma meselesi, kayıp Müslüman topraklarının büyük bir parçasını geri almaya ilişkin büyük bir kamusal tartışma ve baskısının içine dâhil olmuştur. Bu durum, 1792'ye dek Osmanlı dışpolitikasını belirleyen, Karadeniz'in kuzey kıyılarını geri almak için uzun zaman boyunca sürdürülen güçten düşürücü girişimleri açıklar²⁷⁰.

Karlofça Antlaşması, aslında fatih bir millet olan Tüklerin yayılmalarına son veren, onları doğal sınırlarında tutan bir savaş halini almıştır. Kaynarca Antlaşması ise, Kırım'a bağımsızlık vererek, Özi, Kılburun, Yenikale ve Kerç kalelerini Rusya'ya bırakmaktaydı ve Osmanlı Devleti'nin kaderini düşmanın eline teslim bırakmaktaydı²⁷¹. Böylece Osmanlı Devleti açısından bu antlaşmanın olumlu sonuçlarından çok olumsuz sonuçları bulunmaktaydı.

Küçük Kaynarca Antlaşması'nın maddelerine baktığımızda, bu antlaşmanın şartları gereğince Rusya'nın önemli kazanımlar elde ettiğini görmekteyiz. Osmanlı

²⁶⁸ Yüksel, a.g.t, s. 76.

²⁶⁹ Yüksel, a.g.t, s. 81-82.

²⁷⁰ Aksan, a. g. e, s. 69.

²⁷¹ Hammer, a. g. e, s. 269.

Devleti antlaşmanın bu ağır maddelerini kabul etmek zorunda kalmış ve siyasi alanda itibarını zedelemiştir. Osmanlı Devleti bu antlaşmayla önemli topraklarını da kaybetmiştir. Osmanlı Devletinin 18. Yüzyılda imzaladığı en ağır antlaşması Küçük Kaynarca Antlaşması olmuştur.

2. 6. 2. Kırım Meselesi

Osmanlı Devleti ile Rusya arasındaki önemli konu Kırım'dı. Küçük Kaynarca Antlaşması'nın²⁷² üçüncü maddesiyle Kırım Osmanlı Devleti'nin egemenliğinden çıkmış bulunmaktaydı. Osmanlı hükümetinin Kırım Hanlarını kendi valileri gibi tayin ve azilleri sebebiyle Ruslar bunları Osmanlı camiasından ayırmak için tahriklerde bulunarak kendilerini bağımsız olmaya sevk etmişlerdir²⁷³.

II. Katerina saltanatının başlangıcında siyasi meselelerde yakın müşaviri olan M. L. Vorontsov, Kırım meselesine büyük bir ehemniyet veren bir dış politika raporu hazırlamıştır. Vorontsov, Kırımlıların barbar ve vahşi tabiatını vurguluyor ve Rusya'nın onlardan çektiklerinin uzun bir listesini sıralamıştır. Tavsiyeleri şöyleydi: İleride vaki olabilecek Kırım akınlarına mani olabilmek için sınır boyunca kuvvetli Rus yerlerinden oluşmuş bir hattın tesisi Rusya'ya karşı Kırım tehlikesinin ortadan kalkması için Kırım yarımadasının Rus idaresi altına sokulması²⁷⁴. Rus savaşına denk gelen günlerde ikinci defa Kırım Hanı tayin edilmiş olan Kırım Giray²⁷⁵ savaş senesinde vefat etmiştir²⁷⁶.

Polonya Bar Konfederasyonuna karşı savaşan Rus ordusunun bir kısmı 1768 yılında herhangi bir saldırı olmaksızın Bar şehrinden geçmiştir. Tatarlar bunu saldırı olarak kabul ettiler ve kahramanca savunmaya geçmişlerdi. Sonuçta Balta şehri

²⁷² Küçük Kaynarca Antlaşması Kırım'da istikrarı bozmuştu. Kırım kağıt üzerinde bağımsız olmuştur, ama Osmanlı sultanı yine Tatarların halifesiydi. Kırım tahtına geçen han, yine önceki gibi Osmanlı sultanından icazet almak zorundaydı. Kırım'da basılacak sikkelerin üzerine sultanın resmi basılacak ve hutbelerde onun adı okunacaktır. Şirokorad, a. g. e, s. 191.

²⁷³ Uzunçarşılı, a. g. e, C. 5, s. 404.

²⁷⁴ Fisher, a. g. e, s. 78, 79.

²⁷⁵ Savaşın başlamasından 1770 yılı başına kadar üç han hüküm sürdü: Kırım Giray 1768-1769, IV. Devlet Giray 1769-1770 ve II. Kalan Giray 1770. Fisher, a. g. e, s. 80.

²⁷⁶ Uzunçarşılı, a. g. e, C.5, s. 405.

tahrip edildi ve şehir halkı katledilmiştir. Osmanlılar 1768 Ekimi başında Rusya'ya savaş ilan ettiler ve böylece hanlığın kaderini belirleyen dönem başlamıştır²⁷⁷.

Can Mambet Bey'in desteğini kazanan Rus General Peter Panin, yeni Kırım Hanı Kalan Giray'la bir seri görüşmelere başlamıştır. Han'a şöyle yazdı: Sultan, Kırımlıları ve bütün Nogayları savaş yoluyla değil, sayısız entrikalarla hâkimiyeti altına almıştır. Osmanlılar artık Kırımlıları Rusya'nın yayılmasına karşı koruyamıyordu ve Çariçe ile anlaşmanın zamanı gelmiştir. Osmanlılar, Kalan Giray'ın ihanetini çabuk öğrendiler ve İstanbul'daki Giray malikânelerinde yaşayan III. Selim Giray'ın onun yerine geçmesini buyurmuştur. Selim Giray Han 1771'in ilk yarısında artan Rus gücünü kırmıştır²⁷⁸.

Avrupa'nın durumunu kendisine uygun gören Rusya İmparatoriçesi, Şahin Giray aleyhine onun kardeşlerini kışkırtarak Kırım'da isyan çıkartmak ve sonra da Şahin Giray'ı savunmak için oraya asker sokmuştur. Kırım'dan Osmanlı Devleti'nin elini tamamen kesmek için de faaliyette bulunmak gibi bahanelerle hazırlığını yaptıktan sonra Kırım'ı işgal etmiş, sonra bu işgali Osmanlı hükümetine de onaylatmış ve bir beyanname ile nihayet Kırım'ın Rusya'ya ait olduğunu ilan etmiştir. Osmanlı Devleti ise bu duruma itiraz etmek istediye de bu duruma karşı gelecek bir tavır sergileyememiştir. Çünkü Osmanlı, Fransa'dan çekinmişti. Bu tarihlerde Kırım Hanı Şahin Giray ismen hükümdar olup bütün Kırım işleri General Dibalbin' in elindeydi ve yine bu tarihlerde 1783'te halife olan Osmanlı padişahı adına Kırım camilerinde hutbe okunması kaldırılmıştır²⁷⁹. Şahin Giray, İmparatoriçe Katerina'nın hoş görüşünü kazanmak için ondan kendisine askeri bir rütbe vermesini rica etmiş ve maiyet alayı süvari albaylığı payesi verilmek amacıyla o rütbeye özel elbise ile Sent Anderya şövalyelik nişanını kazanmıştır. Şahin Giray'ın bu şekilde hareketleri halkın tepkisini çekmiş ve kısa süre sonra halk ayaklanmıştır. Bunun sonucunda Şahin Giray yerine Bahadır Giray Han ilan edilmiştir.

Halkın istememesine rağmen Rusların Şahin Giray'ı tutarak bağımız olan Kırım Hanlığı işine müdahalelerini Osmanlı hükümeti protesto ettiyse de İstanbul'daki

²⁷⁷ Fisher, a. g. e, s. 80.

²⁷⁸ Fisher, a. g. e, s. 82.

²⁷⁹ Uzunçarşılı, a. g. e, C.5, s. 468, 490.

Rus elçisi Şahin Giray'ı isteyenler de istemeyenlerde vardır diyerek bu konuda Rusya hükümetiyle savaş edilmesini söylemiştir²⁸⁰. Şahin Giray'a yardım eden Rus Generali Potemkin onu tekrar Kırım Hanı ilan etmiştir. Kendisine başkaldıran kardeşi Bahadır Giray'ı da yakalatarak hapse attırmıştır.

Bu dönemlerde Bender Muhafızı Vezir Seyyid Mehmed Paşa'dan gelen resmi yazıya göre; Bender Kalesi cebecilerinin²⁸¹ yoklamasına, bina emininin kale tamirine başladığına, yeniçerilerin maaşlarını ulaştığını ve zabitleri Emin Ağa'nın Özi Kalesi'ne 14 saat mesafede Kamanıçe civarındaki Rus hazırlıklarına özenli ve anlayışlı bulunulduğuna ve Şahin Giray'ın Rusya ve Kırım'daki durumlarına ve kardeşlerinin göz hapsinde olduklarına ve Rus askerlerinin Kırım ve Leh'deki hareketlerine ve Kırım'da Rusya'nın defterine tertip ettiğini yazmıştır²⁸².

Ağustos ayında, Osmanlı'nın kendine karşı savaş açacağını biliyordu. Gerçekten de, İstanbul'da savaşa girmek isteyen partiler hükümeti sıkıştırmıştır. Her şeye rağmen, bazı partiler üstten alınca, barış bozulmamıştı. Ama barışın uzunsürmesi imkânsızdı. Kırım'ın alınması Osmanlı için büyük bir darbe idi. Rusyahareketlerden geri kalmıyor ve Osmanlı'yı savaş ilan etmesi için tahrik etmiştir²⁸³.

2. 6. 3. Rusya'nın Avusturya İle İttifakı

Rusya hükümeti bundan sonra müttefiki olan Avusturya ile anlaşmış olduğundan Osmanlı sınırı üzerindeki kuvvetini artırdığı gibi Avusturya da Erdel ve Macaristan'a kuvvet sevkettiği için Osmanlı hükümeti de ihtiyatlı hareket etmiştir. II. Katerina Kırım konusunda Osmanlı Devleti'nin itirazına kulak asmayı tam tersi müttefiki olan Avusturya ile beraber gerek gizli ve gerek aleni olarak Osmanlı Devleti'nin Kırım işine müdahale etmemesini, bundan başka Osmanlı Devletince memleketten çıkarılması, savaş gereçleri ve buna benzer şeylerin Osmanlı memleketlerinden alınıp satılmasını ve bir de Eflak ve Boğdan cizyelerinin istedikleri

²⁸⁰ Uzunçarşılı, a. g. e, C. 5, 487-488.

²⁸¹ Cebeci:Yeniçeri ordusunda silah yapan, onaran ve bakımı ile görevli bulunan, savaşta ordunun silah ve cephanesini ulaştıran yaya kapıkulu ocaklarından bir sınıf asker.

²⁸² BOA, HAT.1254 /26(18 Muharrem 1198 / 13 Aralık 1783)

²⁸³ Kadiyev, a.g.t, s. 87.

gibi Rus elçisi ayrıca Akdeniz'deki Osmanlı'ya ait adalarda bir konsolos bulundurmak istediğini hükümeti namına beyan etmiştir²⁸⁴.

2 6. 4. Kırım'ın Ruslar Tarafından İşgal Edilmesi

Bu dönemde Avusturya'nın siyasi durumundan istifa eden II. Katerina Kırım işgali ve ilhakını zamanı geldiğini düşünerek General Potemkin kumandasında yetmiş bin kişilik bir kuvvet sevk ederek Kırım'ı birden bire işgal etmiştir. Kırım'ın Ruslar tarafından işgalini öğrenen Osmanlı Devleti'nin hazırlandığını duyan II. Katerina şayet Türklerle bir savaş olacaksa arkadan İsveç'in Rusya'ya saldırı ihtimalini önlemek için İsveç kralıyla yaptığı mülakatta bir Osmanlı-Rus savaşında İsveç kralının tarafsız kalması şartıyla Norveç'in, İsveç Krallığına ilhakı yardım edeceğini vadederek İsveç'le gizli bir anlaşma yapmıştır²⁸⁵.

Bu sırada Lehistan'a gönderilen casus Uzun Mustafa'nın verdiği habere göre Lehistan'ın Rusya sınırında Rus Çariçesi tarafından sınır generaline gelen emirde askeri hazır bulundurmak ve Osmanlıların Kırım'a asker sevki gerçekleşecek olursa bir kısım asker Kırım savunmasına ve bir kısmı Lehistan'daki Ukranya üzerine hareket edecek ve doğru Yaş tarafına gönderilecek ve Osmanlı askerinin taun²⁸⁶ hastalığı geçmemek bahanesiyle Avusturya generaline mektup yazdığına ve bunların kapatılmasına dair olup Ukrayna'ya da casus gönderildiğine ve gelen haberide bildireceğine dair yazı göndermiştir²⁸⁷.

Bu sırada Güney Kafkasya'daki Gürcü beylerinden olup evvelce Osmanlı hâkimiyeti altında bulunmuş olan Tiflis hâkimi Ereğli Potemkin'in gönderdiği hediyelerin etkisiyle Rus himayesini kabul ettiğinden Osmanlı hükümeti o taraflarda da Ruslarla sınır olmuştu. Osmanlı himayesinde bulunan Mengireli Prensi de aynı amaçla Rusların hâkimiyetini tanıdığından Osmanlı-Rus sınırı genişlemiştir²⁸⁸.

²⁸⁴ Uzunçarşılı, a. g. e, s. 489.

²⁸⁵ Uzunçarşılı, a. g. e, C. 5, s. 491.

²⁸⁶ Taun: Vebâ denen dehşetli bir bulaşıcı hastalık. Bu hastalıkta lenf bezlerinde hâsıl olan yumruların herbiri.

²⁸⁷ BOA, HAT.17/ 749 (29 Muharrem 1199 / 12 Aralık 1784)

²⁸⁸ Uzunçarşılı, a. g. e, C.5, s. 469.

2. 6. 5. Aynalıkavak Antlaşması (1779)

Osmanlı Devleti ve Rusya Kırım meselesinden dolayı savaşın eşiğinde bulunmuştur. İki devlet diplomatik yollarla bu meseleyi halletmek istediye de bir sonuç elde edememişlerdir. Osmanlı Devleti'nin II. Katerina'ya karşı Batı Avrupa'dan yardım alınamayacağı da belliydi.

İngiltere'nin Fransa ile çatışması ve bu ülkeyi iktisadi bakımdan zayıflatmak için denizden ablukaya alması Rusya'yı zarara uğratmıştır. Çünkü Rusya limanlarından çıkan mallarda İngiliz ablukası yüzünden Fransa ulaşamamıştır. Öte yandan Fransa'da Akdeniz ticaretine çok zararı dokunacak bir Osmanlı-Rus savaşı istememiştir. Osmanlı devleti ise ne iktisadi bakımdan ne de siyasi bakımdan iyi durumda değildi. İran ile savaş halindeydi. İşte tarafların bu durumu Fransa'nın barış için yaptığı teşebbüs olumlu sonuçlandırılmıştır. İki taraf Aynalıkavak Kasrı'nda Küçük Kaynarca Antlaşması'nın tartışmalı taraflarına açıklık getirmek amacıyla bir antlaşma imzalamıştır²⁸⁹.

Bu sıralarda I. Abdülhamid, tersaneye giderek Aynalıkavak'ta Kaptan Paşa ile görüşmüştür. Donanmanın 9 Mart'tan sonra çıkarılmasının ve gecikmesinin uygun olmadığını, ihmallerin olmaması için uyarıldığının ve Çayırzade memuriyet ile gittiğinde Bostancıbaşı'lık'tan eski Sipah Ağası el-hac Hüseyin Ağa'nın Mirâhûr-ı Sanilik Vekâleti'ne Silahşoran-ı Hassadan Abdullah Ağa'nın da telhisciliğine eski Terekeci başı Ahmed'in de Haseki Odacılığı vekâletine yarınki gün tayinlerine irade eylediğine dair bir hümayunda bildirmiştir²⁹⁰.

Osmanlı Devleti'nin gerileme döneminde Rusya ile imzaladığı Aynalıkavak ticaret antlaşmasıdır. Bu antlaşmanın maddelerine baktığımızda; Birinci madde; Kırım Hanı seçilen kişiye halife olan Osmanlı hükümdarı tarafından onay verilecekti.

İkinci Madde, Osmanlı padişahı Müslümanların halifesi sıfatıyla Kırım hanlarına menşur gönderecek, Rusya hiçbir suretle buna karışmayacaktır. Kırım tahtı vefat yoluyla boşalırsa Tatarlar kendi aralarında serbestçe hanlarını seçecek, seçilen bu hana onay verilecek fakat bunu yaparken hiçbir özür ve bahane gösterilmeyecekti.

²⁸⁹ Çiçek, "I. Abdülhamit", s. 195.

²⁹⁰ BOA, HAT. 11/ 369 (29 Zilhicce 1202/ 30 Eylül 1788)

Üçüncü madde, Rusya üç ay içerisinde Kırım ve Taman'dan, üç ay yirmi gün içerisinde ise Kuban'dan askerlerini çekecektir.

Dördüncü madde, Rus askerlerinin Kırım'dan çıktığı haberi gelince, Şahin Giray'ın Hanlığının onayı için İstanbul'a gelen heyet aracılığıyla hanlık menşuru yollayacaktı.

Beşinci madde, Küçük Kaynarca Antlaşması ile Kırım Hanlığına bırakılmış olan Bug ve Dinyeper nehirleri arasındaki arazi yeniden Osmanlı Devleti'ne bırakılacak fakat bu arazi için Tatarların rızası alınacaktı. Rusya isebuna karışmayacaktı. Osmanlı Devleti adı geçen bu araziye aldıktan sonra, yakınındaki devletlerin güvenliği için Özi'ye yakın kısımlar hariç, diğer kısımlarında bina inşa etmeyecektir. Ayrıca bu bölgeyi teslim aldıktan sonra buraya ait bina ve arazi listesini gösterir bir defter Rusya'ya verecektir. İki devlet arasında bir anlaşmazlığa sebebiyet vermemesi için, Osmanlı tarafına geçen Zaporov Kazaklarının eski hükümdarları Çariçe tarafından affedildiği belirtilerek, geri dönmek isteyenlere Osmanlı Devleti engel olmayacaktır.

Altıncı madde; herhangi bir suretle Tatarlara dair bu antlaşma senedinde hatıra gelmeyen bir mesele hadis olursa iki devletin birbirleriyle dostça görüşü haberleşmeden önce bir tedbire başvurmamaları.

Antlaşmanın en önemli bir maddesi de yedinci maddesi olup bu da Eflak ve Boğdan voyvodalıklarına dairdi; İbrail, Hotin ve Bender'de bulunan Hristiyan tebaa olup 1739'da Belgrad Antlaşması'yla işgal edilen yerlerin ve mülklerin sahiplerine ve kiliselere aitse onlara terk edilmesi, bundan başka Rusların savaş amacıyla buraları işgallerinde bulundurdıkları zamanda bazılarının dedelerinden kalmış yerlerin kendilerine ait olduğunu ispat etmelerine dayanarak bunların ellerinden alınmaması ve bu yerlerde Rusya Devleti'nin aracılığına izinedilmesi. Senedin sekizinci maddesinde Mora halkına ait Kaynarca Antlaşması'nın gerçekleşmesinin Rusya Devleti'nin görmesiyle memnun olacağı²⁹¹.

Bu antlaşmadan en önemlisonuçlar elde eden ülke görüldüğü üzere Rusya olmuştu. Lehistan'ı 1780 yılında Avusturya ve Prusya arasında paylaşan Rusya, doğu

²⁹¹Çiçek, 'I. Abdülhamit', s. 194.

Avrupa’da da konumunu güçlendirmiştir. Ayrıca Rusya Kırım’ı bağımsız bir statüye kavuşturmuş ve hanın istediği Hanın başa geçmesini sağlamıştır. Fransa Hükümeti Rusya aleyhdarlığından çıkarak 1779’da Aynalıkavak Antlaşmasıyla Osmanlı ile Rusya arasında çıkacak bir savaşı önlemeye engel olmasından dolayı İngiltere ile yaptığı savaşta Rusya’nın tarafsızlığını temin etmiştir; Çünkü bu sıralarda İngiltere ile Fransa arasındaki münferet Fransızların Vaşington’un bayrağı altında isyan etmiş olan Amerikalılara 1776’dan itibaren yardım etmeleriyle başlamıştır.

Çok geçmeden Avusturya bir Osmanlı-Rus savaşında Eflak ve Boğdan’ı işgal edeceğini bildirerek tazminat talep edecek, Fransa gözünü Mısır’a dikmişti. Bu tehditler Kırım dışında Rusya’nın tabii Fransa elçisinin ısrarı sonucu, Taman ve Kuban arazisini almasına yol açmıştır. Askerlerin disiplinsiz ve eğitimsiz durumunu bilen I. Abdülhamid savaşı göze alamadığı için Kırım’ın ilhakını protesto ile sınırlı tutmak zorunda kalmıştır. Halbuki padişahın son senelerinde, veziri azam olarak Koca Yusuf Paşa’nın geçmesi ile iş değişecek, yeni veziri azam Prusya ve İngiltere’nin de tahrikiyle Prusya’ya savaş ilan etmekten çekinmemiştir²⁹². Fakat bunlara rağmen 1787 yılında I. Abdülhamid savaş kararı vermek durumunda kalmıştır.

2. 7. III. Selim Dönemi Siyasi Olayları (1789- 1807)

İstanbul’da 7 Nisan 1789’da I. Abdülhamid’in yeğeni III. Selim tahta çıkmıştı. Yeni sultan yayınladığı fermanla ya tahtından olacağı ya da Rusya’dan Oçakov’un intikamını alacağını açıklamıştır²⁹³. III. Selim’in cülusunu takiben sadrazam ve serdar-ı ekrem Yusuf Paşa’ya yeni padişahın mührü ve sadaret fermanı gönderilmiştir²⁹⁴.

2.7.1. Osmanlı-Rusya ve Avusturya Savaşları

Tahta geçtiğinde Avusturya ve Rusya ile savaş devam ediyordu. Ordular peşpeşe cephelerde ağır yenilgilere uğramıştır. Özi ve Hotin gibi önemli kaleler düşmanın eline geçmiş, Avusturyalılar da bir koldan Belgrad’ı tehdit ve bir koldan da

²⁹² Çiçek, “I. Abdülhamit”, s. 195.

²⁹³ Şirokorad, a. g. e, s. 231.

²⁹⁴ Uzunçarşılı, a. g. e, C.5, s. 547.

Rus orduları ile birleşerek, Osmanlı kuvvetlerinin Kalas civarında tazyike başlamışlardı. III. Selim saltanatının ilk günlerinden itibaren, 1788 baharından beri Kafkasya ve Rumeli’de Rusya ile Avusturya’ya karşı savaşan ordularının gücünü artırmağa gayret etmişti. Fransa ve İspanya’nın Bab- ı ali huzurundaki sefirleri III. Selim’e barış yapmasını tavsiye etmiş, Rusya ise Kırım’ın kurtarılması için, ittifak teklifinde bulunmaktaydı ve İsveç’te savaşa hazır olduğunu bildirmiştir. Ordugâhta bulunan devlet erkânı ise, savaşın devamına taraf değildi. III. Selim savaşa devam olunmasında ısrar etmiştir²⁹⁵.

2. 7. 2. Fokşani Seferi (1789)

Rumeli beylerbeyi Payesiyle Yergöğü ordusuna kumanda olan Kemankeş Mustafa Paşa 1789 Temmuz ayında Yergöğün’den hareket ederek önce Bükreş’e gidip oradan Boğdan sınırındaki Fokşani kasabasına kadar gidip Eflak Beyi Mavroyani Bey de yanına gelerek mevcut kuvveti yirmibeş bini bulmuştur²⁹⁶. Bu sıralarda Kemankeş Mustafa Paşa ve Osman Paşa’nın Fokşan’da ne sebebe mebni kusur ettiklerine ber-mutad dokuz şahin gönderildiği ve asker masrafı için akçenin gerekli olduğuna dair Eflak voyvodasından gelen yazıların arz olunduğuna dair yazı gönderilmiştir²⁹⁷.

Türk ordusu tüm dikkatini Besaranya ve Moldavya’nın savunmasına yoğunlaşmıştır. Veziriazam Yusuf Paşa’nın 1789 yılı planı şu şekildeydi: Tuna’nın aşağı akımını 150 bin kişilik bir kuvvet yığarak, İsmail’den 30 bin kişilik yedek kuvvetle ağır bir darbe indirmek, ana kuvvetlerle müttefik düşman ordusuna karşı bir çevirme hareketine girişmek ve arkasından Rusların merkez ordusunun işini bitirmektir. Sırbistan’daki Avusturya ordusuna karşı ayrı bir ordu tesis edilmiştir²⁹⁸.

Türk ordusu 30 bin kişilik bir kuvvetin mevzinlenmiş olduğu Fokşani’daki ana karargâha düzenli bir şekilde çekildikten sonra, Ağustos’ta saldırıya geçen müttefik ordusu, kalabalık bir düşman saldırısıyla karşılaştı ve oldukça ağır kayıplar vermiştir²⁹⁹.

²⁹⁵ Çiçek, “I. Abdülhamit”, s. 199.

²⁹⁶ Uzunçarşılı, a. g. e, C. 5, s. 550.

²⁹⁷ BOA, HAT.266/ 15492 (29 Zilkade 1204/ 10 Ağustos 1790)

²⁹⁸ Şirokorad, a. g. e, s. 232.

²⁹⁹ Şirokorad, a. g. e, s. 233.

Kemankeş Paşa iki tarafın ittifakından haberi olmadığından dolayı gelenlerin sadece Rus kuvveti olduğunu zannederek onlarla savaşırken sol koldan da Avusturyalıların taarruzuna uğradığı için iki ateş arasında kalıp askerlerinin çoğu şehit ve esir düştü ve ordu bütün levazımlarını, cephaneleri düşmana bırakmıştır³⁰⁰.

II. Katerina, Fokşani Zaferi münasebetiyle Suvorov'u elmas kakmalı bir haç ve Andey Pervozvanny madalyasıyla ödüllendirmiştir. İmparator Josef de elmas süslemeli bir altın tabaka göndermişti. Prens Koburgsky ise Maria Tereza nişanıyla ödüllendirilmiştir³⁰¹. Bu seferler esnasında esir düşen Özi Muhafızı Hamid Hüseyin Paşa'nın, devletin kendisine gönderilen mektuplarını aldığını, babası ve haremine yaptığı hizmetten dolayı memnun kaldığı, kurtulup gelince bu davranışlarından dolayı aynı şekilde iadeyi ziyarette bulunmaya çalışacağı ve durumunun iyi olduğunu bildiren bir yazı göndermiştir³⁰².

2. 7. 3. Boze (Rimnik) Savaşı (1789)

Fokşani yenilgisinden sonra Osmanlı Devleti, Rus ve Avusturya ordusuna yeni bir darbe indirmek istemiştir. Bunun için de yeni bir sefer hazırlığına girişmiştir. Ayrıca Fokşani yenilgisiyle kaybedilen yerleri geri almak isteyen Osmanlılar Kemankeş Mustafa Paşa kumandasında harekete geçmiştir. Bu sırada Fokşani yakınında bulunan Kemankeş Mustafa Paşa'nın az kuvvetine Rusların saldırısını haber alan Abdi Paşa ön hazırlık yapmadan Mustafa Paşa'nın yardımına koşmuş ve Ruslarla savaşa başlamıştı. Savaşın olduğu bu yerde yeniçerilerin Remnik siperleri arası birbirine çok yakın olduğundan dolayı bu siperlerdeki yeniçeriler top tüfek seslerini duyup düşmandan kaçmayacaklarına dair ettikleri yeminin heyecanı ile kendilerine emir verilmeden yerlerinden kalkarak savaş sahasına koşmuşlar ve savaş yerine bir saat mesafede durup kendilerine yeni siperler kazmaya başlamışlardır³⁰³.

Rımnik ve Rımna Nehirleri arasındaki tepelere toplanan Türk ordusunun sayısı Avusturyalıların verdikleri bilgilere göre 100 bin kişiden oluşmuştur. Düşmanın sayıca

³⁰⁰ Uzunçarşılı, a. g. e, s. 550.

³⁰¹ Şirokorad, a. g. e, s. 234.

³⁰² BOA, HAT. 202/ 10408 (21 Ramazan 1204/ 4 Haziran 1790)

³⁰³ Uzunçarşılı, a. g. e, C.5, s. 552.

çok olduğu gören Prens Koburgsky beklemeyi teklif ettiyse de Suvorov hemen saldırıya geçmek istemiştir. Suvorov, o sıralarda bir türlü saldırıya geçmeyen Türklerin hazır olmadıklarını tahmin etmemiştir. Sadrazam gerçekte takviye kuvvetlerinin gelmesini beklemiştir. Repnin'in ordusununda Tuna'nın aşağı taraflarından geldiği haberleri de kulağına ulaşınca sadrazamın huzuru kaçmıştır³⁰⁴. Gerçekten de Osmanlılar sayıca fazla durumdalardı ama Rus ordusunun Avusturya ordusuyla birlikte saldıracaklarını tahmin etmemiştir. Bu nedenle ordu savaşa hazırlıksız yakalanmış bulunmaktaydı.

Müttefik kuvvetlerin saldırısı 11 Eylül gecesi başlamıştı. İki kol halinde Çereşti köyü üzerinden Rımna Nehri'ne gelen müttefikler, Boğaç ormanında nehri geçecekleri noktada tekrar birleşmişlerdi. Suvorov nehri aynı gece şafağa doğru geçmiştir. Mısır tarlasının içinden geçen Rus ordusu Türk kampına yarım km. mesafedeki derenin iç kısmına ilerlemiştir. Türkler toplarını derenin kenarına yerleştirmiş, süvari birliklerini de oraya yığmıştır³⁰⁵.

Osmanlı süvarisini topla geriletip süren Suvarov, kendi süvarsini de yeniçeri siperlerinin sol tarafına dolaştırıp askeri şaşkınlığa uğrattığı esnada yeniçeriler sipahilere gelip orada kalarak karşı koymuşlardı. Fakat çekilen Osmanlı süvarisinin yeniçeri siperlerinin iki kanadına geli kartal kanadı gibi mevki almaları gerektiğinden serdar-ı ekrem süvariye siperlerin iki başına iade etmek istediği sırada süvari ile serdar-ı ekrem arasına düşman kuvvetli girdiğinden düşmanın siperlere düşen top tanelerinden siperdeki yeniçeriler korkup yerlerini terk etmişlerdir³⁰⁶. Bu sırada Rus süvarileri Türk mevzilerine dalarak düşmanı kılıçtan geçirmeye başlamışlardır. Panik halinde kaçan Türkler Martineşt yakınından nehri geçmeye çalışmışlardır³⁰⁷.

Düşmanın saldırısına karşı serdar-ı ekrem yanında bulunan süvarisiyle piyadeyi düşman saldırısından koruyarak Remnik suyunu karşı tarafına geçtiği sırada köprü yıkıldığından bir miktar asker boğulmuş ise de binbir zorlukla çay geçilerek 23 Eylül 1789 tarihinde Boza suyu kenarına gelinmiştir. Ertesi gün nehrin üç yerinden geçit bulunup asker buralardan geçerken düşman takip eder korkusuyla bir kısım asker boğulurken bunlar arasında Reisülkütab Hayri Efendi de vardı. Yenilen serdar-ı

³⁰⁴ Şirokorad, a. g. e, s. 236.

³⁰⁵ Şirokorad, a. g. e, s. 236.

³⁰⁶ Uzunçarşılı, a. g. e, C. 5, s. 553.

³⁰⁷ Şirokorad, a. g. e, s. 237.

ekrem ordusu İbrail'e gelmiş ve bu durum İstanbul'a bildirilmiştir³⁰⁸. Bu savaşta yaklaşık 10 bin Türk hayatını kaybederken, savaş sonrasında Osmanlı'nın 100 sancağı, 80 topu, cephanesi ve pek çok mühimmatı ele geçirilmiştir. Rusların bu savaşta kaybı 46 ölü, 133 yaralıyken Avusturyalıların kaybı biraz daha fazla durumdaydı³⁰⁹.

Savaş sonunda Sadrazam ve başkomutan olan Cenaze Hasan Paşa görevinden azledilip, yerine Cezayirli Hasan Paşa atanmıştır. Fakat 4 ay sonra Cezayirli Hasan Paşa'nın vefat etmesi üzerine yeterli olup olmamasına çok da dikkat edilmeden, kur'a usulü ile Rusçuk ayanlarından olup vezirlik rütbesine kadar yükselen Şerif Hasan Paşa sadrazamlığa getirilmiştir³¹⁰. Bu savaş sonrasında Osmanlı Devleti'nin kaybı çok büyük olmuştur. Osmanlı'nın önemli kalelerinin devletin elinden çıkması kolaylaşmıştır.

2. 7. 4. Kenç ve Tendra Savaşı (1790)

Potemkin 14 Mart 1790'da kendi isteğiyle Fyodor Fyodoroviç Uşakov'u Karadeniz filosuna komutan olarak atamıştır. Sinop'a 21 Mayıs'ta gelen donanmadaki zırhlı gemiler bilgi toplamak amacıyla limana yaklaştı ve oradaki iki ticaret gemisine el koymuştu. Ertesi gün, Uşakov'un donanmasında iki fırkateyn, bir kırlangıç, iki kalyon ve yedi küçük gemi demirli bulunduğu Sinop Limanı'na girmiştir. Zırhlı gemilerse yakın çevreye vararak dört ticaret gemisini ele geçirdi ve dört tanesini batırmıştır³¹¹.

2. 7. 5. Petersburg Görüşmesi

Lehistan'dan başka Avusturya ile Rusya tarafından taksimi göze kestirilen diğer bir devlette Osmanlı Devleti'ydi. Ruslarla Rusya'nın anlaşma taraftarı olan Rus başvekili aninin tuttuğu siyasetin aksi olarak Potemkin'in tesiri altında kalmış olan Katerina, Rusya'yı terkederek Avusturya ile anlaşmaya tercih etmiş ve bunun için

³⁰⁸ Uzunçarşılı, a. g. e, s. 553, 554.

³⁰⁹ Şirokorad, a. g. e, s. 238.

³¹⁰ Ayhan Efe, Silistre Eyaletinde Osmanlı-Rus Savaşları Küçük Kaynarca'dan Berlin'e, *AÜ. Dergiler*, s. 144.

³¹¹ Şirokorad, a. g. e, s. 246,247.

Avusturya İmparatoru Josef ile Rusya İmparatoriçesi II. Katerina arasındaki Petersburg görüşmeleriyle Osmanlı Devleti'nin paylaşılması tekrar ederek kararlaştırılmıştır³¹².

2. 7. 6. Kafkaslarda Osmanlı-Rus İlişkisi

Rusya Kafkasları, güneye doğru ilerleyişinin bir basamağı olarak gördüğü gibi; bölgeyi Osmanlı Devleti ve İran'a karşı stratejik özelliklerinden dolayı mutlaka ele geçirmeyi hedeflemiştir. Fakat Osmanlı Devleti'nin, Rus yayılcılığı karşısında bir takım tedbirler alma yolunda faaliyetlerde bulunduğu ve bölge halkının gösterdiği direnç yüzünden Ruslar, bekledikleri kadar hızlı ilerleyememişlerdi. XVIII. Yüzyıl başlarından itibaren başlayan Rus yayılcılığı ancak XIX. Yüzyıl başlarından itibaren olmuştur³¹³.

I. Petro'nun sıcak denizlere inme politikasını siyasi bir vasiyet gibi algılayan ve ülkesinioryantal bir despot gibi yöneten Çariçe II. Katerina 18. Yüzyılın ikinci yarısında bu politikayı uygulamayakoymuş ve büyük mesafeler almıştı. Kırım'ın ele geçirilmesinden sonra sıra Kafkasya'ya gelmişti. Kafkasya'yı tamamen ele geçirme niyetinde olan Ruslar, bölgede ilk olarak Kuzey Kafkasyalılarıkarşılaşmışlardı. Üstelik Kuzey Kafkasya halklarınçoğunluğunun Müslüman olması, Rusya'nınKafkasya'da tutunmasının önüne kültürel ve dini bir cephe daha açmıştı. Rusya Kafkasya'datutunabilmek için bu bölgede bir müttefike ihtiyaç hissetmişti³¹⁴. Projesi Prens Potemkin tarafından hazırlanan ve Çariçe II. Katerina tarafından onaylanan bu kuşatma siyasetinin uygulamasında Rusların ilk yaptıkları şey, Kafkasya'yı nehir boylarını güzergâh olarakkalmak amacılıyasağlam bir hat inşa ederek kuzeyden kuşatmayı başlatmak olmuştur³¹⁵.

XVIII. yüzyılın ikinci yarısındaki Osmanlı-Rus savaşının (1768-1774) sonucu olarak, Ruslar'ın Kırım Hanlığı'nı Osmanlı Devleti'nden koparmak için başlattıkları çabalar olumlu netice vermiştir. Kırım'ın Rusya'ya bağlanması ile Osmanlı Devleti'ne

³¹² Uzunçarşılı, a. g. e, C. 5, s. 468.

³¹³ Köse, a. g. m, s.27.

³¹⁴ Abdullah Temizkan, "Rusya ve Osmanlı Devleti'nin Kafkas-Ötesinde Nüfuz Mücadelesi", *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi*, C. VI, S.2, s. 477, İzmir, 2006.

³¹⁵ Temizkan, a. g. m,s. 478.

kuzeyden gelecek tehditlere karşı engel teşkil eden bir kalesi düşmüş olmuştur. Böylece Ruslar’a Kafkasya kapıları da açılmış olmuştur. Ruslar, Kuzey Kafkasya’da elde ettikleri araziye korumak için Kafkasları takiben Hazar’dan Azak’a uzanan hatta kaleler inşa etmişlerdir. Bölgeye Kozakları yerleştiren Ruslar, Azak Denizi’nden Hazar Denizi’ne uzanan 700 kilo metrelik hatta pek çok kale inşa edip buralara asker yerleştirerek “Kozak Hattı” denilen hattı oluşturmuşlardı. Kozaklarla birlikte bölgeye Rus asilzadeleri de yerleştirilerek Kafkasya hâkimiyeti için önemli bir adım atılmış oldu³¹⁶.

2. 7. 7. Gürcistan’ın Rusya’nın Himayesi Altına Girmesi

Osmanlı –Rus Savaşında (1768-1774) Gürcistan Rusya’nın yanında yer almıştır. Gürcistan bu savaştan sonra ekonomik olarak zayıflamış ve yoksullaşmaya başlamıştı³¹⁷. Gürcistan Kralı II. İrakli Han ortaya çıkan İran tehlikesi karşısında Rus çariçesi II. Katerina’dan yardım talebinde bulunmuştur. Çariçe olumlu yanıt verdi ve General Potemkin’e bu konuyla ilgili talimatlar vermiştir.

Gürcistan Kralı II. İrakli, 24 Haziran 1783 tarihinde Gori şehrinde topladığı meclisin fikrini ve onayını aldıktan sonra Rusya’dan yardım talebinde bulunmuştu. Çariçe II. Katerina’nın da bu teklife olumlu cevap vermesiyle birlikte, 24 Temmuz 1783 tarihinde Georgievsk (Gheorgoievsk) şehrinde iki devlet arasında on üç maddeden oluşan bir antlaşma imzalanmıştır³¹⁸. Anlaşma maddelerine baktığımızda;

1) Kartli ve Kahet memleketlerine hâkim olan Tahmuras oğlu II. İrakli gerek İran gerekse başka bir devlete tabiiyetinden vazgeçerek, Rusya’nın himayesine girecek, gerektiğinde Rusya’ya yardımcı olacaktır.

2) Rusya’da II. İrakli’nin sözünü kabul edecek, onun sahip olduğu ve bundan sonra sahip olacağı mülkünü korumaya zaman ayıracaktır.

³¹⁶ Zekeriyе Türkmen, XIX. Yüzyıl başlarında Prusya’nın güney Kafkasya politikası, Kırgızistan Manas Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, s. 10.

³¹⁷ Kuzucu, a. g. e, s. 90.

³¹⁸ Serhat Kuzucu, “Gürcistan Bölgesinde Osmanlı –Rus nüfuz mücadelesi”, *Sosyal Bilimler Dergisi*, s. 2, S. 3, Haziran, 2012, s. 61.

3) Bundan sonra veraset yoluyla Gürcistan Kralı olacak kişi önce Rusya'ya durumu bildirecek, Rusya da bunu kabul ettiğine dair kendisine senet, sancak, kılıç, asa, kalkan ve kaplı elbise göndererek krallığını onaylayacaktır. Bununla beraber atanan kral, artık Rusya'nın himayesinde ve kontrolü altında olduğuna dair yemin edecektir.

4) Gerek Gürcistan sınırında bulunan Rus kumandanının gerekse Rus elçisinin haberi olmadan Gürcistan kralı etraftaki devletlerle savaşmayacağına sözvermektedir. Şayet savaş yapmak gerekirse sınır kumandanı ve Rus elçisinin onayı ve yardımı olmadan hareket etmeyecektir.

5) İki devlet elçileri karşılıklı olarak birbirlerinin memleketlerinde ikamet edebilecek, Rusya Çarı bunlara kıdemlerine göre rütbe verecektir.

6) Gürcistan Kralının hükmü altındaki halkı Rusya kendisine müttefik sayacak, bu halka düşman olan devlet veya milleti Rusya da düşman bilecektir. Osmanlı Devleti veya başka büyük bir devlet ile yapılacak antlaşmada mülki idare yetkisini, salyane ve sair işlerini Rusya Kralının onayına verecektir.

7) Gürcistan kralı, askerleriyle bundan sonra devamlı olarak Rusya'nın hizmetinde, emektarlarını, yani Rusyalı olup Gürcistan'da vazife görenleri uygun bir şekilde kıdem sırasıyla memur ve rütbelerinden üstün tutacaktır.

8) Rusya'nın onayıyla Kartli ve Kahet memleketlerinin başpiskoposu Rusya Kralının sekizinci dereceden olan metropolitleriyle aynı kıdemde olup bunların yaptıklarını yapmaya gerekli yetkiye sahip olacaktır.

9) Gürcistan asilzadeleri, Rusyalı asilzadelerin sahip oldukları imtiyazlardan aynen istifade edeceklerdir.

10) İki taraf da karşılıklı olarak birbirlerinin memleketlerini vatan edinebileceklerdi. Bunlardan biri tekrar eski memleketine dönmek isterse buna engel olunmayacaktı. Rusya'nın aracılığıyla harp veya antlaşmayla serbest bırakılan elçilerin ücretleri ve yol masrafları verilerek ülkelerine gönderilecektir. Gürcistan Kralı da aynı şekilde davranacaktır.

11) İki devlet karşılıklı olarak birbirlerinin ülkesinde ticaret yapmakta serbest olacak ve tüccarlara gerekli imtiyazlar verilecektir.

12) Bu antlaşma ebedi olarak yürürlükte kalacaktır.

13) Antlaşma tasdiknameleri altı ay içerisinde veya daha evvel mübadele edilecektir.³¹⁹

Rusların Kırım Hanlığından sonra Gürcistan'ı da bir şekilde denetim altına alması, Osmanlı Devleti'nde endişe uyandırmıştır³²⁰. Bundan sonra Osmanlı Devleti bu durumla ilgilenmeye başlamıştır.

2. 7. 8. Osmanlı-Rus Savaşı (1787-1792)

Kırım'ın elden gitmesi Osmanlı'da büyük bir reaksiyon uyandırmıştır. Fransa ve İngiltere hükümetleri de el altından Rusya'ya karşı Bab- ı ali'yi savaşa teşvik etmişlerdir³²¹. Prusya ve İngiltere'nin İstanbul'da bulunan elçileri, Osmanlı Sadrazamını Koca Yusuf Paşa üzerinde bu konuyla ilgili güç kurmaya çalışmışlardır. Bu savaşa denk gelen günlerde Rus elçisinin halledilmesini istediği anlaşmazlık meseleleri şunlardı:

1-Eflak ve Boğdan münazaası,

2- Gürcistan Meselesi,

3-Kafkasya'da bazı kabilelerin Koban nehrini geçerek Rus arazisine akın etmeleri,

4-Rusya tüccarından devlete ait olan vergilere af verilmesi,

5-Cezayirlilerin zabt ettikleri Rus gemisinin geri alınması,

6-Tuna sahillerinde Osmanlılara tabi Kazakların huduttan uzaklaştırılarak yağmaların önlenmesi,

³¹⁹ Kuzucu, a. g. m, s. 62,63.

³²⁰ Kuzucu, a.g.m, s. 93.

³²¹ Kurat, a.g.e, s. 291.

7-Kaynarca Antlaşması gereğince Varna'ya konsolos tayinine kati surette izin verilmesi,

8- Kılburun civarında çıkan tuzun yarısı Ruslara diğer yarısı Özi halkına dağıtılmasınlaştırmahükümlerinden olmasıyla Ruslara ait bu yarının verilmesi.³²²

2. 7. 8. 1. Rusya'ya Ültimatom Verilmesi

II. Katerina ile II. Josef arasındaki Kerson Görüşmesi sonrası bu görüşmeye katılan Rusya'nın İstanbul'daki Elçisi Bulgakov İstanbul'a döner dönmez Osmanlı Devletinden Varna'ya bir Rus konsolosunun atanması gibi yeni talepler gündeme getirmiştir. Bugüne kadar ki yumuşak ve anlayışlı davranışının karşılığı olarak her defasında kabul edilemez yeni istekler ileri süren Rusya'ya karşı Osmanlı yönetiminin tepkisi bu sefer çok sert olmuştur. Osmanlı Devleti Reisülküttap Feyzi Efendi aracılığıyla Rus Elçisi Bulgakova 27 Temmuz 1787 tarihinde İstanbul Bebek'te yapılan görüşmede altı maddeden oluşan bir ulti-matom vererek bunların derhal yerine getirilmesini istemiştir³²³. Bu maddelere baktığımızda;

1- Firari Boğdan Voyvodası İkinci Aleksandr Mevrokordaton'un teslim edilmesi,

2-Eflak ve Boğdan'da olan ve memleketi Osmanlı hükümeti aleyhine ifsat eden konsolos vekilinin azledilmesi,

3-Kılburun göllerinden Özi ahalisine verilmesi iktiza eden tuzun verilmesi, İki taraf tüccarı hakkında eşit muamele yapılmasının kabul edilmesi,

5-Osmanlı tüccarlarının zarara uğramaması için uygun mahallere memurlar tayini ve şimdilik Kırım'a bir memur gönderilmesine izin verilmesi,

6- Rus tüccar gemileri yasak eşya nakletme olduklarından bundan sonra boğazlardan geçerken bu gemilerinin yoklanması,

³²² Uzunçarşılı, a.g.e, C.5, s. 501.

³²³ Kuzucu, a. g. e, s. 116.

7- Rus askerinin Tiflis'ten çekilerek Gürcü prensinin Ruslar tarafından himaye edilmemesi.

Reisülküttab Efendi'nin bu teklifleri üzerine şimdiye kadar hep ağır teklifler kendisi tarafından gelmiş olan Rus elçisi şaşırdı ve reisülküttaba yapacağınız meseleler ortada iken bu yeni maddelerin kabul edilemeyeceğini belirtmiştir³²⁴. Daha sonra ise, ilgili şartlar hakkında tek tek açıklamalarda bulunmuştur. Ona göre; Boğdan Voyvodası Ligor'un görünürde hiçbir suçu yok iken katline karar verilmesi mevcut antlaşma şartlarına aykırıydı. Bu yüzden Rusya'ya kaçıp sığınmıştı ve Rusya'nın da kendisine sığınan bu voyvodayı Osmanlı Devleti'ne iade etmesi şanına yakışmazdı. Eflak ve Boğdan'da görev yapan ve halkı Osmanlı Devleti'ne karşı kıskırttığı iddia edilen Rus konsolos vekilinin bunları yaptığına dair hiçbir kanıt olmadığı halde görevden alınması beklenemezdi. Kılburun mevkiinde bulunan göllerden çıkarılan tuzun Özi halkına ait kısmının verilmesinde ise hiçbir sorun yoktur. Zira Özi halkına verilen tuz yüz bin nüfusa yetecek kadardır³²⁵.Yapılan görüşmeler sonucunda iki tarafta bir sonuca ulaşamamışlardı. Bu durum iki tarafında yeniden savaşa tutuşması anlamına gelmiştir.

2. 7. 8. 2. Osmanlı'nın ve Rusya'nın Savaş Hazırlıkları

Osmanlı hükümeti Kafkas taraflarından da Rusları vurmak isteyerek verilen emir üzerine Çıldır valisi Süleyman Paşa vasıtasıyla Dağıstan ve Azerbaycan Hanlarını ittifaka almaya teşebbüs etmiş ve Dağıstan Hanlarından olan Amme Handan istifadeyi düşünmüş ve Kabartay ümerasına ve hatta Buhara Hanına da Rusya'ya akın için hükümler ve nameler gönderilmiştir.

Ruslar bu sefer için iki ordu seferber etmiştir: Biri Portemkin'in kumandasında olup Oçakov'u zapt edecekti, diğeri ise Avusturya ordularıyla birleştikten sonra Tuna, Prut ve Dinyester havzalarına doğru yoğunlaşacaktır. Rusya'nın savaş hazırlıkları yavaş seyrederken, Osmanlı Devleti'nin 1788 yılında, II. Joseph o yılın Şubat ayında isteksiz

³²⁴ Uzunçarşılı, a. g. e, s. 504.

³²⁵ Kuzucu, a. g. e, s. 117.

bir şekilde savaş ilan ettiği zaman, Belgrad'daki kuvvetlerinin yoğunlaşabilecekleri anlamına gelmiştir.

2. 7. 8. 3. Ocakov (Özi) Kalesi'nin İşgali

Kuzey Karadeniz kıyısında bulunan Bug ve Dinyester ırmaklarının birleştiği yerde bulunan Ocakov, Rusların Karadeniz'de ki varlığı açısından önemli bir kilit noktasıydı ve savaşın ana odağı konumundaydı. Osmanlı için bu savaşın ana nedeni Kırım'ın geri alınmak istenmesiydi. Ocakov, Belgrad'dan doğuya doğru uzanan Tuna ve Karadeniz stratejik hattında bulunan son Osmanlı ileri karakoluydu. Ocakov'a karadan ulaşmak zordu ve tıpkı kaleden kuşatılabildiği gibi asker ve malzeme sevkiyatının bile denizden yapılabilirdiği bir kaleydi.

Osmanlıların 1787 yılında Ocakov savunmasını hazırlamak üzere topçu birliklerinin başı olarak gönderdiği André Lafitte-Clav³²⁶é, Kılburun'a yapılan saldırıyı tasarlayan kişiydi. Tuna halicini ve kuzey kıyı şeridini gemiyle dolaştığı için Karadeniz kıyısını iyi biliyordu.³²⁷ Lafitte 1787 yılı sonunda Fransa'ya geri çağrılan teknik danışmanlar arasındaydı ve ertesi yıl Rusların Ocakova yaptıkları nihai saldırıya tanık olmuştu³²⁸. Bu dönemde Özi Muhafızı İsmail Paşa'dan gelen bir yazıda Özi Kalesi'ndeki asker ve yiyeceğin, Aksu boyunda Rusların donanmasının bulunduğu, Mikdad Paşa'nın maiyetinde bulunan ve Boğdan'a gönderilen askerin Keşto'ya nakledildiği Nüzül Emmini Nimeti Bey Zade İbrahim Bey'in başta bulunduğu, Çayır Zade İbrahim Ağa'nın İstanbul'a azimetini, Ziştoylu Hacı Turhan'ın tombaz inşasında çok çaba göstermediğinden bahsetmiştir³²⁹. Yazılan bir mektupta: Gelen haberlere göre yabancılar Özi Donanmasında bulunmuştur. Gelmekte olan bu Özi Donanması Mart

³²⁶ Lavitte-Clavé, yeniçerilerin tavsyesini uygulaması halinde planların başarıya ulaşabileceğini belirtmişti. Kılburun'un bulunduğu kumluk yarımada'nın en ucundan bir çıkartmasıyla, aşamalı bir saldırı harekâtı planlanmıştı. Askerlerin bir kısmı kaleye daha yakın çıkartma yerinde erken bir saldırıya kalktılar, fakat bu düzensizdi ve niyetlerini ortaya koymuştu. Daha ayrıntılı bilgi için Bkz. Aksan, a. g. e, s. 173,174.

³²⁷ Aksan, a. g. e, s. 173.

³²⁸ Aksan, a. g. e, s. 175.

³²⁹ BOA, HAT.23/1144 (12 Zilkade 1202/ 14 Ağustos 1788)

ayının onsekizinde Boğaz'dan hareket edeceğine dair önem gösterilmesi konusunda Kaptan Paşa'ya uyarmanın gerekli olduğuna dair bir mektup gönderilmiştir³³⁰.

2. 7. 8. 4. Kılburun Zaptı

Ağustos 1787 yılında bir Osmanlı donanma birliklerinin, Kılburun'a yaptıkları saldırının bir parçası olarak Oçakov açıklarında Rus firkateynlerine ateş açmasıyla savaş başlamıştır³³¹. Rusya'ya savaş ilan edilip daha ordu hareket etmeden önce Özi valisi İsmail Paşa Ruslara karşı bir hareket yapmak isteyerek Kılburun kalesini zaptetmek üzere Özi kalesinden Kılburun'a kayıklarla altı bin asker göndermiştir. Bu asker gece yarısına kadar Ruslarla savaş yapıp savaş ertesi güne bırakıldığı sırada karadan ve denizden Ruslara yardımcı kuvvet geldiğinden Kılburun muhafızı General Sovarov tarafından yapılan saldırı neticesinde nehrin karşı tarafına geçmiş olan kuvvetler dögüşe dögüşe şehit olmuşlardır³³².

Sefere destek olan Eflak Voyvodası Nikola'nın, İsakçı ambarına teslim edilecek edilmek üzere ürünleri kayda almıştır. Bu ürünlergerektiğinde kullanılmak üzere saklanan tahılve Özi Kalesi için kazık, İsmail ordusu için onbin koyunun kendi inşa ettirdiği kalyon yüklerinin hesaba katılmak üzere bağış ve takdim ettiğine dair yazı yazmıştır. Bu yazının üzerinde arz ve I. Abdülhamid'in hattı bulunmaktadır³³³.

16 Aralık 1788'deki nihai saldırı, limandaki Rus gemilerinin bir ay süren bombardımanın ve şiddetli kıştan kaynaklanan gecikmeleri ardından başlamıştır³³⁴. Bu esnalarda Baht Giray Sultan'a yazılan yüksek ferman yazıda buyurulan hatt-ı hümayunda, akıl ve bilgisinden bahseden Kuban Hanlığı'nın kendine iyiliğini açıklayan ve zaferin kazanılmasından önce Özi'ye hareketle Özi Kalesi'nin düşmandan kurtarılması ve düşman gemilerinin batırılması, harekâtın da amaca ulaşmasının ayrı ayrı kendine ve sadrazama bildirilmesi emredilmiştir³³⁵.

³³⁰BOA, HAT. 11/ 376 (29 Zilkade 1202/31 Ağustos 1788)

³³¹Aksan, a. g. e, s. 173.

³³²Uzunçarşılı, a. g. e, C. 5, s. 520.

³³³BOA, HAT. 18/821 (17 Cemazeyilevvel 1201/ 7 Mart 1787)

³³⁴Aksan, a. g. e, s. 171.

³³⁵BOA, HAT.11/ 406 (29 Zilkade 1202/ 31 Ağustos 1788)

Britanya, Rusya ve Felemenk Birleşik Eyaletlerinin yeni Üçlü İttifakı, Ağustos 1788’de arabulucuk önerdi, ama II. Katerina bunu redetmiştir. 1789 yılında padişahın değişmesi ortamı daha da içinden çıkılmaz hale getirmişti. Yeni padişah III. Selim (1789-1808) genç, idealist ve kararlı bir Fransız dostuydu. Bütün hanedan tarihinin muhtemelen en vahim anında tahta çıkmıştır. Danışmanlarının Avusturya ve Rusya’yla anlaşma yapması tavsiyelerine rağmen, kumanda ettiği herkesin hoşgördüğü Koca Yusuf Paşa’nın görevde kalmasıyla savaşa devam etmeyi seçmiştir³³⁶.

Bu sıralarda Rus savaşında görevli Serasker Vezir Hasan Paşa’dan gelen resmi yazıda bir maddeye göre, Özi savaşında düşmana mecburen esir düşen ve daha sonrasında düşman elinden kaçan Kastamonulu Ahmed’in Rus donananmasının durumları hakkındaki ifadelerine dair bir açıklama yapmıştır. Bu ifadeler arasında Özi’ye girişler sırasında askerin gözetlenmesine dair bilgiler bulunmaktadır³³⁷.

2. 7. 8. 5. Kerson Görüşmesi (1787)

II. Katerina, Osmanlı Devleti’ni parçalamaya yönelik projesini uygulamaya koymak için, çıkarlarına en uygun devlet olarak gördüğü Avusturya ile ittifak oluşturmak istemesine rağmen, Avusturya yönetimini elinde bulunduran Maria Theresa’nın Osmanlı Devleti’nin parçalanmasına plan ve projelerine katılmak gibi bir niyeti yoktur³³⁸.

Her ne kadar Maria Theresa Osmanlı Devleti’nin parçalanması fikrine karşı çıksa da Avusturya veliahtı olan oğlu II. Josef onunla aynı fikirde değildi. Bu durumu çok iyi bilen II. Katerina, Osmanlı Devleti’ne karşı Avusturya ile bir ittifak zemini oluşturmak için II. Josef huzurunda girişimlere başlamıştır. Bu çerçevede 30 Mayıs 1780 yılında II. Katerina ile II. Josef Lehistan sınırları içinde yer alan Mohilev’de bir araya gelerek, Osmanlı Devleti’nin taksimi konusunda görüşmelerde bulundular. İki devlet Osmanlı devletinin topraklarını paylaşmak için aralarında anlaştılar ve bir karar vardılar. Bu görüşmeler de alınan kararlar şunlardır;

³³⁶ Aksan, a. g. e, s. 178.

³³⁷ BOA, HAT.16/697 (26 Cemayezilahir 1203/ 24 Mart 1789)

³³⁸ Kuzucu, a. g. e, s. 109,110.

1) Eflak, Boğdan, Besarabya(Basarabya)'yı içine alan Dinyester yani Turla ve Tuna Nehirleri arasındaki bölgede temeli Hristiyanlığa dayalı Rusya'ya bağlı bir devlet kurulacak ve bu devletin adı “Daçya” olacaktı. Bu devletin başına ise Rus Generali Potemkin geçecektir.

2) İstanbul'da Bizans İmparatorluğu yeniden kurularak, bu imparatorluğun başına II. Katerina'nın torunu Konstantin geçecektir. Ayrıca buranın güvenliğinin sağlanması için Boğdan ve Dinyester arasındaki bölge ile Ege adaları Rusya'nın kontrolü altında olacaktır.

3) Avusturya, Eflak'ın Aluta Nehri'ne kadar olan batı bölgesi ile Sırbistan, Bosna- Hersek, İstirya ve Dalmaçya'yı içine alan Vidin ve Drina Körfezi arasındaki tüm bölgeyi ilhak edecektir.

4) Aralarında vardıkları bu anlaşma çerçevesinde oluşturdukları bu projeye muhalefet etmemeleri için Fransa'ya Mısır ve Suriye, Prusya ise Torn ve Danzig verilecektir³³⁹.

2. 7. 9. Zıştovi Antlaşması (1791)

Zıştovi Antlaşması on dört maddeden oluşmaktadır. İlgili antlaşmanın maddeleri iseşunlardır:

1) a- Bu antlaşma ile her iki devlet arasında her türlü düşmanlık sona erecek ve sağlam bir dostluk baki kalacak,

b- Savaş esnasında taraf olarak savaşa katılanhalkın suçu ne olursa olsun affedilecek,

c- Her iki devlete sığınmış başta Karadağ, Sırp, Bosna, Eflak ve Boğdan halkınındönmelerine izin verilecek. Bunların memleketlerine sağ salim ulaşması için her türlü saldırıdan ve zarardan korunacaklar,

³³⁹ Kuzucu, a. g. m, s.253.

2) İki devlet arasında savaş öncesi hukuki yapı aynen geçerli olacak,

3) a- Osmanlı Devleti, Avusturya tüccar ve gemilerini Garp Ocakları korsanlarının saldırılarına karşı koruyacak. Eğer bunu yapamazsa tüccarların zararlarını kendisi karşılayacak,

b- Avusturya tüccarlarının Osmanlı Devleti topraklarında ticaret ve denizlerinde seyir serbestliği sağlayan Şubat 1784 tarihinde varılan anlaşma ile Eflak ve Boğdan memleketlerinde Erdel çobanlarının koyun ve sürülerinin geçişine ve ikametlerine dair Aralık 1786 tarihli ferman aynen geçerli olacak,

4) Avusturya, Eflak ve Boğdan başta olmak üzere bu savaş esnasında işgal ettiği tüm Osmanlı Devleti'ne ait şehir, kasaba ile kaleleri ve buralarda bulunan top ve mühimmat gibi gereçleri iade edecek ve iki devlet arasında savaş öncesi sınır baki kalacak,

5) Hotin Kalesi ve çevresi Osmanlı Devleti ile Rusya arasında bir barış antlaşması imzalanıncaya kadar Avusturya'nın kontrolü altında kalacak. Bu süre zarfında Avusturya hiçbir şekilde Rusya'ya her hangi bir yardımda bulunmayacak. İlgili antlaşma imzalandıktan sonra ise kalenin kontrolü Osmanlı Devleti'ne bırakılacak,

6) Antlaşmaların mübadelesinden sonra taraflar antlaşma ile tespit edilen sınırlarına çekilecekler. Eflak ile Boğdan tahliyesi içinse tasdiknamelerin mübadelesinden sonra bir ay süre tanınacak. Sırp ve Bosna memleketleri ile İrşova'nın eski sınırının tespiti için taraflar Belgrat Antlaşması'nın on üçüncü maddesine göre taraflar mübaşir tayin edecek. Bu bölgedeki mühimmat ve cephanenin tahliyesi için ise tasdiknamelerin mübadelesinden sonra iki ay süre tanınacak³⁴⁰,

7) Kendi rızaları ile din değiştirerek iki tarafa sığınanlar hariç iki devletin topraklarında her ne sebeple olursa olsun esir bulunan asker veya sivil bütün esirler karşılıklı olarak hiçbir bedel ödmeden iki ay içerisinde serbest bırakılacak,

³⁴⁰Serhat Kuzucu, XVIII. Yüzyılın Son Çeyreğinde Osmanlı-Avusturya Siyasi İlişkileri ve Zıstovi Anlaşması (II. Josef ve II. Leopold Dönemi), History Studies, s. 257.

8) Bu savaştan önce veya sırasında iki devletin topraklarına yerleşip yerleştiği devletin hâkimiyetini tanımış olanlara diledikleri tarafa geçmelerine hak tanınacak,

9) Bu savaşla birlikte iki ülke arasında durma noktasına gelen ticaret bu antlaşmanın ikinci ve üçüncü maddesine göre bir an önce başlatılacak. Ayrıca gerek Avusturya sınırları içerisinde ticaret yapan Osmanlı tüccarlarının gerekse Osmanlı Devleti sınırları içerisinde ticaret yapan Avusturyalı tüccarların savaş süresince bakaya kalan alacaklarının tahsili sağlanacak,

10) İki devletin sınırında görevli vali ve kumandanlar daimi olan bu sınırın korunmasında gerekli gayreti ve özveriyi gösterecekler. Herhangi bir hasar ve zararda kendileri sorumlu tutulacaklar,

11) Bu antlaşmanın ikinci ve üçüncü maddesine göre iki ülke arasında seyahat edip ticaret yapan hiç kimseye ilgili maddelerde anlaşılan koşullar dışında herhangi bir muamele yapılmayacak ve bunların güvenlikleri sınırda görevli kumandanlar tarafından sağlanacak,

12) a- Osmanlı Devleti bünyesinde yaşayan Hristiyan halkın ibadetlerini rahatça yapmalarına izin verileceği gibi gerektiğinde kiliselerinde tadilat yapmalarına izinverilecek. Bu Hristiyan halkın Kudüs-i Şerif gibi kutsal sayılan yerleri ziyaret için yapacakları yolculuklarda her türlü güvenlikler sağlanacak,

13) İki devlet arasında imzalanan bu antlaşmanın pekiştirilmesi için savaş döneminde tahta çıkan Sultan III. Selim Han ile Avusturya İmparatoru II. Leopold'un cüluslarının tebriki için karşılıklı olarak elçiler gönderilecek,

14) Bu antlaşmanın Türkçe ve Fransızca olmak üzere iki sureti hazırlanarak en fazla kırk gün içinde iki devlet tarafından onaylanıpdeğişimi yapılacaktır³⁴¹.

Osmanlı Devleti ile Rusya arasında Kalas görüşmeleri yapıldıktan sonra barış görüşmelerinin nerede yapılacağı yerin tesit edilmesi ve müzakereyi kimlerin temsil meselesinin belirlenmesi için General Portemkin'in Kalas'a gelmesi beklenmişti.

³⁴¹Kuzucu, a. g. t, s. 258-259.

Generalin gelmesinden sonra Sadrazam Koca Yusuf Paşa, Teşrifatçı Mustafa Efendi ile General Potemkin'e zemini elmasla süslenmiş bir kuşak hediye edilirken, diğer generallerden Renbin ve Rus donanması amiraline hediyeler yollanmıştır. Burada barış görüşmelerinin Yaş Kasabası'nda yapılmasına karar verilmiştir³⁴².

2. 7. 10. Yaş Antlaşması (1792)

Osmanlı Devleti, 1791 yılında Ruslarla barış müzakerelerine başlamak zorundaydı. Müzakere görüşmeleri Zıştova'da başlamış, fakat Potemkin katılmadığı için Rusya'yı Re'nin temsil etmiştir. Potemkin gelince Ren'in e yol veri müzakereleri Yassı'ya taşınmıştır. 5 Ekim 1791'de Tavridli Knaz Potemkin Yassı'ya 38 km. mesafede hayatını kaybetmiştir. Osmanlı Devleti ile yapılan müzakereleri Kont Bezborodko tamamlamıştır³⁴³.

III. Selim 18 Ekim 1791 tarihinde Bab-ı ali arz odasında tüm devlet erkânının katılımıyla meşveret meclisini toplamıştır. Bu toplantıda Çaparzade Süleyman Bey de bulunmuştu. Reisülküttap vekili Raşit Efendi ordunun cephedeki durumu hakkında bilgi veren raporu okumuştur. Bu raporda askerlerin düşman karşısında kaçmaz zorunda kaldığını, subayların emirlere uymadıklarını ve bundan dolayı geri çekildiklerini, Maçin Bozgununun yaşanmasından sonra Ruslarla barış yapıldığı ve Turla Nehri'nin sınır olarak kabul edilmesinin Rusya'nın isteği üzerine olduğu açıklanmıştır. Fakat sultanın bu durumu onaylamadığı bildirilmiştir. Hatta Rusya bu durumda ısrarcı olursa yeniden savaşın yapılabileceği, Edirne'de toplanmak üzere Anadolu'dan çok sayıda asker çıkartılması için Çaparzade Süleyman Bey'e ve Karaosmanoğlularından Hacı Ömer Ağa ve kardeşi Hacı Mehmet Ağa'ya görev dahi verilmiştir. Osmanlıyla birlikte savaşa girmek durumunda olacak olan Prusya ve İngiltere de sulh görüşmelerinin yapılmasından yanaydı. Osmanlı Devleti ise yeni bir savaşa hazır olmadığı için barışgörüşmelerinin yapılmasına razı olmaz durumunda kalmıştır³⁴⁴.

³⁴² Kuzucu, a.g.t, s.245.

³⁴³ Şirokorad, a. g. e, s. 263, 264.

³⁴⁴ Kuzucu, a. g. e, s. 230.

Barış müzakereleri 1791 Kasım'da başlayarak 15 celse görüşüldükten sonra 10 Ocak 1792 tarihinde iki buçuk aya yakın bir zamanda 13 maddelik bir antlaşma imzalanmıştır³⁴⁵. Antlaşmanın ilk maddesine göre iki devlet ve halkı arasında her türlü düşmanlık sona erecek ve her iki taraf bu antlaşmayla birlikte sonsuza kadar kurulacak olan dostluğu bozacak hareketlerden kaçınacaktır. Ayrıca gerek Rus gereksede Osmanlı esirlerinin işledikleri bütün suçları affedilerek serbestçe memleketlerine gitmelerine izin verilecektir³⁴⁶.

Antlaşmanın ikinci maddesine göre Osmanlı Devleti 1774 Küçük Kaynarca Antlaşması ve daha sonra imzalanan 1779 Aynalıkavak Antlaşması ve 1783'deki ticaret antlaşması ve 1784'de Kırım ile Taman'ın ilhakı ile Koban Nehri'nin sınır tayini hakkındaki antlaşmalar eskisi gibi kalacaktır.

Üçüncü madde ile Turla (Dinyester) nehri sınır kesilerek bunun sol tarafındaki arazi yani Akso (Boğ) ile Turla arasındaki Özi ile Özi Kalesi Ruslara terk ediliyor ve sağ taraf memleketleri yani Bender ve Akkerman, Kili, İsmail ve diğer o tarafa Rusların işgal ettikleri kale ve şehirler Osmanlılara iade olunuyordu.

Dördüncü madde gereğince hareket sahası olan Boğdan voyvadalığı hakkında Kaynarca Antlaşmasıyla bu antlaşmadan sonraki antlaşmalar muhafaza edilecek ve bu voyvodalığın borçlarına ve bakayada kalan vergilerine bir sünger çekilecek ve Yaş antlaşmasından sonra iki sene süreyle Boğdan her türlü vergilerden muaf olacak ve af ilan edilip arzu edenler yine memleketlerine dönebileceklerdi.

Beşinci madde, iki devletin daimi surette barış içinde yaşamalarını temin etmek için Tiflis Hanının yani Gürcü Prensini yerlerine Çıldır valileri veya beyleri tarafından taarruz olunmayacak ve altıncı madde üzerine Koban iki devlet arasında Kafkasya'da sınır olacaktır.

Altıncı madde, Osmanlı Devleti tarafından 1783 tarihinde Rusya'ya verilen senetle Kırım ve Taman'ın Ruslar tarafından ilhakı kabul edilmiş ve iki devlet arasında Kafkasya bölgesindeki sınır Kuban Nehri olarak belirlenmiştir. Buna göre antlaşmanın

³⁴⁵ Uzunçarşılı, a. g. e, C. 5. 591.

³⁴⁶ Kuzucu, a. g. e, s. 233.

ikinci maddesi uyarınca aynı sınır iki devlet arasında yine baki kaldı. Kuban Nehri'nin sol tarafında Osmanlı hâkimiyeti altında yaşayan kabilelerin Rus tarafına geçi Rus tebaasına zarar vermesi veya eşyalarını gasp edip götürmesine mani olmak için Osmanlı Devleti her türlü tedbiri alacaktır. Şayet bu bölge halkından birileri Rus tarafına geçer zarara ve ziyana neden olur ise Rus zabitanları bu zararın tazmini için gerekli girişimleri yapacak. Ancak altı ay içinde tazmin edilemezse Osmanlı Devleti bu zararı altı ay içerisinde kendi hazinesinden Rusya'ya ödeyecektir³⁴⁷.

Yedinci madde korsanlara karşı Rus ticaret gemilerinin korunması ve meydana gelen zararların ocaklara tazmin ettirilmesi ve eğer bu zararı yapan ocaklardan herhangi birisi bunu tazmin etmediği takdirde meydana gelen zarar ve ziyanın Osmanlı Devleti hazinesinden temin edilmesidir³⁴⁸.

Sekizinci madde, kendi rızaları ile din değiştirerek iki tarafa sığınanlar hariç, iki devletin topraklarında her ne sebeple olursa olsun esir bulunan kadın veya erkek, asker veya sivil bütün esirler karşılıklı olarak ve hiçbir bedel ödemededen serbest bırakılacak.

Dokuzuncu madde, bu antlaşma imzalandıktan hemen sonra iki taraf savaş tedbirlerine son verecek. Cephede bulunan askerlerine gerekli emirler gönderilerek savaşın sona erdiği bildirilecek.

Onuncu madde, iki tarafın uygun göreceği elçiler belirlenerek, Avrupa devletleri elçilerine tanınan halklarla göreve başlayacak ve iki devletin şanına yakışır hediyeler sunulacak.

Onbirinci madde, tasdiknameler değiştirildikten sonra Rus askerleri Osmanlı Devleti'ne bırakılan topraklardan çekilecek ve Rus ince donanması Tuna Boğazını ve Turla Nehri'nin sol yakasını tamamen boşaltacak.

Onikinci madde, bu antlaşmanın senetleri iki tarafın baş müzakerecileri tarafından imzalanarak, Yaş Kasabası'nda iki hafta içinde mübadele edilecek.

³⁴⁷Kuzucu, a. g. e, s. 234.

³⁴⁸ Uzunçarşılı, a. g. e, C. 5, s. 591, 593.

Onüçüncü ve son madde, Antlaşmanın yürürlüğe girebilmesi için Osmanlı Sultan III. Selim ile Rus İmparatoriçesi II. Katerina tarafından beş hafta içerisinde imzalanıp mübadelesi yapılacak³⁴⁹.

Bu antlaşma ile Küçük Kaynarca ve daha sonra Osmanlı Devleti'ne kabul ettirilen antlaşma ve şartnameler bir kere daha onaylanmış oldu. Artık bu savaşın sonunda, Rusya'nın Osmanlı Devleti'ne karşı askeri üstünlüğü gözler önüne serilmiş bulunuyordu. Rusya, savaşa Osmanlı Devletini taksim niyetiyle girmesine rağmen, bunu başaramamıştır. Osmanlı Devleti de bu savaşa Kırım'ı kurtarmak için girdiği halde, bunu başaramadığı gibi bazı yeni stratejik yerleri Rusya'ya vermek zorunda kalmıştır. Rusya ve Avusturya, bu savaş sonunda Balkanlara biraz daha sokularak, muhtemel olaylara kaynak oluşturmıştır.

Karadeniz sahillerinde yaşayan halklar da bu antlaşmadan memnun değildi. Kırım Tatarları yarımadaadaki tüm yabancıları kılıçtan geçirmenin, Rus ve Ukrayna topraklarını tekrar yağmalamanın hülyasını kurmuşlardır. Kafkasya'daki dağlılar Ruslardan, Balkan Yarımadası'ndaki Yunanlılar ve Slavlar da tabii olarak Türklerden kurtulmak istiyorlardı ve bakışlarını Rusya'ya çevirmişlerdir³⁵⁰.

Rusya ile imzalanan bu antlaşmadan sonra Osmanlı hükümeti tarafından büyük elçi olarak Mustafa Rasih Efendi ve Rusya tarafından da Feld-Mareşal Kutuzof memur edilmişlerdir³⁵¹. Bu tarihlerde II. Katerina'nın Rusya'sının Potemkin dönemi de kapanmış oldu. Çünkü 1791 Aralık ayında imzalanan nihai Yaş Antlaşması'nın kabul edilemez bazı maddelerini değiştirmek için çok uğraşan Potemkin, yılın Ekim ayında ölmüştü. Bu antlaşmayla Oçakov Osmanlı Devleti geri vermek zorunda kaldı, Tuna ağzındaki önemli kaleleri geri almıştır.

II. Katerina'dan sonra Rus tahtına oğlu Pavel Petroviç³⁵² geçmiştir. Pavel 1796-1801 yılları arasında tahta kaldığı süre boyunca Osmanlı Devleti'yle pek bir münasebet olmamıştır. Pavel, iktidarının ilk aylarında Avrupa meselelerine karışmak istemedi, ama

³⁴⁹ Kuzucu, a. g. e, s. 235.

³⁵⁰ Şirokorad, a. g. e, s. 264.

³⁵¹ Uzunçarşılı, a. g. e, C. 5, s. 594.

³⁵² XIX. asır Rus tarihinde Çar I. Pavel hakkında görüşler şöyle idi: Pavel dönemi "keyfi hareketlerin, kaprislerin ve baskıların dönemi olmuştur" (N.K.Silder), onun haricinde en bürokratik dönemlerden biri olmuştur. Kadırev, a. g. t, 100.

olup bitenleri yakından takip etmiştir. 1796-97 yıllarında hem Fransa'daki istikrar, hem de Fransız ordusunun Avrupalı müttefiklerine karşı kazandığı başarılar Pavel'e göre Avrupalı monarşistlerin askeri zaafının bir sonucunu oluşturmaktı ve kendi mudahalesi olmadan Avrupa'ya yeni bir düzen gelmesi mümkün olmamıştır³⁵³Eğer kendi bu duruma müdahale ederse Avrupa yeniden bir düzene girecektir.

Tahta çıkınca Pavel, II. Katerina tarafından uygulanan birçok düzeni değiştirmeye başlamıştır. Bütün devlet idaresinde askeri düzeni uygulamak istemiştir. Bu nedenle, ilk iş askeri üniformayı ve talimi Prusyalılarkine benzetmek olmuştur. Pavel, Büyük Petro tarafından çıkarılan "taht veraseti" kanununu (hükümdarın aynı sülaleden olmak üzere istediği kimseye tahtı bırakmak hakkı) değiştirildi ve 1797' de yeni bir kanunla tahtın babadan büyük oğluna; eğer oğlu yoksa en yaşlı biradere geçmesi esasını kabul etmiştir. Bu kanunlar, Rusya İmparatorluğu'nun sonuna kadar yürürlükte kalmıştır³⁵⁴.

İmparator Pavel Osmanlı Devleti ile ilişkilerin gelişmesi imkânını önemli bir dış politika meselesinden yararlanarak elde etmiştir. Bunun yolu ise barışçıl yollarla Rus nüfuzunu Akdeniz'in doğu kesimine Osmanlı koordinasyonu ile bir şekilde yakmaktır³⁵⁵. Pravoslav olan I. Pavel 1798 yılında Roma Papasına bağlı "Malta Şövalye Nişanının Büyük Üstadı Azamı" ünvanını almıştır. Rusya'da ruhanilerin hoşnutsuzluğunu üzerine çeken Malta haçları ve opan erusalim nişanesi görülmeye başlamıştır. Pavel'in etrafında aynı fikirde olan insan yoktu. Bütün bunlara bakmayarak I. Pavel döneminde ortaya çıkan fermanlardan biri de köylüleri toprak köleliğinden kurtarmaya başlangıç olan üç günlük angarya fermanı olmuştur. A.N.Gertsen onu "Rus Don Kışot'u" olarak görmüştür³⁵⁶.

Bu esnarlarda Tunus korsanlarının zapt ettikleri bir Rus tüccar gemisini ve yükünü Osmanlı Devleti'nin Yaş Antlaşması gereğince uygulanması istenmişti. Yaş Antlaşmasının yedinci maddesine göre korsanlara karşı Rus ticaret gemileri korunmuştur. Bu durum dahîlinde meydana gelen tüm masrafları da Osmanlı Devleti

³⁵³ Şirokorad, a. g. e, s. 263.

³⁵⁴ Kurat, a. g. e, s. 294.

³⁵⁵ Vernadsky, a. g. e, s. 241

³⁵⁶ Şihverdi, a. g. t, s. 100.

karşılanmıştır. Bu doğrultuda Tunus korsanlarından Ruslara ait olan ticaret gemileri Osmanlı Devleti himayesindeydi. Bu gönderilen yazıda şiddetle ticaret gemisinin bırakılması istenmiştir³⁵⁷.

Fransız inkılabını takiben, 1798’de Fransa’ya karşı teşekkül eden devletler koalisyonuna Rusya’da dâhildi. 1 Aralık Rus Karadeniz donanması, Türk donanmasıyla birleşerek, İyon Denizi’ndeki adaları Fransızlardan temizlemişti. Avusturya’nın isteği üzerine Rus generali Suvorov’un kumandasında bir Rus ordusu, Fransızlara karşı savaşmak üzere, Kuzey İtalya’ya gönderilmiştir. Burada Fransızları birkaç kez yendi fakat Fransa’ya girememiştir. Suvorov, Rus donanmasının Fransızların eline geçmesini engellediği için Pavel tarafından “generalissimus” derecesine çıkartılmıştır³⁵⁸.

2. 7. 11. Napolyon Bonapart’ın Mısır Seferleri Sırasında Osmanlı-Rus İlişkileri

1789 yılında Fransa’da bir ihtilal olmuştu. Bu ihtilal tam 35 yıl boyunca Osmanlı-Rus ilişkilerinin seyrinide etkilemiştir³⁵⁹. General Napolyon Bonapart’ın 1798’de Mısır’ı işgale kalkışması üzerine, İngiltere ile Osmanlı Devleti arasında ilk defa olarak askeri bir ittifak yapılmıştır. Bu ittifaka Rusya’da katıldı. İstanbul’da 1798 Aralık ayında yapılan bu ittifak, 13 Haziran 1799 yılında Kral III. George tarafından onaylanarak uygulamaya konmuştur. Türk ordusu ve donanması Bonapart’ın kuvvetlerine saldırdıkları zaman, İngiliz donanması da onları desteklemiştir. Savaş esnasında Osmanlı Devleti’nin İngiltere’den 1.000.000 lira tutarında borç almasıyla birlikte askeri alanda alınan yardıma mali yardımı da eklemiştir³⁶⁰.

Napolyon, Ruslardan çok Türklerden korkmuştu. Bu dönemde Mısır’da Memlukler İstanbul’dan yarı bağımsız bir halde yaşıyorlar ve Napolyon’da Osmanlı devletiyle değil Memluklerle savaştığını defalarca açıkladığı halde, Sultan III. Selim Fransız Generalini kendi imparatorluğuna bir saldırı olarak değerlendirmiştir. Bu sırada

³⁵⁷ BOA, HAT. 269/15694 (29 Zilkade 1209/ 17 Haziran 1795)

³⁵⁸ Kurat, a. g. e, s. 295.

³⁵⁹ Şirokorad, *a.g.e*, s. 265.

³⁶⁰ Şimşir, *a. g. e*, s. 52.

Sultan III. Selim hemen Rusya'yla bir ittifak antlaşması imzalamış ve Fransız sefirini de Yedikule zindanlarına hapsedmiştir³⁶¹.

Osmanlı donanması, 20 Eylül 1791'de yani Rusların Akdeniz'e açılmalarından bir gün sonra, İstanbul'dan Yedi adaya hareket etmiştir. Osmanlı- Rus donanması Zanta, Kefelonya Adaları sahillerinde başarılar elde etti ve içlerinde Fransız askerleri bulunan gemileri zaptetmişti. Parga, Preveze ve bu civarda bulunan bazı yerler Osmanlı Devleti'ne geçmiştir. Böylece denizlerde Napolyon'a karşı yapılan ilk savaşlar başarı ile sonuçlanmıştır. Ruslar ile bir hafta sonra da 5 Ocak 1799'da İngiltere ile resmen ittifak antlaşmaları yapılmıştır. Bu sıralarda, İstanbul'da halk arasında özellikle Rusya ile ittifaktan dolayı, padişah aleyhine propagandalar yapılmıştır. Sadaret makamına 25 Ekim 1798'te Yusuf Ziya Paşa tayin olmuş, savaş hazırlıklarının bitirilmesi ve Mısır eyaletlerinin düşman istilasından kurtarılması yeni sadrazama verilmiştir. Aralık 1798'de Mısır'dan hareketle Akka Kalesi önlerine gelmişti. Napolyon Akka Kalesi'ni savunan Cezzar Ahmed Paşa'nın şöhretini, savaştaki maharetini öğrenmiş ve bu kaleyi hile ile ele geçirmek için, Türk kumandanına çeşitli teklifler yaparak onu teslim almaya çalışmıştır. III. Selim'in yetiştirdiği nizam-ı cedid askerlerinden bazı birlikler de Akka'nın yardımına gönderilmiştir. 21 Mayıs 1799'da Napolyon kuşatmasını kaldırmaya ve Mısır'a dönmeye mecbur olmuştur³⁶².

Rus savaş gemilerinin 28 Ekim'de Serifos adasına gelmesiyle birlikte başlayan savaştan üç gün sonra Fransız garnizonu şartsız teslim olmuştur. Türk-Rus ortak donanması 35 gün içerisinde Zanta, Kefalonya ve Santa-Mavra adalarını Fransızlardan temizlenmiştir. Korfu adasında kale 22 Kasım 1799'da kuşatmanın başlaması üzerine Fransız garnizonu teslim olmuştur. Osmanlı ve Rusya, Ege adalarının bundan sonraki kaderi konusunda Korfu'un zaptından önce müzakere etmişlerdir. I. Pavel, adalarda cumhuriyet kurulmasını istemiştir. Böylece, cumhuriyet kuran ilk monarşist I. Pavel olmuştur³⁶³. I.Pavel'in hastalanarak vefat etmesi üzerine yerine oğlu Aleksandr tahta geçmiştir.

³⁶¹ Şirokorad, *a. g. e.*, s. 269.

³⁶² Çiçek, "I. Abdülhamit", s. 202.

³⁶³ Şirokorad, *a. g. e.*, s. 271.

BÖLÜM III

3. XVIII. YÜZYILDA SEFARETNAMELERE GÖRE OSMANLI-RUSİLİŞKİLERİ

Osmanlı Devleti'nde yabancı ülkelere gönderilmiş olan elçilerin, İstanbul'dan hareketlerinden başlayarak gittikleri şehirlerde gördükleri yerlerle görüştikleri devlet adamları, siyasi olaylar ve yaptıkları işler hakkında hazırladıkları ve sundukları raporlara Sefâretname denir³⁶⁴.

Osmanlı Devleti'nde yabancı ülkelere elçi gönderme fikrinin onsekizinci asır sonlarına kadar lüzum görüldükçe yapıldığı ve gönderilen sefirveya sefaret heyetinin geçici nitelikte olduğu görülmüştür³⁶⁵. Giden bu elçiler bir süre gittikleri yerde konaklarlar ve o ülkeler tarafından ağırlandırlardı. Osmanlı Devleti'nin, ilk devirlerinde belli yabancı memleketlere birçok elçiler göndermiş olduğu görülmekteyse de, sefirlerin veya maiyetinden birinin, Sefaretleri sırasında gördüklerini ve yaptıklarını bildirmek amacıyla yazdıkları Sefaretnamelere ancak XVII. Yüzyılın ikinci yarısından sonraki devirlere denk gelmektedir.³⁶⁶

Osmanlı Devleti'nin ilişki içinde olduğu Müslüman ve gayrimüslim birçok ülke hakkında bilgi veren sefaretnâmeler bulunmaktadır. Bu sefaretnâmelerin büyük bir kısmı Avrupa ülkeleri hakkındadır ve XVIII-XIX. yüzyıllara yoğunlaşmıştır. Özellikle, askerî, siyasî, iktisadî, sosyal ve kültürel açılardan değişimler yaşayan Avrupa'yı tanıma ve yorumlamada önemli katkıları olan sefaretnâmeler, Osmanlı Devleti'nin Avrupa'ya bakışının değişmesine zemin hazırlamışlardır³⁶⁷. Sefaretnameler özellikle Osmanlı Devleti ve ilişkide olduğu ülkelerin tarihi açısından da önemli bilgiler vermektedir. Sefaretnameler ayrıca iki ülke arasındaki diplomatik ilişkiler hakkında ayrıntılı bilgiler

³⁶⁴ Zeki Pakalın, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, C. 3, İstanbul 1993 s. 138.

³⁶⁵ Faik Reşit Unat, *Osmanlı Sefirleri ve Sefaretnameleri*, TTK, 4. Baskı, Ankara, 2008, s. 14.

³⁶⁶ Unat, a. g. e, s. 43.

³⁶⁷ Hasan Korkut, *Osmanlı Sefaretnâmeleri Hakkında Yapılan Araştırmalar, Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, C.1, S.2, 2003, s. 491.

vermektedir. Özellikle sefir olarak gönderilen kişilerin bu ülkelerde karşılanması da iki ülke arasında ilişkileri de etkileyecek nitelikte bulunmaktadır.

Sefaretnameler edebi tür açısından, seyahat günlüğü, hatırat ve muhtevaları sadece politik yazılardan oluşanlar olmak üzere iki kısımda değerlendirilebilir. Muhtevaları politik yazılardan oluşan sefaretnameler, daha ziyade gönderildikleri ülkenin sosyal, iktisadi ve askeri yapısı hakkında bilgi verdiklerinden, bu eserlerde sefaret yolculuğu, elçi olarak bulundukları ülkede edindikleri intibalar ve sefaretle alakalı görüşme ve ziyaretler hakkında bilgiler bulunmaktadır. Hatırat ve sefaret günlüğü şeklinde yazılan sefaretnamelerde ise, Osmanlı elçisinin göreve tayini gidecekleri ülkenin hükümdarlarına teslim edecekleri hediyeler ve mektupların teslim alınışı, İstanbul'dan ayrılışlarından geri dönünceye kadar olan yolculukları, gittikleri ülkede yaptıkları ziyaretler, görüşmeler ve edindikleri izlenimlerayrıntılı bir şekilde anlatılmaktadır.³⁶⁸ Bununla birlikte her iki durumu birarada toplayan Sefaretnameler de görülmektedir³⁶⁹.

Osmanlı Devleti dış başkentlerde elçilikleri olmamasına rağmen uluslararası ilişkilerini Fevkalade Elçi ünvanını taşıyan elçiler aracılığıyla sağlamışlardır. Bu elçiler anlaşmanın onayı, sınır çizimi, ülkeler arasındaki sorunların çözümü, baş sağlığı, padişahın veya sadrazamın mektuplarını götürme, nota verme, bir dış devletin elçi göndermesini istemesi, ülkeler arasında bir ittifak yapmak savaş olasılığına karşı barış önerisini getirmek, bir mektubun cevabını iletmek, yapılan bir anlaşmada elçi gönderilmesinin belirlenmesi, dostluk kurmak, dostluğun teyidi vs. gibi görevlerle gönderilmişler ve görevlerini yaptıktan sonra tekrar İstanbul'a gelmişlerdir³⁷⁰.

Elçiler gittikleri ülkenin devlet adamlarına önemli hediyeler de sunmuşlardır. Bu konuda hazine hiçbir fedakârlıktan çekinmemiştir. Burada amaç daima Türk servet ve cömertliğini göstermektir.³⁷¹

Osmanlı Devleti kendisine gönderilen elçilerin beraberinde getirdikleri mektupları ve hediyeleri padişaha sunması için merasim düzenlemiştir. Bunun amacı

³⁶⁸ Ali İbrahim Savaş, Osmanlı Elçilerinin Resmi Protokolleri, *E. Ü. Edebiyat Fakültesi Tarih İncelemeler Dergisi*, 1996, S. 111.

³⁶⁹ Unat, *a.g.e*, s. 45.

³⁷⁰ Cahit Yalçın Bilim, "XVIII-XIX. Yüzyıllarda Osmanlı Sefaretnameleri", *Osmanlı*, Ankara: Yeni Türkiye Yayınları.

³⁷¹ Unat, *a. g. e*, s. 26.

Elçiye, devletin kudret ve şanının gösterilmek istenmesiydi. Elçi maiyetiyle birlikte Ortakapıya kadar gelir, attan iner ve içeri girerdi³⁷². Elçiler ayrıca memuriyetleri konusunda gittikleri memleketin hükümdarına ve Başvekillerine Osmanlı padişahı ve Sadrazamı tarafından yazılmış mektuplar götürdükleri ve Name-i Hümayun denilen ve hükümdar mektuplarının gerek seyahat esnasında, gerek alay ve kabul merasimlerinde önem taşımaktadır³⁷³. Ayrıca merasimlerinde çeşitleri bulunmaktadır. Valide Sultana getirilen hediyeler farklı bir merasimle kabul ettirilmektedir.

Sefaretnamelerde resmikabullerin nasıl olacağı da belirlenmişti. Mehmed Emni Paşa sefaretnamesine resmikabulün şeklinin dikte ettirilmek istendiği zamanlarda bu durumu redetmişti³⁷⁴. Resmikabullerin şekli elçiler açısından önemlidir. Çünkü elçiler bu durumu kendilerine saygı olarak görmektedirler.

Başlangıçta sefaretnameleri kaleme alanlar dua ile başlayarak Sultan ve onun ülkesi hakkında methiyeler düzmüşlerdir. Sonra da elçi tayinine yol açan sebeplerin kısa bir izahı verilmiştir. Kuşkusuz sefaretnamelerin en önemli bölümlerinden biri de yolculuk ile şayet var ise karantina yapılan yerlerden bahsedilmesidir. Sefaretnamelerin büyük bir bölümü elçilikle yükümlü oldukları ülkenin başkentine yapılan yolculuğu, şehre girişleri ve kalışları ve oradaki ilk izlenimleri hakkında çok ayrıntılı bilgi verir. Kral, Kraliçe, Kraliyet ailesinin diğer mensupları ve o ülkenin diğer devlet erkânı ile yapılan tanışma merasimleri ve buluşmaları belirtilmeden geçilmez. Gidilen ülkenin kültürü kısmındaki anlatımda özellikle de askeri, mali, teknik, politik ve sosyo-kültürel kurum ve sistemleri çok önemli yer tutar. Elçilik heyetinin İstanbul'a dönüşü ise genel olarak sefaretnamelerin son kısmını oluşturur. Bazıları da dua ile kapanır.

Sefir seçimlerinde birçok özelliğe dikkat edilmiştir. Bu özellikler arasında şahsiyete önemli bir yer verilmekle birlikte çoğunlukla yabancı dil bilen kişilerden seçildikleri ve en azından karşılıklı görüşülen konularda iletişimi iyi olan kimselerin arandığı anlaşılmaktadır. Özellikle lisan bilme meselesi, on altıncı yüzyılda, çoğunlukla aslen Alman veya Lehli olan bir kısım kimselerin de milli temsil görevlerinde yer almalarının zorunlu görüldüğü anlaşılmaktadır³⁷⁵. Sefirlerin yabancı dil bilmesi,

³⁷² Zarfı Orgun, "Osmanlı İmparatorluğunda Name ve Hediye Getiren Elçilere Yapılan Merasim", *Tarih Vesikaları*, 1942, S.6, s. 407.

³⁷³ Unat, a. g. e, s. 28.

³⁷⁴ Savaş, a. g. m, s. 114.

³⁷⁵ Unat, a. g. e,s. 35.

gittikleri ülkede kendilerini daha iyi ifade etmesini sağlamakta önemli bir yer edinmişti. Sefirler böylece iletişim kurma sorunlarını da ortadan kaldırmıştı. Osmanlı Devleti, uzun zaman meslekten yetişmiş dış siyaset adamlarının görülmemesine seçimlerin bu şekilde ve usulde etkisi bulunduğu, ancak onsekizinci asırdan sonraki dönemde, bazı elçilerin Reissülkütlaplık³⁷⁶ yapmış veya bu hizmette aday ve ehliyetli kişiler arasından seçilmelerine başlandığı dış siyaset tarihimiz bakımından önem arz etmiştir. Ayrıca çeşitli meslek ve memuriyetten alınarak kendilerine sefaret vazifesi verilen bu kimselerin payelerinin, geçici memuriyetlerinin önemiyle uygun bir surette tespitinin de, gerek memleket için gerekse gittiklikleri memleketlerin teşrifati³⁷⁷ bakımından önem taşıdığı ve kendilerine geri alınmak üzere verilen kıymetli eşya gibi büyük rütbe ve yetkilerin de verilmekte olduğu dikkati çekmiştir³⁷⁸.

Elçi olarak tayin edilen kişilerin yola çıkmadan önce sadrazam ve şeyhülislamla birlikte padişahın huzuruna çıkmalarının ve götürecekleri mektubun kendilerine burada teslim edilmesinin ve sözle icabeden talimatın verilmesinin usul olduğunu hemen bütün sefaretnamelerin baş taraflarındaki izahattan öğrenmek bulunmaktayız. Teşrifat, padişahın, namesini Sadrazama verilmesini, Sadrazamın da takdim-i resmi tazim ile elçiye teslim etmesini ve elçinin de büyük bir hürmetle el üstünde taşıyarak huzurdan çıkınca Divan kâtibine devretmesini amirdir. Elçilere bu niyetle huzura girdiklerinde ayrıca bir hilat giydirilmiştir. Daha sonra da elçiler gideceği ülkelere İstanbul'dan hareket ederlerdi. Elçiler, sınırdan içeri girdikten sonra maiyetleriyle birlikte artık o devletin misafiri sayılmaktaydılar. Burada masrafları da o devletçe karşılanmaktadır. Osmanlı, bu geleneği III. Selim'e kadar uygulamış, Osmanlı topraklarına girmelerinden dönüşlerine kadar işleriyle alakalı her türlü masraflarını karşılamıştır³⁷⁹.

Elçiler gidecekleri başkente varınca kendilerine ayrılan konaklara yerleşirler, birkaç gün dinlendikten sonra kendilerini ziyarete gelenleri kabul ederler, ilgili kişileri ve başkanları ziyaret ederek sadrazamın mektubunu verirlerdi. Ancak elçilerin en önemli görevleri padişahın mektubunun ilgili hükümdara verilmesiydi. Bu olay büyük

³⁷⁶Reissülkütlap: Osmanlı Devletinde, Dîvan-ı Hümayunda, doğrudan doğruya veziri âzama bağlı yazı işleriyle meşgul kalemlerin ve buradaki kâtiplerin faaliyetine nezâret eden daire reisi.

³⁷⁷Teşrifat: Resmi günlerde ve toplantılarda devlet büyüklerinin onur ve sıralarına göre kabulü.

³⁷⁸ Unat, a. g. e, s. 24.

³⁷⁹ Esin Şahin, Edebi Bir Tür Olarak Klâsik Edebiyatımızda Sefaretnameler, A. Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi, S. 33, Erzurum, 2007, s. 63.

ve gösterişli bir törenle yapılır, elçi kaldığı yerden büyük bir alayla kral sarayına gider, huzura kabul olunur, gerekli konuşmalar yapılır ve sonra yine alayla kaldığı yere geçerlerdi. Elçiler başkentte uzun süre kalırlar, bazen bir iki ay daha kralın huzuruna kabul olunurlar, davetlere, avlara balolara, gezilere katılırlardı. Daha sonra başbakanın sadrazama, kralın padişaha yazdığı mektupları alarak geldikleri yoldan İstanbul'a hareket ederlerdi.³⁸⁰

Sefirler, seyahatlere gidecekleri zamanlarda yanlarında götürdükleri bir de maiyetleri vardı. Bu maiyetleri genellikle çok kalabalık bir gruptan oluşuyordu. İkamet elçilikleri kuruluncaya kadar sınıfı ne olursa olsun Elçilerin kalabalık bir maiyetle görevlerini yaptıkları ve özellikle Büyükelçilerin bir beylerbeyinin, Paşa Kapısı halkını tam kadrosuyla beraberinde götürdükleri görülmektedir. Bazı sefaret heyetlerine müsteşar-ı sefaret veya tahrir-i vakayi memur gibi ünvanlarla hükümet tarafından ilave edilen memurların şahsiyetleriyle gördükleri işlere bakılınca bunların elçi tayin edilen zatın bazı eksik cihetlerini tamamlayacak insanlardan seçilmiş oldukları anlaşılmaktadır³⁸¹.

Bir yabancı elçi ve maiyetindekilerin Osmanlı Devleti'ni ziyaret etmeleri, sultanın iradesi ile gerçekleşmiştir. Elçinin gelişi için ilgili hükümdara sultan tarafından ferman şeklinde gönderilen belgede, elçinin maiyetinde bulunacakların tam sayısı, Osmanlı topraklarına ayak bastıkları andan itibaren ve İstanbul'daki ikametleri süresince faydalanabilecekleri haklar birer birer belirtilmiştir³⁸².

Osmanlı elçileri ilk resmî kabulden sonra veda ziyaretlerine kadar bulundukları şehrin görülmeye değer yerlerini, opera rasathane ve mesire yerlerini gezip gördüklerini sefaretnamelerinden anlamaktayız. Sefaret vazifesinin en son kısmı veda ziyaretidir. Veda ziyareti, o ülkenin hükümdarlarından geri dönmek için izin istemesi ve verilecek olan hediye ve mektupların resmen teslim edildiği merasimlerdir.

Bugün elimizdeki kayıtlara göre, Rusya'ya ilk kez 1514 yılında Osmanlı Devleti'nin dostluk dileklerini Çar Vasil'e iletmek üzere elçi gönderilmişti. Rusya'ya giden Osmanlı elçilerine ait mevcut sefaretnamelerden ilki ise, 1722-1723 yılında Nişli

³⁸⁰ Bilim, a. g. m, s. 206.

³⁸¹ Unat, a. g. e, s. 30.

³⁸² Dündar Ali Kılıç, *Osmanlı'da Devlet Protokolü ve Törenler İmparatorluk Seremonisi*, Tarih Düşünce Kitapları, 2004, İstanbul, s. 73.

Mehmet Ağa'nın Sefaretnamesi'dir³⁸³. III. Osman'ın tahta çıkışını bildirmek için 1755'te Derviş Mehmed ve III. Mustafa'nın tahta çıkışını bildirmek üzere de 1757'de Şehdi Osman Efendi elçi olarak Rusya'ya gitmişlerdir.³⁸⁴.

İran'daki karışık durumu yakından takip eden Veziriazam Damat İbrahim Paşa, Fransa ile yapmayı düşündüğü ittifakı gerçekleştiremeyince, İran aleyhine Ruslarla bir ittifak yapmayı memleket çıkarlarına uygun görmüş ve bu imkânı araştırmak, yapılacak ittifak teklifinin iyi kabul görüp görmeyeceğini anlamak ve kabul olunduğu cihetle, bundan böyle Rusya'nın bu memleket işlerine karışmamasının iki devlet arasındaki ebedi barışa aykırı düşeceğini bildirmek üzere Kapıcıbaşlarından Nişli Mehmed Ağa'yı Moskova'ya orta elçi olarak göndermeyi uygun bulmuştur³⁸⁵.

3. 1. Sefirlerin Rusya'ya Bakışı

Şehdi Osman Efendi'nin Rusya Sefaretnamesi, 1757-1758 yılları arasında kaleme alınmıştır. Bu sefaretname Osmanlı-Rus ilişkileri hakkında verdiği bilgiler bakımından önem taşımaktadır. Şehdi Osman Efendi, 1757 tarihinde III. Mustafa'nın cülusunu bildirmek amacı ile Rusya'ya elçi olarak gönderilmiştir. Rusya'ya elçi olarak gönderilen Osman Efendi, İstanbul'dan hareketle Petersburg'a varmış ve burada edindiği izlenimlere sefaretnamesinde yer vermiştir.

Şehdi Osman Efendi, kendisini karşılayacak merasime ait protokolden pek memnun kalmamıştır. Bu protokole göre elçiye ve maiyetine Rusya tarafından gönderilecek olan Rum Yorgaki, Osman Efendi'ye tahsis edilen konağa geldiğinde, Şehdi Osman Efendi'den daha yüksekte oturacak, Osman Efendi de yerde diz üstü oturacak bu kişiye sürekli temenni ve alçak gönüllülükte bulunacaktır.

Sefaretname'ye baktığımızda; Şehdi Osman Efendi 13 Aralık 1757 Pazartesi günü İstanbul'dan karayoluyla hareket ederek önce Babadağı'na sonra Bender'e geçmiştir. Bender'de yol hazırlıklarını tamamlayan sefaret heyeti, şiddetli kış nedeniyle donan Tuna Nehri'ni buz üzerinde geçmiş ve Yohurluk üzerinden Lehistan'a girmiştir. Burada karantina yüzünden bir süre sonra bekledikten sonra Kiev'e ulaşılmıştır. Rusya'ya giden Türk elçileri arasında en ayrıntılı sefaretnameyi yazan Şehdi Osman

³⁸³ Türkan Polatçı, *Rusya Sefaretnamesi Şehdi Osman Efendi*, TTK, Ankara, 2011, s. 1.

³⁸⁴ Uzunçarşılı, a. g. e, c. 6, s.185.

³⁸⁵ Köse, a. g. e, s. 61.

Efendi, Kiev'e ve Rusya'nın payitahtına giden yol ve üzerinde yeni yapılmış olan kaleler hakkında bilgi vermektedir³⁸⁶. Rusya'ya ilk kez 1514 yılında Osmanlı Devleti'nin Çar Vasil'e dostluk dileklerini tebliğ etmek üzere elçi gönderilmişti. Rusya'ya giden Osmanlı elçilerine ait mevcut sefaretnamelerden ilki ise, 1722-1723 yılında Nişli Mehmed Ağa'nın sefaretnamesidir³⁸⁷.

Rusya 1720 yılında İstanbul'a bir Sefir göndererek Osmanlı İmparatorluğu ile yeni bir antlaşma imzalanmasında başarılı olmuştur. Bu antlaşma ile Osmanlı Devleti Lehistan Krallığının ırsi olmasını kabul etmiş ve o zamana kadar Rusların Kırım hanlarına verdikleri vergiyi kaldırmıştır. Osmanlı Devleti, yalnız Petro'nun İmparator unvanını onaylamayı bir başarı saymışlardır. Rusların bu antlaşmadan sonra da Osmanlılar aleyhine yine bazı hareketlerde bulundukları, Osmanlılara tabiiyetleri pek şekil olan Lazkiler ve Kabartay ülkesi sakinleri üzerinde bir takım hareketlere geçtikleri ve Kırım sınırlarında, Ejderhan civarında ve Hazar kıyılarında birçok teşebbüste bulundukları, Osmanlı sınırlarında savaş endişesini doğurdıkları görülmektedir. Bu amaçla da Osmanlı Devleti Ruslarla ittifak yapmak amacıyla sefir göndermeyi düşünmüştür.

İlk olarak Rusya'ya elçi olarak gönderilen Nişli Mehmed Ağa Rusların himayesindeki Lezkiler ve Kabartay ülkesine yaptığı saldırıların aslını öğrenmek, İran'ın için düştüğü karışık durumlardan faydalanıp, Ruslarla ittifak yapma imkânı araştırmak ve ayrıca Şirvan Hanlığı'nın Osmanlı himayesine girdiğini bildirmek amacıyla Rusya'ya elçi gönderilmesi kararlaştırılmıştır. Bu karar üzerine, Osmanlı Sadrazamı Nevşehirli Damad İbrahim Paşa, Nişli Mehmed Ağa'yı³⁸⁸ “orta elçi” olarak Rusya'ya göndermiştir. Ekim 1722 yılındabasılayan yolculuk, 17 Şubat 1723 tarihinde sona ermişti. Beraberinde götürdüğü nâme-i hümayûn ve sadr-ı azam mektubunu Rus Çar'ı I. Petro'ya takdim eden Osmanlı elçisi, yolda gördüğü kaleler ve şehirler hakkındaki izlenimlerini, Rusya'da kaldığı süre içinde diğer ülkelerin Rusya büyükelçileriyle yaptığı görüşmeleri ayrıntılı olarak kaleme almıştı³⁸⁹. Bu sefaretname günlük hatırat şeklinde tutulmuştur. Nişli Mehmet Ağa, Rusya'da kaldığı süre boyunca

³⁸⁶ Polatçı, a. g. e, s. 12.

³⁸⁷ Polatçı, a. g. e, s.1.

³⁸⁸ Nişli Mehmet Paşa (d.? Niş - ö. 1771, Yergöğü). 1763-1764 döneminde kaptan-ı derya ve birçok askeri görev ve eyalet valiliği yapmış olan Osmanlı devlet adamı.

³⁸⁹ Aydın Mertayak, “Nişli Mehmed Ağa'nın Rusya Sefareti ve Sefaretnamesi (1722-1723)”, Gaziosmanpaşa Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Tokat, 2005, s. 32

ayrıntılı olarak şehri inceleme fırsatı bulmuştur. Böylece Mehmet Ağa, Rus tarihi hakkında da önemli bilgiler vermektedir. Özellikle gezip gördüğü yerler hakkında bilgileri sefaretnamesinde ayrıntılı olarak işlemiştir.

3. 2. Sefirlerin Moskova İle İlgili Düşünceleri

Şehdi Osman Efendi, Moskova'da altı gün kaldıktan sonra İstanbul'a hareket etmiştir. Burada geçtiği mahallelerde Rum illerine ve Bosna ahalilerine rastlamış ve aralarında diyalog geçtiğine sefaretnamesin de değinmiştir. Nişli Mehmet Ağa, Moskova'ya varana kadar birçok problemle karşı karşıya kaldığını sefaretnamesinde yazmıştı. Moskova'ya vardığında ise Nam-i Hümayun'u Çar'a takdim edişinden bahsetmiştir.

Osmanlı-Rus ilişkilerini geliştirmek amacıyla Rusya'ya gönderilen Mehmet Emni paşa 1740 yılında Rus topraklarına girmiştir. Göksu kıyılarındayken nezdine sefaretle gitmekte olduğu Çariçe Anna Ivanova'nın hastalığı üzerine tahta üç aylık çocuk Çar İvan Antonovich'in geçirilmesi dolayısıyla yapılacak şenlik için hazırlıklarda kendisinden izin istemek gereği duymuştur. Bir süre sonra Anna'nın ölümü haberi gelmiş ve Emni paşa bu durumu çuhadarlarından birini göndererek İstanbul'a bildirmiştir. Paşa 1736 yılında üçte ikisi yanmış olan Moskova'ya varmıştır. Moskova'da bulunduğu sırada yeni Çarın tahta geçmesi dolayısıyla keyfiyetin Ruslarca kapıkethudaları vasıtasıyla padişaha bildirdiği ve yeni Çara hitaben yazılacak mektubu beklemekte oldukları, bu gelmedikçe kendisinin Petersburg'a gitmesine müsaade olunmayacağı için Moskova'nın ziyaret olunacak yerlerini göstermek bahanesiyle ziyaret edeceği yerleri göstermek bahanesiyle kendisini yoldan alıkoymaya çalıştıklarını anlatmıştır³⁹⁰.

3. 3. Sefirlerin Petersburg İle İlgili Düşünceleri

Şehdi Osman Efendi, İstanbul'dan hareketle Petersburg'a elçi olarak gönderilmiştir. Osman Efendi burada imparatoriçenin isteği üzerine tiyatroya gitmiş, tersane, kanalları ve devlet müzesini gezmiştir. Böylece Osman Efendi Petersburg

³⁹⁰Unat, a. g. e, s. 77.

şehrini yakından tanıma fırsatı bulmuştu. Burada gezip gördüğü yerleri sefaretnamesinde kaydetmiştir.

Mehmet Emni Paşa, name-i hümayunu Mayıs 1741 yılı ortalarında getirmiş ve sefir gözyaşlarıyla ve büyük bir merasimle yoldan karşılaşmış ve Rusların da sevinçleri arasında kendisine hazırlanan özel gemiyle ve nehir yoluyla Petersburg'a hareket etmişti. Yolda Novaya Ladoga kasabasından sonra Çar Petro'nun yaptırdığı kanalı takiben geçtiklerini kaydetmiş ve bu kanalın inşa sebebi ve yapılışı hakkında bilgi vermektedir. Petersburg'a bir saat mesafeden Nebilof adında bir general tarafından Çariçenin adına bir ziyafet verilmek amacıyla karşılandığını ve Haziran 1741 ortalarında merasimle karşılanarak şehre girdiklerini anlatmıştır³⁹¹. Paşa burada askeri eğitimleri izlemiş, Peterhof Sarayı ve bahçesini gezmiştir. Petersburg kale ve tersanesini ziyaret etmiş, denize gemi indirilirken merasimde bulunmuştur.

Emni Paşa, o sıralarda Petersburg'da bulunmakta olan Fransız büyükelçisi ve onun yanında Türkçe bilen bir Fransız beyiyle dostluk kurmuş ve Rusya ile Fransızların araları barit olduğundan dolayı onlardan birçok bilgi almaya ve İsveçlilerin yenilmediklerinin Rus topraklarına girmekte ve gün gün Petersburg'a yaklaşmakta olduklarına dair bilgi almıştır³⁹².

Derviş Mehmet Efendi, sefaretnamesinde Petersburg şehrine dair bilgi vermekte, bulunduğu maskeli balo, sarayda ziyafet ettiği imparatoriçeye ait özel daireler, Peterhof Sarayı ve bahçesi, tersane ve Rus donanması hakkındaki görüşlerini kısaca anlatmıştır. Petersburg'da ikametinin altmış beşince günü yani 25 Haziran 1755 tarihinde imparatoriçeye avdet ziyaretini yapmış ve hükümdarın gönderdiği namesini törenle teslim almıştır. Derviş Mehmet Efendi 24 Temmuz 1755'te Petersburg'dan ayrılmıştır³⁹³. Petersburg'la ilgili bilgi veren sefirlerden biri de Necati Efendi'dir. Necati Efendi, Petersburg şehrini, müzelerini, Neva Nehrini, cadde ve köprülerini, şehrin ev ve dükkânlarını, nebatat bahçelerini, imparatoriçe sarayını, tersaneyi, gümrükleri, Rusya'nın vergi ve asker alma sistemini anlatmıştır³⁹⁴.

³⁹¹ Unat, a. g. e, s. 78,79.

³⁹² Unat, a. g. e, s. 81.

³⁹³ Unat, a. g. e, s. 101.

³⁹⁴ Unat, a. g. e, s. 127.

3. 4. Sefirlerin Osmanlı-Rus İlişkileri İle İlgili Verdiği Bilgiler

Osman Efendi'nin Sefaretnamesi, Osmanlı-Rus ilişkileri hakkında önemli bilgiler vermektedir. Siyasi olarak baktığımızda Osman Efendi, III. Ahmet'in tahta çıktığını bildirmek üzere Rusya'ya elçi olarak gitmişti. Bu durum iki devlet arasında siyasi ilişkilerin geliştirilmesi bakımından önemlidir. Bununla birlikte Rusya gönderilen sefirlerin her biri bizlere önemli bilgiler vermektedir.

3. 5. Şehdi Osman Efendi'nin Rusya Sefaretnamesi

Osman Efendi'nin hayatının ilk dönemleri hakkında pek bir bilgi bulunmamaktadır. Hakkında en eski bilgi 1153 (1740) yılında Emni Mehmed Efendi'nin kethüdası olarak Rusya elçilik heyetinde görev yapmıştır. Osman Efendi, daha sonra Rusya'ya elçi olarak gitmiştir³⁹⁵. Osman Efendi Rus savaşı sırasında orduda 1769'da Yeniçeri Kâtibi olan Baş muhasebeci Kesriyelizade Ebubekir Bey'in yerine Baş Muhasebeci olmuştur. Ordunun, Eylül 1769' da dönüşünde de vefat etmiştir³⁹⁶.

III. Osman'ın cülûsunu bildirmek göreviyle yabancı memleketlere gönderilen sefaretnamelerin en önemlisini Rusya'ya gönderilmiş olan üçüncüsünü ve en önemlisini Rusya'ya gönderilmiş olan Şehdi Osman Efendinin sefaretnamesi önem taşır³⁹⁷. Şehdi Osman Efendi'ye ait olan *Rusya* Sefaretnamesinin iki ayrı nüshası bulunmaktadır. Bu nüshalardan biri İstanbul Topkapı Sarayı Müzesi, Hazine 1577 numarada bulunmaktadır. Diğerisi ise, Nationale Bibliothegue, Supplement Turc 1040. Catalogue des Manuscrits Turcs'de bulunmaktadır.

Sefaretnamenin Topkapı nüshası (TN) 22 sayfadır ve bu nüsha dua ile başlayıp bunun hemen ardından “*Pes-ez hamd-i huda ve na't-ı peygamber çunun guyed kil-i abd-i ahkar*” beyti ile devam etmektedir. Eser, elçinin İstanbul'a ulaştığı bilgisi ile son bulmaktadır. Paris Nüshası'nın 1 / α sayfasında, Şehdi Osman Efendi'nin elçiliğe memur edilişinden bahsetmektedir.

Osman Efendinin Sefaretnamesini dört bölümde incelememiz mümkündür. Birinci bölüm duâ kısmıdır. İkinci bölüm, Şehdi Osman Efendi'nin İstanbul'dan

³⁹⁵ Polatçı, a. g. e, s. 3.

³⁹⁶ Polatçı, a. g. e, s. 4.

³⁹⁷ Unat, a. g. e, s. 107.

hareketle Petersburg'a varıncaya kadarki yolculuğudur. Üçüncü bölüm, elçinin Petersburg'da kaldığı süre ile sınırlayabiliriz. Dördüncü bölüm ise Osman Efendi'nin Petersburg'dan yola çıkarak İstanbul'a varıncaya kadarki yolculuğudur.

3. 6. Nişli Mehmet Ağa'nın Rusya Sefaretnamesi

Nişli Mehmet Ağa Sefāretnāme-i Rusya adlı eserinde, İstanbul'dan Moskova'ya hareket edip dönünceye kadar şahit olduğu olayları detaylı olarak anlatmıştır. Dört bölümden oluşan Sefāretnāme'sinin birinci bölümünde, Rusların Osmanlılar aleyhine faaliyetlerde bulunması üzerine, Şirvan olaylarını rapor halinde III. Ahmed'e sunma göreviyle Rusya'ya elçi olarak gönderilmesinden bahsetmiştir. Eserin ikinci bölümünde, İstanbul'dan hareket edildikten sonra Moskova'ya kadar süren yolculuk esnasında yaşananlar anlatılmıştır. Eserin üçüncü bölümde ise, Moskova'da başından geçen olayları, buradaki törenleri, yapılan müzakereleri, onuruna verilen ziyafetleri ve mektupların sunulmasını anlatmıştır. Eserin son ve dördüncü bölümünde, Rus elçisinin Fransa ve İspanya'nın ittifak ederek Avusturya'ya savaş açacağını, bu savaşı kazanacaklarını vebunun Rusya'nın çıkarları açısından son derece önemli bir gelişme olacağını anlattığı bölümdür³⁹⁸.

Mehmet Ağa, tüm seyahati boyunca geçtiği yerleri kaydetmiştir. Rusların Mehmet Ağa'nın maiyetine memur ettikleri tercüman Antonaki'de üzerinde durulmaya değer bir tip olarak görülmüştür. Mehmet Ağa, padişahın ve Vezirin mektuplarını yerlerine ulaştırdıktan sonra Başvekilin riyasetinde eski İstanbul Elçisi Petr Andreeviç Tolstoy'un dâhil bulunduğu heyete müzakereye giriyor ve Rusların o yıllardaki hareketlerini protesto ediyordu ve mevcut meseleleri tartışmaya koyuyor ve aradaki dostluğun ebedi sürmesinin teminini onaylamıştır. Mehmet Ağa'nın Sefaretnamesinin son kısımları sefirin Moskova'dan ayrılmadan önce Petersburg'a giden Çarın maiyetiyle birlikte düzenlediği ve sefirin Çarın maskaralıkları diye kaydettiği alayın seyrine ait ayrıntılı ve Osmanlı-Rusya ilişkileri için Ruslarca kabul edilen esasları ve ittifak hakkındaki arzularını kaydetmiştir³⁹⁹.

³⁹⁸ Aydın Mertayak, a. g. t, s. 1,2.

³⁹⁹ Unat, a. g. e, s. 63, 64.

3. 7. Mustafa Rasih Paşa'nın Rusya Sefaretnamesi

Mustafa Rasih Paşa'nın Rusya Sefaretnamesi, içerik ve anlatım açısından diğer Osmanlı sefaretnameleriyle aynıdır. Diğer sefaretnamelerde olduğu gibi bu sefaretnamede de yolculuk, uğranılan ve konaklanan kentler detaylı bir şekilde anlatılmıştır. Ancak bu Rusya Sefaretnamesinin farklı bir özelliği, Sefaretnamenin elçi tarafından değil Silahtar Kâtibi Seyit Abdullah Efendi tarafından yazılmış olmasıdır⁴⁰⁰.

Ruslarla yapılan Yaş Antlaşması'nın bir maddesinde her iki tarafın karşılıklı olarak elçi göndermesi istendiğinden Osmanlı Devleti bu iş için Rasih Paşa'yı görevlendirmiştir. Elçinin görevi Babıalinin hediyelerini götürmek ve iki taraf arasında dostluk kurmaktır⁴⁰¹. Mustafa Rasih Paşa'nın sefaretnamesi maiyetin bulunan Seyit Abdullah tarafından yazılmıştı.

Önce sadrazam ve şeyhülislam, daha sonra da M. Rasih Paşa huzura kabul olunmuştu. Huzurda padişah elçiyle bir süre konuşmuş ve daha sonra bir Osmanlı geleneği olarak sadrazama, şeyhülislama ve elçiye hilât olarak samur kürk giydirmiştir. Padişah III. Selim Rusya'ya göndereceği Namai Hümayunu sadrı azamına, o da elçiye vermişti. Mustafa Rasih Paşa padişaha şükranlarını sunarak ve padişahın yanından ayrılmış ve padişahın mektubunu Divanı Hümayun Hâceganın'dan ve elçilik kalitesine aldığı oğlu Abdülkerim Efendi'ye verdikten sonra Hoca Paşa misafir konağa gitmişti⁴⁰². Osmanlı Elçisi Rus Çariçesinin sarayına giderek getirdiği hediyeleri ve Name-i Hümayunu sunduğu gündür. Bunun için önce saraydan gönderilen altı atlı on adet Klaske denilen arabalara konan hediyeler, bunların arkasında elçi, oğulları, kethüdası ve maiyeti ile birlikte konaktan hareket ederek saraya gidilmiştir. Sarayda Rus çariçesi tarafından kabul edilen Osmanlı elçisi getirdiği hediyeleri ve Name-i Hümayunu Çariçe Katerina'ya sunmuş ve bir konuşma yapmıştır⁴⁰³.

Sefaretnamede sefir gezip gördüğü yerleri detaylı olarak anlatmış, Moskova'dan ise sadece sokakları geniş, büyük alanlara sahip, birbirinden uzak yapılardan oluşan bir kent olarak bahsedilmiştir. Bu noktadan hareketle söylenebilir ki Osmanlı elçisi ya Rusların istediği yerleri gezmiştir ya da o günlerde Moskova küçük bir kentti veya sefaretnamede kentle ilgili izlenimler verilmemiştir. Sefir de kendisiyle

⁴⁰⁰ Cahit Bilim, "Mustafa Rasih Paşanın Rusya Sefaretnamesi", OTAM, S. 7, Ankara, 1996, s. 17.

⁴⁰¹ Bilim, a. g. m, s. 207.

⁴⁰² <http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/19/912/11368.pdf>

⁴⁰³ Bilim, a. g .e, s. 28.

birlikte gönderilen hediyeleri Çar'a sunmuştur. Mustafa Rasih Paşa'yı Petersburg'daki bu görüşmesinde en çok meşgul eden konu Osmanlı esirleri konusu olmuştur. Elçi ve beraberindekilerin gezdiği yerlerden biri Rusların Raykan adını verdiği hazine binasıdır. Burası Rusya Krallarından Aleksanderiye nam Kraliçe zamanında yapılmış birçok merdivenler ve sütunlarla donanmış, her tarafı kumaşlarla kırmızı kadifelerle, şamdanlarla aydınlatılan bir binadır. Binada eski Rus çarlarının giysileri, birçok değerli eşya yer almıştır⁴⁰⁴.

Mustafa Rasih Paşa,25 Eylül 1793'tek kafiye ile hareket etmiş Petersburg'un ortasından akan Neva Nehri'nin kaynağı olan Palodina Nehri kenarındaki Yezalitçe köyünde konaklamıştır. Sefaretnameye baktığımızda bu kentin mavi sedef ve incileri çok ünlüdür⁴⁰⁵. M. Rasih Paşa'nın, getirdiği mektupları sunması, Çariçeyi ziyaret etmesi, balolara katılması dışında yaptığı iş, Osmanlı esirlerin durumu ve bu durumla ilgili Rusların engelleme ve entrikalarıyla uğraşmak olmuştur⁴⁰⁶. Bu durumda M. Rasih Paşa'yı çok uğraştırmıştır.

3. 8. Mehmet Emni Paşa'nın Rusya Sefaretnamesi

Osmanlı-Rus Savaşına son veren Belgrat Antlaşması'nın imzalanmasıyla birlikte iki tarafta ilişkilerini daha iyi duruma getirmek amacıyla birbirlerine sefirler gönderme kararı almışlardır. Bu karar doğrultusunda Mehmet Emni Bey, Rusya'ya sefir olarak gönderilmişti. Mehmet Emni Paşa Vidin'de doğmuştur. Babası Mevlana ailesinden 1695'de Vidin muhafızlığında bulunduğu sırada ölen Yusuf Paşa'ydı. Mehmet Emni babasının ölümü üzerine, sadrazam Elmas Mehmet Paşa tarafından İstanbul'a getirilmiş ve Enderun'a yerleştirilmiştir. Mehmet Emni Paşa'nın Rusya'dan döndüğü zaman yazdığı sefaretnamesi, manzum bir mukaddeme ile başlamakta, yer yer özentili bir üslupta yazılmıştır. Osmanlı Rus ilişkileri hakkında önemli bir vesika olan, aynı zamanda Rusya tarihinin bir safhası hakkında yerinde görülmüş ve işitilmiş bilgiyi bize aktarması bakımından önem taşımaktadır⁴⁰⁷.

⁴⁰⁴ Bilim, a. g. m, s. 24.

⁴⁰⁵ Bilim, a. g. m, s. 25.

⁴⁰⁶ Bilim, Mustafa Rasih....., s. 33.

⁴⁰⁷ Unat, a. g. e, s. 74.

Mehmet Emni, sefaret alayı ve yanındaki name-i hümayunla birlikte şehre varmış ve Çariçeye hediyeleri ve Name-i Hümayunu teslim etmiştir. Mehmet Emni Ağustos 1741'de elinde bulunan yetkiye dayanarak Ruslar Belgrat'ta imzalanmış olan anlaşmanın uygulanmasında karşılaşılan güçlükleri halletmek üzere dört maddelik bir anlaşma imzalamış ve Rus çarlarının çoktandır istemekte ısrar ettikleri İmparator unvanını kendilerine yöneltmede bir engel görmemiştir. Bu sıralarda da İstanbul'da bulunan Rus elçisi Rumanzof, Reissülküttap Mehmet Ragıp Efendi ile önemli siyasi müzakereler yapmıştır⁴⁰⁸.

Rusya'da 5 Aralık 1741 yılında bir askeri ihtilallerden dolayı hükümet değişikliği yapılmış ve Petro'nun kızı Elizabet Petrovna, çocuk Çar'ın yerine Rusya tahtına geçmiştir. Mehmet Emni Paşa bu bilgileri kendi sefaretnamesinde de paylaşmıştır. Elizabet'in babası zamanında Osmanlı ile Rusya arasında olan dostluğu devam ettirmek amacıyla seleflerinden aldığı nameleri yeni Çariçeye takdim ettikten sonra 12 Aralık 1741 yılında Petersburg şehrinden maiyetiyle birlikte ayrılmıştır⁴⁰⁹. Emni Paşa'nın sefaretini Rusya'da bir yıl beş ay sürmüş ve daha sonra buradan ayrılarak İstanbul'a geri dönmüştür.

3.9. Derviş Mehmet Efendi'nin Rusya Sefaretnamesi

III. Osman'ın cülusunu yabancı hükümdarlara bildirmek göreviyle memur edilen kişiler arasında sabık silahdar kâtibi Derviş Mehmed Efendi'nin de Rusya'ya gönderilmesine karar verilmiştir. Biri 1755'te ikincisi de 1764 olmak üzere iki defa sefirlikle Rusya'ya gitmiş ve ikinci sefirliğinden dönüş sırasında Bender'de ölmüştür.

İstanbul'dan 1754'te yola çıkan elçi, otuz günlük bir yolculuktan sonra Bender'e varmış ve 19 Şubat 1755'de Bender'den hareket ederek Lehistan'a yaptığı kısa yolculuktan sonra Vasilikof'tan Rusya sınırına girmiş ve Kiyef, Kozluca, Nejin, Tuğla, Moskova, Novigrad yoluyla 23 Nisan 1755'te Petersburg'a varmıştır. Bu sefaretnamenin en dikkate değer tarafı Rusların 1741'de Petersburg'da Emni Mehmet Paşa tarafından imzalanan anlaşma ile Osmanlıların Rusya Çarlarına imparator unvanını vermeyi kabul ettikleri halde o tarihten itibaren Derviş Mehmet Efendi'nin Petersburg'a

⁴⁰⁸ Unat, a. g. e, s. 88.

⁴⁰⁹ Unat, a. g. e, s. 81.

gelişine kadar Osmanlı hükümdarlarının bir name almadıkları için, bu ünvanı bu defa gelen mektupta kullanılmış olup olmadığı hakkında endişe ettikleri ve sadrazamın mektubu başvekile teslim edildikten sonra huzura kavuşmuşlardır⁴¹⁰. Derviş Mehmet Efendi yirmi gün süren sefirliğinden sonra İstanbul'a dönmüştür.

3. 10. Sefaretname-i Necati

Osmanlı Devleti'nin 1769'da Rusya'ya savaş ilan etmesiyle başlayan ve Kırım'ın Ruslar tarafından zapt edilmesini kolaylaştıran antlaşmanın Kırım'da geçen safhalarına ait bilgileri ele alan ve son kısmında da Ahmed Resmi Efendi'nin Hulasat-ül itibarı'nda yaptığı gibi yenilgi sebeplerinin nedenlerine ayrılmıştır. Küçük Kaynarca Antlaşmasıyla sona eren Osmanlı-Rus savaşının, devrin vakanüvis tarihlerinde yer almayan bir kısım olayları aydınlatması bakımından önemli bir değer taşımaktadır⁴¹¹.

Necati Efendi Rusya sefaretnamesinde, Osmanlı Devleti ile Rusya arasında yaşanan savaş hakkında önemli bilgiler vermektedir. Nogay Tatarları hakkında verdiği bilgiler de dikkat çekicidir. Sefer sırasında Nogay Tatarları, eğer Osmanlı askerleri kaçarlarsa Kırım ve Nogay kabilesi Çara teslim olmak zorunda kalacaklardır diye cevap vermiştir. Ayrıca bu eserde önemli yerler ve kaleler hakkında bilgiler verilmektedir⁴¹².

Necati Efendi'nin eseri, ayrıca Kırım Hanı Sahip Giray'la Ruslar arasında yapılan anlaşma ve bu anlaşmanın akdi için Kalgay Şahin Giray'ın başkanlığında Petersburg'a gelen Kırım heyetine gösterilen kabul merasimi hakkında da bilgi vermektedir. Ayrıca Necati Efendi, kitabında bahsettiği Rusya'da yapılan balolar, Katerina'nın oğlunun düğünü nedeniyle verdiği yemekler hakkında da bilgi vermekte ve bu dönemde Rusya'nın para durumu hakkında da bizlere bilgi vermektedir. Necati Efendi'nin kitabında verdiği bilgilerin en önemlisi 1773'te Rusya'da meydana gelen Bugaçev isyanı hakkında verdiği bilgilerdir. Ayrıca Bugaçevlerin Osmanlılara yardımda bulunduklarından da bahsetmiştir⁴¹³.

⁴¹⁰ Unat, a. g. e, s. 99, 100.

⁴¹¹ Unat, a. g. e, s. 117.

⁴¹² Faik Reşit Unat, "Kırım Tarihi veya Necati Efendi'nin Rusya Sefaretnamesi", *Tarih Vesikaları Dergisi*, C. 3, S. 15, İstanbul, 1949, s. 223.

⁴¹³ Unat, a. g. e, s. 125, 126.

SONUÇ

XV. Yüzyılda başlayan Osmanlı-Rus ilişkileri, XVIII. Yüzyılda daha yoğun bir şekilde devam etmiştir. XVIII. Yüzyıla gelinceye kadar iki devlet arasında ki ilişkilerde üstünlük sağlayan taraf Osmanlı Devleti olmuştur. Fakat XVIII. yüzyılın başlarında özellikle I. Petro'nun iktidara geçmesiyle birlikte, üstünlük Rusya'ya geçmiştir. Çünkü Osmanlı Devleti XVIII. yüzyılda gerileme dönemine girmişti.

Genel olarak bakmak gerekirse, iki ülke arasındaki ilişkilerin daha çok diplomatik ilişkiler alanında olduğunu görmekteyiz. XVIII. Yüzyıl başında Rusya emellerini gerçekleştirme fırsatı elde etmiş ve bu doğrultuda dış siyasetini uygulamaya başlamıştır. Bundan dolayı Rusya'nın diğer komşu ülkelere göre ayrı bir yeri vardır.

II. Katerina'nın uygulamak istediği ‘‘Grek Projesi’’yle birlikte Rusya, Osmanlı Devleti’ni Avrupa’dan atma fırsatı yakalayacak ve merkezi İstanbul olan bir Grek Devleti kuracaktı. II. Katerina'nın bu politikası Osmanlı Devleti’yle olan münasebetleride devamlı çatışma noktasına getirecektir. Bu dönemde iki ülke arasında gerginlik yaratan bir diğer önemli konu ise Lehistan Meselesidir. Lehistan Meselesi iki devlet arasında ki savaşları başlatan en önemli sebep olmuştur. Ayrıca 1768-1774 Osmanlı-Rus savaşları sonucunda imzalanan 1774 Küçük Kaynarca Antlaşması’yla Kırım’ın elden çıkması, Karadeniz’in Türk Gölü olma özelliğini yitirmesi anlamına gelmektedir. Bu durum Rusya’nın önemli bir üstünlük kazanmasını sağlamıştır. Böylece Rusya, sıcak denizlere inebilmek için en önemli adımı atmış bulunmaktadır. Buna ilaveten bu savaştan sonra Osmanlı Devleti ilk kez bir ülkeye savaş tazminatı vermek zorunda kalmıştır.

XVIII. Yüzyıl Osmanlı-Rus ilişkilerini ele aldığımız bu çalışmamızdahem Osmanlı Devleti’nin hem de Rusya’nın toplumsal, mali, askeri ve kültürel alanlarda yaptıkları yenilikler ele alınmıştır. Ayrıca İki ülke diplomatik ilişkilerini geliştirmek amacıyla birbirlerine elçi göndermişlerdir. Bu elçiler sefir olarak gittikleri Rusya’da yaşadıklarını kaydetmişler ve sefaretnamelerin oluşmasını sağlamışlardır. Biz bu

dönemde iki ülke arasında yaşanan olaylar hakkında önemli bilgileri bu sefaretnamelerden elde etmekteyiz. Sefirler gittikleri ülkelerde gezip gördüğü yerler hakkında önemli bilgiler elde etmişler ve bunları kayıt altına almışlardır. Sefaretnameler Osmanlı diplomasi tarihinin önemli kaynakları arasında yer almaktadır. Önemli tarihi kaynak olmalarının yanı sıra dönemin sosyo-kültürel, ekonomik, siyasi, coğrafi ve devletlerarasındaki ilişkiler hakkında bilgi vermesi açısından da önem arz etmektedirler. XVIII. Yüzyılda en kapsamlı bilgiyi 1757 yılında III. Mustafa'nın tahta çıkmasını bildirmek üzere Rusya'ya gönderilen Şehdi Osman Efendi'nin yazdığı sefaretname vermektedir. Bu yönü de diğer sefaretnamelerden daha ön plana çıkmasını sağlamıştır.

Sonuç olarak XV. Yüzyılda başlayan Osmanlı-Rus ilişkileri XVIII. Yüzyılda Rusya'nın uyguladığı genişleme politikasının etkisiyle hep çatışmalı bir şekilde devam etmiştir. Çünkü Rusya'nın uyguladığı genişleme politikasından en çok etkilenen Osmanlı Devleti olmuştur. Bu durumda iki devleti her an karşı karşıya getirmiştir.

KAYNAKÇA

1. Arşiv Belgeleri

(Dipnotlarda belgeler fon koduyla birlikte tam künye olarak gösterilmiştir)

BOA, 29/C/1154 (H), D. 3, No: 87, Hat.

BOA, 18/N/1198 (H), D. 26, No: 1254, Hat.

BOA, 29/M/1199 (H), D. 17, No: 749, Hat.

BOA, 17/C/1201 Hicri, D. 18, No: 821, Hat.

BOA, 12/Z/1202 Hicri, D. 23, No: 1144, Hat.

BOA, 29/Z/1202 (H), D. 11, No: 376, Hat.

BOA, 29/Z/1202 (H), D. 11, G.N: 369, Hat.

BOA, 29/Z/1202 (H), D. 11, No: 406, Hat.

BOA, 26/C/1203 (H), D. 16, No: 697, Hat.

BOA, 29/Z/1204 (H), D. 266, No: 15492, Hat.

BOA, 21/RZ/1204 (H), D. 202, G.N: 10408, Hat.

BOA, 29/Z/1209 (H), D. 269, No: 15694, Hat.

2. Tetkik Eserler

AKSAN, V. H. (2011).*Kuşatılmış Bir İmparatorluk Harpleri 1700-1870*(çev: G. Ç. Güven). İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınevi.

AKSAN, V. H. *Savaşta ve Barışta Bir Osmanlı Devlet Adamı Ahmed Resmi Efendi (1700-1783)*.(çev. Ö. Arıkan).İstanbul:Tarih Vakfı Yurt Yayınları.

ALTINAY, A.R. (2011). *Lale Devri (1718-1730)*. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.

AYVERDİ, S. (2004). *Türk-Rus Münasebetleri ve Muharebeleri*. İstanbul: Kubbealtı Neşriyat.

BARTHOLD, W.(1977). *Kerç*, İA. , C. 6, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, s. 582.

BAYSUN, M. C. (1979). *Azak*, İA. , C. 2, 5. Baskı, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, s. 85.

BİLİM, C.Y. (1999) XVIII-XIX. Yüzyıllarda Osmanlı Sefaretnameleri.*Osmanlı* 12. (205-211) içinde, Ankara: Yeni Türkiye Yayınları.

BİLİM, C. (1996) Mustafa Rasih Paşanın Rusya Sefaretnamesi.*OTAM*. (16-36), Ankara.

BOZKURT, F. -H. Ahmet arslanturk, ilginç bir kadı sicili: 1768-1774 Osmanlı-Rus Harbİne dair kayıtlar (http://www.historystudies.net/Makaleler/370762193_4-Fatih%20Bozkurt.pdf 06.12.2013 tarihinde erişildi)

BÜLBÜL, İ.(2007).*Osmanlı Belgelerine Göre Rus Elçisi Tolstoy'un Faaliyetleri*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Balıkesir.

ÇİÇEK, K. (1999).II. Viyana Kuşatması ve Avrupa'dan Dönüş(1683-1703).*Türkler*9. (746-764) içinde, Ankara: Yeni Türkiye Yayınları.

.....(1999) III. Osman.*Osmanlı*12.Ankara:Yeni Türkiye Yayınları, s. 187.

..... (1999) III. Selim. *Osmanlı*12. (197-210) içinde, Ankara: Yeni Türkiye Yayınları.

.....(1999) II. Mustafa. *Osmanlı*12.(171-175) içinde, Ankara: Yeni Türkiye Yayınları.

..... (1999) I. Abdülhamid. *Osmanlı*12.(193-196) içinde, Ankara: Yeni Türkiye Yayınları.

.....(1999) III. Ahmed. *Osmanlı*12. (176-182) içinde, Ankara: Yeni Türkiye Yayınları.

.....(1999) I. Mahmud. *Osmanlı*12. (183-186) içinde, Ankara: Yeni Türkiye Yayınları.

.....(1999) III. Mustafa. *Osmanlı* 12,(188-192) içinde, Ankara: Yeni Türkiye Yayınları.

DECEİ, D. (1988). Hotin. *İA*.5, İstanbul, s. 567.

DESOUKY, N. İ. XIII. Yüzyılın İkinci Yarısında Osmanlı Toplumu.*Osmanlı*4,(82-88) içinde, Ankara: Yeni Türkiye Yayınları.

EFE, A. Silistre Eyaletinde Osmanlı-Rus Savaşları Küçük Kaynarca'dan Berlin'e. *AÜ. Dergiler*.(1-36) içinde.

ERİM, N. (1953) Devletlerarası Hukuku ve Siyasi Tarih Metinleri.A. Ü. Dergiler, (162165) içinde.

FİŞHER, A. (2009). *Kırım Tatarları*. İstanbul: Selenge Yayınevi.

GÜLER, M. (2008). 1737 Osmanlı-Rus Savaşında Özi'nin Elden Çıkması.*Tarih İncelemeleri Dergisi*, C. XXIII, S. 1, 137-156.

İNALCIK, H. (1948).Osmanlı-Rus Rekabetinin Menşei, Don-Volga Kanalı Teşebbüsü(1569).*Belleten*, C. XII, S. 45, 349-402.

İNALCIK, H.Power Relationships between Russia, the Crimea and the Ottoman Empire as Reflected in
Titulatures.392.(<http://www.inalcik.com/images/pdfs/57920968POWERRELATIONSHIPBTWNRUSSIAACRIMEAANDOTTOMAN.pdf>) 12. 12.2013tarihinde erişildi)

İNAL, H. İ. (2012). *Osmanlı Tarihi*. İstanbul: Nokta Kitap.

KAŞOĞLI, A. (2004). *18. Yüzyıl Rus Aydınlanmacısı Radişçev*. Ankara: Ürün Yayınları.

KAZIYEV, S. (1999). Ekonomik Çekişmenin Neticesi Olarak Türk-Rus Savaşları*Osmanlı*1, (550-555). Ankara: Yeni Türkiye Yayınları.

KELEŞ, E.(2009. Rusya'nın Sıcak Denizlere İnme Politikası (Alman Deniz Yüzbaşı Stenzel'e Göre İstanbul'a En Kısa Yol). *Tarih Araştırmaları Dergisi*, 89-142.

KILIÇ, D. A. (2004). *Osmanlı'da Devlet Protokolü ve Törenler İmparatorluk Seronomisi*. İstanbul: Tarih Düşünce Kitapları.

KOCHUBİNSKİİ, A. (1899). ГраФЪ Андрей Ивановичъ Остерманъ раздѣль турции изъ исторіи восточнаго вопроса война пяти лѣтъ (1735-1739): Одесса.

KOÇ, D. (2012) Aşağı İdil Boyunda Hakimiyet Mücadelesi ve Astarhan Hacı Tarhan Hanlığı. *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi* 12, 455-494.

KORKUT, H. (2003)Osmanlı Sefaretnâmeleri Hakkında Yapılan Araştırmalar. *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, C.1, S.2, 491-511.

KÖSE, O. XVIII. Yüzyıl Osmanlı-Rus Mücadeleleri.*Osmanlı*1, (536-549).Ankara: Yeni Türkiye Yayınları.

KÖSE, E. (1996). XVIII. Yüzyıl Başlarında Kafkaslar'da Nüfuz Mücadelesi. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

KURAT, A. N. (2010) *Rusya Tarihi Başlangıcından 1917'ye Kadar*. Ankara: TTK.

..... (1965) Rus Hakimiyeti Altında İdil-Ural Ülkesi. *AÜDTCF Dergisi*, C. XXIII S.3-4, 97-98.

KURTARAN, U. (2006). Osmanlı-Avusturya Diplomatik ilişkileri 1526-1791. Tokat : Gaziosmanpaşa Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

KUZUCU, S. (2012). XVIII. Yüzyılın Son Çeyreğinde Osmanlı-Avusturya Siyasi İlişkileri ve Zıştovi Antlaşması (II. Josef ve II. Leopold Dönemi), *History Studies*, 557-263.

KUZUCU, S.(2013). *Kırım Hanlığı ve Osmanlı-Rus Savaşları*. İstanbul: Selenge Yayınevi.

..... (2012). Gürcistan Bölgesinde Osmanlı-Rus Nüfuz Mücadelesi. *Sosyal Bilimler Dergisi*, C. 2, S..2, 2012, s. 61.

KÜTÜKOĞLU, M. S. Ahidnameler ve Ticaret Muahedeleri. *Osmanlılar*, C. 3. (329-341) içinde, Ankara: Yeni Türkiye Yayınları.

LEYLAK, M. H. (1990). *I. Petro Döneminde Yapılan Yenilikler*. Ankara: Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

MERTAYAK, A. (2005). Nişli Mehmed Ağa'nın Sefareti ve Sefaretnamesi 1722-1723. Gaziosmanpaşa Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tokat.

ORGUN, Z. (1942). Osmanlı İmparatorluğunda Name ve Hediye Getiren Elçilere Yapılan Merasim. *Tarih Vesikaları* 6, 407-413

ÖZKAN, S. H. (2008). 1700 İstanbul Antlaşması Sonrası Karadeniz'de Türk-Rus Ticari İlişkileri ve Karadeniz'in Güvenliği, *Giresun ve Doğu Karadeniz Sosyal Bilimler Sempozyumu*, 1, 281-291.

PAKALIN, M. Z. (1993). *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, C. 1-3, İstanbul: MEB Yayınları.

POLATÇI. T. (2011). *Rusya Sefaretnamesi Şehdi Osman Efendi*, Ankara: TTK.

PETROV. A. N.(1866). *Война России съ Турцией и польскими конфедератами съ 1769- 1774 годъ.*, санктпетербургъ.

HAMMER, (1992). *Osmanlı Devleti Tarihi (1718-1739)*, C. 14, İstanbul :Üçdal Neşriyat.

ŞAHİN, E. (2007). Edebi Bir Tür Olarak Klâsik Edebiyatımızda Sefaretnameler, Erzurum : A. Ü. *Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi* 33, 61-68.

SAVAŞ, A. İ. (1996). Osmanlı Elçilerinin Resmi Protokolleri. *Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih İncelemeler Dergisi*. 111-124.

SERTAN, C. 1744-1792 Osmanlı-Rus Münasebetleri. Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

SOREL, Albert. (1911). *On Sekizinci Asırda Mesele-i Şarkiye ve Kaynarca Muhahedesi*.(çev; Y. Ziya), İstanbul.

SUBAŞI, C. S. Dünden Bugüne Panslavizim. Ankara: Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

SUMMER, B. H. (1993). *Büyük Petro ve Osmanlı İmparatorluğu*.(çev. Eşref, B. Ö). İstanbul: Türk Dünyası Araştırmalar Vakfı.

ŞEM'DANİ-ZADE, Fındıklı Süleyman Efendi. (1978). *Tarihi Mür'it-Tevarih*, (çev. M. M. Aktepe). İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, II. A, İstanbul.

ŞIHVERDİYEYEV, K. 1729-1796 Döneminde Rusya Müslümanları. Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

ŞİMŞİR. N.(2004). *Osmanlı Araştırmaları*. İstanbul: IQ KültürSanat yayıncılık.

ŞİROKORAD. A. B. (2009). *Rusların Gözünden 240 Yıl Kıran Kırana Osmanlı-Rus Savaşları*. İstanbul: Selenge Yayınevi.

TANSEL, S.(1946). Osmanlı-Leh Münasebetleri 1764-1768.*DTCFD4*, 69-84.

TEKİN, Z. (2002). Osmanlı Devleti'nde Kürk Ticareti. *Türkler* 5.(754-763). Ankara: Yeni Türkiye Yayınları.

TEMİZKAN, A. (2006). Rusya ve Osmanlı Devletinin Kafkas-Ötesinde Nüfuz Mücadelesi. *Türk Dünyası İncelemeler Dergisi*4, Sayı, 2,447-462.

TÜRKMEN, Z. XIX. Yüzyıl Başlarında Prusya'nın Güney Kafkasya Politikası, *Kırgızistan Manas Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, s. 10.

UNAT, F. R. (2008) *Osmanlı Sefirleri ve Sefaretnameleri*. Ankara: TTKY.

....., (1949) Kırım Tarihi veya Necati Efendi'nin Rusya Sefaretnamesi, *Tarih Vesikaları Dergisi*3, S. 15, İstanbul, s. 223.

UZUNÇARŞILI, İ. H. *Osmanlı Tarihi*, C. II, III, IV, V, VI, Ankara: TTKY.

ÜNAL, F. (2012). Karadeniz’e Çıkan İlk Rus Savaşı Gemisi Kreopost’un ve Ukraintsev’in İstanbul Elçiliği 1699-1700. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi* 5, 221-245.

VERNADSKY, G. (2011) *Rusya Tarihi*. İstanbul: Selenge Yayınevi.

YETİŞKİN, M. (2007). Rusların Türk Toprakları Üzerinde Yayılmasının Sebepleri Üzerine Bazı Düşünceler, *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, s. 671–702

YÜCEL, Y., Sevim, A. (1992). Türkiye Tarihi Osmanlı Dönemi. *TTKB 4*, Ankara.

YÜKSEL, S. (2011). *Rusya’nın Karadeniz Devleti Olma Süreci ve Bu Süreçte Rus-Osmanlı İlişkileri*. Basılmamış Doktora Tezi. Ankara: A.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü.

EKLER

Ek 1.Nişli Mehmed Ağa'nın Rusya Sefareti ve Yol Haritası

(<http://www.tarihportali.org/18yuzyilda-degisim-ve-diplomasi-haritalari/9465-1768-1774-osmanli-rus-savasi-haritasi.html>, erişim tarihi. 20.02.2014)

Ek 2. Prut Seferinin Cepheleeri

http://tr.wikipedia.org/wiki/Prut_Sava%C5%9F%C4%B1

Ek3. Birinci Abdühamid'in Tersane'ye giderek Aynalıkavakta Kaptan paşa ile görüştüğüne dair

(۱۰۰۰)

بنم و زبیرم
 بودت زبانه و اودم انده و قوه قیوانه بلشاه الله کو شدم در کجی بنده
 ایام با حقاری ما در طغری حضرت و خدای اوقاف از لعی سنه
 مظلوم و ظلمی مردم جو سویدم خبر مکتبی و ناخیز و قلمی
 د کرد امیران و رخاوندان صد س بلور س جو نند ایام
 صد اعظم و بحر اسنی بلورم جو قطع جویم از و هر
 اوقه نوزده بقلم سعی و سرده ان خبر نوزده و ماه ایام
 بنظمه اتمام و خدی سلطان هر اوقه

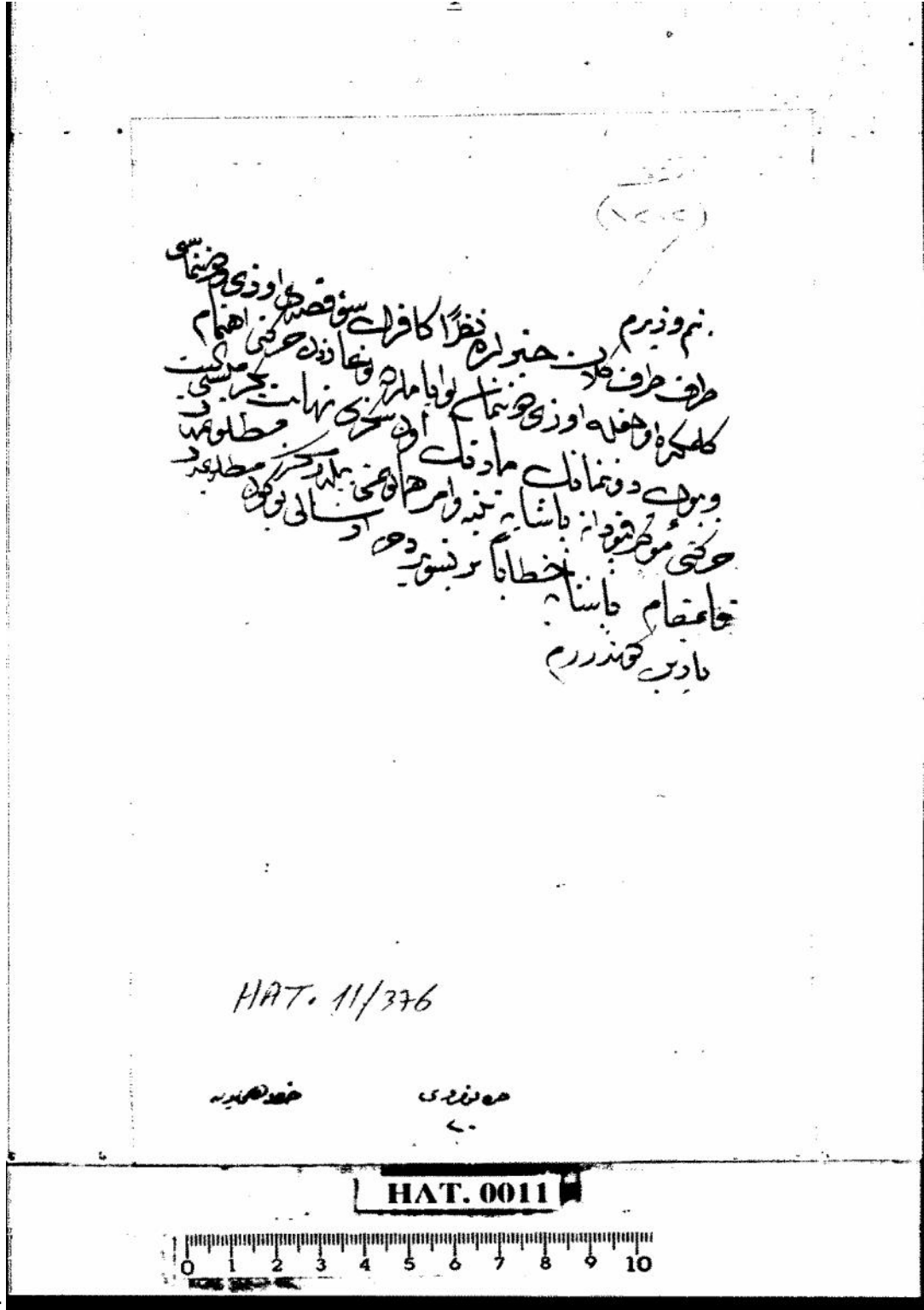
منفصل سابقا
 جاز به ما مریب الله ذکره برینه و سنه بنظمه کالت
 سبب انجاسی کلت سبب انجاسی کالت و کالت
 تعبیر او و سغنیای حضرت و عبیه سبب انجاسی کالت
 سبب انجاسی کالت و سبب انجاسی کالت و سبب انجاسی کالت
 بنظمه اتمام و خدی سلطان هر اوقه

HAT. 11/369

HAT. 0011

0 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10

Ek 4. Özi Donanmasının Hareketine

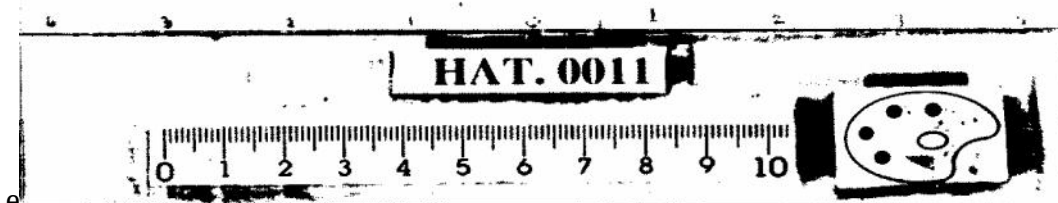
Dair.

BOA HAT 11-376

Ek 5. Baht Giray Sultan'a yazılan Hatt-ı Hümayun

(۱۷۰۷)
 خجسته سلطان
 سرایر جنگیه بانه سنه و درود دایک و کمال محبت و خیرات
 جده خدمت معلوم و تمام دین و دولت خدمتایه خاندان
 نامنی احباب و قلای ابروی محترم امانده کوریه بی غریبان
 کما احسان همایونم اولدغنی میر منسوب شاهانه و تقضیات ملکات
 اردوی همایونم برضا طرفه واصل اولم بقدر رس آملک و دروینه
 باقیه صبر و استقامت بر جبهه بیوفت و کف و اوزی قنده سنه
 و در سنه فخر و شکلی سندن مطالبه و انجام دین و کف و اوزی
 بغیر لر بلای غرق و در حق نقضای غیر کردن نامول شاهانه
 کف و شکلی سندن مطالبه و انجام دین و کف و اوزی
 تحسیر ابله شمدیه دلی عدم و کف و شکلی سندن مطالبه
 این سن نیم دهام شعله بیه در جناب خیرات اصین باور و نصیر
 اولم امین

HAT. 11/406

BOA HAT 11-406

Ek 6. Serasker Vezir Hasan Paşa'nın resmi mektubuna dair.

